

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు :

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆగస్టు 1954

సంపుటము 31 :

: సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

—: 0 :—

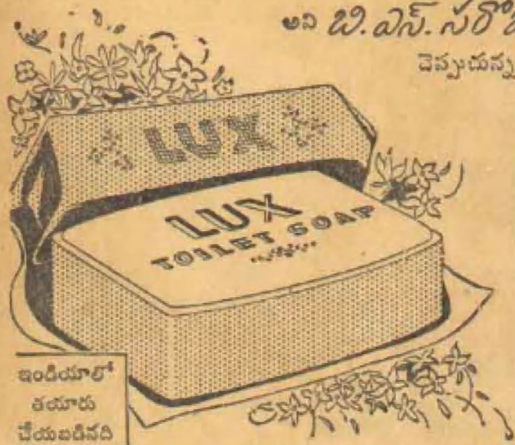
ఆగస్టు 1954

వధువు—చిరంజీవి	...	101
జాతీయ ఋణసేకరణ—కె. వి. రమణగారు	...	103
మనశ్శాంతి—వేమూరి వెంకటరామనాథంగారు	...	108
ఇండ్లోపైనా శాంతిసంధి—పి. శ్రీరాములుగారు	...	117
అశ్వ ఘోషము—పి. యస్. ప్రకాశదీక్షితులుగారు	...	121
వాఘీర—బొడ్డు బాపిరాజుగారు	...	130
శిశిరవనంతాలు—పంతుల శ్రీరామశాస్త్రిగారు	...	133
వజ్రహస్తుని అరసవెల్లి శాసనము—కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు	...	153
గుడిగోపురం—కొర్ల పాటి శ్రీరామమూర్తిగారు	...	157
ప్రాచీనదొర జీవితవిశేషములు - వ్యాకరణరచన—కొత్తపల్లి వీరభద్రరావుగారు	...	181
కలగూరగంప—	...	194
గ్రంథ విమర్శనము—	...	198

త్రివర్ణ చిత్రము : సహధర్మిణి—యస్. గోపాల్ గారు

“ఎంతో తెల్లనిది—ఎంతో శుద్ధమైనది—
 లక్ష్మీ టాయ్‌లెట్ సబ్బుయొక్క సురగ ఎంతో
 మెత్తగాను, సువాసనగాను ఉంటుంది”

అని బి.ఎస్. సరోజా
 చెప్పుచున్నది

ఇండియాలో
 తయారు
 చేయబడినది

లక్ష్మీ టాయ్‌లెట్ సబ్బుయొక్క సమృద్ధిమైన
 మెత్తని సురగ మీ చర్మముయొక్క సహజ అందాన్ని
 వెల్లడిస్తుంది. బి.ఎస్. సరోజా ఇలా చెప్పుచున్నది:
 “ఈ తెల్లని పరిశుద్ధమైన సబ్బును ఎప్పుడూ వాడుట
 వల్ల చర్మమునకు అద్భుతమైన మార్పు ఏర్పడుతుంది.
 చాలా తోపలి తాగమునుకూడ శుభ్రపరచు
 దీని సురగ చర్మ రంధ్రాలలో చొచ్చి
 చర్మాన్ని పుష్పరేకువలె మృదువుగాను,
 పొగసుగాను వుంచుతుంది.”

గొప్ప వార్త:

శరీరమంతా సౌందర్యముగా ముందుటకు
 పెద్దపైజా సబ్బు
 ఇప్పుడు దొరకుచున్నది.
 ఇవ్వాలేదానిని వాటి చూడండి!

“...నే నెల్లప్పుడూ నా చర్మ
 సౌందర్యానికి పొగసును గలిగించే లక్ష్మీ
 టాయ్‌లెట్ సబ్బునే వాడుతాను.”

సీ సీ మా తారలకు సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు ★

జ య
శ్రావణము

భారతి

సంపుటము 31
సంచిక 8

* వ ధు వు *

చిరంజీవి

పయనమాయే వధువు పతి ఇంటికి :

ప్రణయ రుచిర మధువు వరునింటికి :

వాకిట మల్లెల మొగ్గలు
వకుళము లందపు ముగ్గులు
పరిచయ వళమున పాడెను
విరహరీతి వీడ్కోలును
పయనమాయే వధువు
పతి ఇంటికి :

విడని మమత లుడుగలేక
తడబడి ముందడుగురాక
తల్లడిలెడి తల్లియొడిని
చల్లెను కన్నీటి జడిని
పయనమాయే వధువు
పతి ఇంటికి :

మరువకు మని చతురులాడి మరల మరల మమతలాడి
నెరపె మేలి లాలితనము ఇరుగు పొరుగు నభీజనము
పయనమాయే వధువు పతి ఇంటికి :

పదిలము నీ కాపురమని పెద తల్లియు నిదె దీవెన
బిడ్డ నెత్తవలె నుమ్మని పినతల్లి యనె ప్రేముడిని
పయనమాయె వధువు పతి ఇంటికి :

పెద్దది ముత్తయిదువు జత
దిద్దగ పారాణి పూత
తటుకున చెదరెను తలపులు
చిటి కాటుక కన్నీళ్లు
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

వెండికొండ చందురువలె
బండి బాట మలుపు మరలె
అంత కంత నాయె నెడము
ఆత్మీయత లెసగు గృహము
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

కుభశోభిత పోయిరమ్ము :
లాభముతో మగిడి రమ్ము :
అనిరి గడ్గద భాషిణులు
కనిరి సాక్షుజల నయనలు
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

విడచి తటాకతటసథము
కడచె తాళవనాంతరము
క్రమక్రమము స్వగ్రామము
కను మరుగై పోయె దివము
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

గుడిగంటల గణగణ రుతి
కోడెల మెడ మువ్వలశ్రుతి
శ్రావణ జలధరరీతిని
సాగె బండి మందగతిని
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

మందానిలములు హసించె
మరల నొడలు పులకరించె
ఎడద గదిసె మగనిరూపు
వెడలె పెదవుల చిరుమెరుపు
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

పయనమాయె వధువు పతిఇంటికి
వాలుగనుల వధువు వరునింటికి :

జాతీయ ఋణ సేకరణ

శ్రీ కె. వి. రమణ

పంచవర్ష ప్రణాళిక క్రింద మూడు సంవత్సరములు తీరలేనవి. దేశపు ఆర్థికవ్యవస్థలో గమనార్హములైన మార్పులు గలిగినవి. ధరల పెరుగుదల ఆర్థికల్బబడినది. పారిశ్రామికరంగములో ఉత్పత్తి అధికమైన మూలనలు కనిపించుచున్నవి. ఆహారపదార్థముల కొరత తగ్గి దేశములో కంట్రోల్లు లేవనిండుల ఆవశ్యకత సన్నగిల్లినది. దేశపు దిగుమతుల ఎగుమతుల విలువలలో ఒకస్థాయి (Balance in the Balance of Payments) ఏర్పడినది. కాని నిరుద్యోగసమస్య తీవ్రరూపము దాల్చినది. పంచవర్ష ప్రణాళిక క్రింద ఖర్చు పెట్టుచున్న మొత్తము ఈ సమస్యను అసలు తాక నేలేదు. ఈ పరిస్థితులలో ప్రభుత్వము జాతీయ ఋణమును ప్రకటించిరి. పలు కేంద్రములనుండి విరివిగా నిరాశీయులకై ప్రచారము జరుగుచున్నది. ఈ ఋణముపై వివిధవర్గములవారు వివిధాభిప్రాయములను వెలువరించుచున్నారు. ఈ ఋణముయొక్క ఆవశ్యకత, ఎట్టిది? భారతదేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి ఈ ఋణ సేకరణ ఎట్లు అనివార్యమైనది. మొదలగు విషయములు అవగాహన చేసుకొనవలసియున్నవి.

యుద్ధము తాకిడి చేచిడికిన ఆర్థిక వ్యవస్థను, ఖంటువడిన పారిశ్రామిక వ్యాపారసాయక రంగములలోని ఉత్పత్తిని, క్రుంగిపోయిన జీవప్రమాణములను ఎదుర్కొనుటకు పంచవర్ష ప్రణాళిక తయారు చేయుట 1951 లో అమలు పరుపబడినది. అసలు ప్రణాళికలో చిత్తు ప్రణాళికమీద కొన్ని మార్పులు తీసికొనిరాబడినవి. చిత్తు ప్రణాళికను తయారుచేసినప్పుడు దేశమును పీడించుచున్న ముఖ్యసమస్యలు ఆహారధాన్యము కొరత, ద్రవ్యోల్బలము. ఈరెండిటిని పరిష్కరించుటే 'చిత్తు ప్రణాళిక' ముఖ్యోద్దేశ్యము. కాని ప్రణాళిక క్రింద జరిగిన రెండు సంవత్సరముల అభివృద్ధిని చూసి దానిలో తగు మార్పులు తెచ్చుట అవసరమని ప్రభుత్వమునకు తోచినది.

విలయనగా రెండవ సంవత్సరాంతమునకు ధరల ఉధృతము తగ్గినది. ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల కనుపించినది. కాని నిరుద్యోగము ప్రబలిపోవుచున్నది. ఒకవైపున ఆర్థిక పునర్నిర్మాణము దృష్ట్యా ప్రభుత్వము పంచవర్ష ప్రణాళికను అమలు జరుపుచుండగా, మరొకవైపున దేశములో నిరుద్యోగము పెరుగుట వింతగా కనుపడినది. కాని ఈ నిరుద్యోగసమస్య యుద్ధాత్ పూర్వమునుండి ఉన్నది. యుద్ధకాలములో యుద్ధావసరముల మూలముగా ఈ సమస్య అప్పటికి వాయిదా చేయబడినది. యుద్ధావసరములు తీరిన తరువాత తిరిగి ఈ సమస్య తలపెత్తినది. నిరుద్యోగ సమస్యకుగల కారణములు, దానిని నిర్మూలించుటకు తీసికొనవలసిన చర్యలనుగూర్చి చర్చించుట ఈ వ్యాసోద్దేశ్యము కాదు. కాని నిరుద్యోగస్థితికి గల రెండు ముఖ్య కారణములను మాత్రము నూచించెదను. జనాభా దేశములోని ఆదాయములకంటెను, ఉద్యోగ సావకాశములకంటెను ఎక్కువగా పెరుగుచున్నది; వ్యవసాయరంగములో ఒక ప్రత్యేకరకపు "నిరుద్యోగ సమస్య" (Disguised unemployment) ఉన్నది. దానికి ముఖ్య కారణము భూమిమీద, వలసినవారికంటె, ఎక్కువమంది బ్రతుకుటయే. తరువాత మధ్యతరగతి చదువుకొన్నవారిలో నిరుద్యోగము యుద్ధాత్ పూర్వము కంటె నాల్గురెట్లు హెచ్చినది. ఈ సమస్య పరిష్కారమునకు మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికలో తావులేదు. కాని దీని తాత్కాలిక నివారణకై రెండవ సంవత్సరాంతముందు మరియొక 175 కోట్ల రూపాయలు ప్రభుత్వము వెచ్చించుటకు నిర్ణయించినది. అంటే ఐదు సంవత్సరములకు కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు మొత్తము 2244 కోట్ల రూపాయలను వెచ్చించవలెను. దేశము విస్తీర్ణము, జనాభా, ప్రజల ఆదాయములు, మన ఉత్పత్తి శక్తి, ముఖ్యముగా సహజసంపదల దృష్ట్యా చూచిన

ఈ మొత్తము చాల అల్పముగా కనపడును. కాని ప్రభుత్వము ప్రస్తుత పరిస్థితులలో ఎక్కువ ఖర్చు పెట్టుటకు సిద్ధముగా లేదు. ఒకటి: కొలదికొలము లోనే కొందరు భావించుచున్నట్లు, భారీపత్తు ఖర్చుపెట్టినచో ధరలు మరి పెరుగగలవు. ధరల పెరుగుదల ప్రణాళికవిజయానికే గొడ్డరి పెట్టు. రెండు: దీనివలన జనాభా మార్పిడి సమస్యలు ఉత్పన్నమై త్వరలో పరిష్కరించుటకు దుర్భిణి కౌగలవు. జాతీయవృత్తి విధాన విభాగములలో (Occupational patterns) అవాంఛనీయమైన మార్పులు కలుగగలవు. వీటిని తిరిగి సరియైన పంథాలో పెట్టుటకు వలసిన ధనవ్యయమునే కాకుండా, సమాజమునకు కలుగు నష్టమును కూడా ఈపాించవలసియుండును. దేశమును పారిశ్రామికముగా వృద్ధిచేయుట ఒక రాత్రిలో జరుగు పనికాదు. రష్యావంటి దేశములలో అట్టి విధానమును అవలంబించుటవలన ప్రజానీకానికి కలిగిన కష్టనిష్ఠురాలు మనందరికీ విదితమే. అప్పటి ప్రత్యేక రాజకీయ సాంఘిక పరిస్థితులలో రష్యావంటి నియంతృత్వ దేశం తక్కువ మరీ వియితర ప్రజాస్వామ్య దేశాలు ఆ కష్టాలను ఆహ్వానించలేవు. దేశాన్ని పారిశ్రామికంగా వృద్ధి చేయుటవలన సర్వలిథాలు కలుగవలెనంటే జనాభా వివిధ వృత్తులలోనూ వివిధ భాగాలలోనూ ఆర్థిక అస్థిరత్వం, ఆలజడి కలుగకుండా సదుపాయాలి. అందువలననే క్రమంగా పారిశ్రామికభివృద్ధి చేసుకొంటూ పురోభివృద్ధి పొందటంలో భాగాలు ఎక్కువ వున్నాయి. రెండు: భారీ పత్తున పెట్టుబడి పెట్టుటానికి "పెట్టుబడి" వచ్చే మార్గాలను కూడా చూడాలి. తిక్కువ ఆదాయాలు తక్కువ ఉత్పత్తివున్న జరుగుదలలో ఆదాయాన్ని నిలువ చేసే శక్తి తిక్కువ వుంటుంది. ఈ శక్తివీధినే దేశంలో "పెట్టుబడి" అభివృద్ధి (Capital Formation) ఆధారపడివుంటుంది. విదేశీయ ఆర్థిక సహాయం విరివిగా దొరకని పరిస్థితులలో ఆర్థికభివృద్ధి ముందంగా వుండకతప్పదు. దేశంలోనున్న నిల్వల మీదనే ప్రభుత్వము, ప్రయత్నాలు పెట్టుబడిదార్లు ఆధారపడియుండురు. దీనికి కారణము మన ఆర్థిక వ్యవస్థ మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ (Mixed Economy) యగుటయే.

మొదటి 5 సంవత్సరాలలోనూ కేంద్రము 1240 కోట్ల రూపాయలు, రాష్ట్రము 820 కోట్ల రూపాయలు వివిధ రంగాలలో ఖర్చు పెట్టవలసియున్నది. గత మూడు సంవత్సరాలలోనూ కేంద్రము, A, B, C రాష్ట్రములు ఖర్చు పెట్టిన మొత్తము ఈ దిగువ ఉదహరింపబడినది.

	1951-52	1952-53	1953-54
కేంద్రం	138.5 కోట్లు	166.4 కోట్లు	236.9 కోట్లు
A, B, C రాష్ట్రాలు	128 కోట్లు	157.2 కోట్లు	176.1 కోట్లు

1953-54 సంవత్సరములో ప్రభుత్వము 418 కోట్ల రూపాయలు చెల్లించగలదని భావించినా, మిగతా రెండు సంవత్సరములలోను 1244 కోట్ల రూపాయలు ఖర్చు పెట్టగలిగియుండవలెను.

5 సంవత్సరములలోనూ పై మొత్తమును ఈ దిగువ నుదహరించిన మార్గములద్వారా రాబట్టదలచిరి.

(కేంద్రము రాష్ట్రము కలిపి రూ. కోట్లలో)

1. బడ్జెటు ఆదాయములు	
(a) ప్రస్తుత ఆదాయపు నిలువలు (Current Revenues)	738
(b) కాపిటల్ ఎక్స్‌జంట్ లులో నుంచి	520
2. విదేశీయ సహాయం	
(యంతివరకు వచ్చి నది మూడు)	200
	1458
ఇతర మార్గాలద్వారా భర్తీ చేయవలసిన లోటు	786

పంచవత్ ప్రణాళికలోని అంచనాల ప్రకారము కేంద్రము రాష్ట్రములు పన్నులద్వారా, చిన్న మొత్త

ముల నేరింగు స్క్రీములనుంచి ప్రజలవద్దనుంచి ఋణ ములద్వారా, అనుకొన్న పెట్టుబడి ధనమును రాబట్ట గలిగినా, యింకా భర్తీ చేయవలసిన భాగము 800 కోట్ల రూపాయలు సుమారుగా మిగిలిపోతుంది. ఈ ధనము బడ్జెటు లోట్టుద్వారా పూర్తిచేయవలసి వుంటుంది.

అసలు ప్రణాళికలో ఆంధ్రనాట ప్రకారము, కేంద్రం రాష్ట్రాలు పెట్టుబడి ధనాన్ని ప్రారంభించి రేకపోయినాయి. కేంద్రం పన్నుల ఆదాయమును కొద్దిగా హెచ్చు చేయగలిగినా, ప్రయోజనం పెట్టు బడిదారులకు ప్రోత్సాహము కలిగించుటకై ఆర్థిక ఆదాయములమీద ఆదాయపు పన్ను కేటు తగ్గించుట వలన, ఎగుమతుల పన్నుల రేట్లు మార్పుటవలన రాష్ట్రాలకు ఆదాయపుపన్నులలో భాగము హెచ్చుచేయుట వలన, అనుకొన్నంతగా తన రాబడిని ఎక్కువ చేసుకోలేకపోయినది. ఇక రాష్ట్రముల సంగతి చెప్పనవి సరమే లేదు. రాజ్యాంగంబట్టి ప్రకారము రాష్ట్రాలకు పన్నులు చేయగల అధికారములు తక్కువ; ఉన్న మార్గాలు కూడా అవసరమయినచో ఎక్కువ ఆదాయమును యివ్వగలిగినవి కాదు. (In-elastic Sources). రాష్ట్రాల ఖర్చులు మితిమీరి పెరుగుచున్నవి. వీటిలో కొంతవరకు వృధా ఖర్చు కనబడుతున్నది. ఎక్కువ రాష్ట్రాలు పరోక్షపు పన్నులమీద, ముఖ్యముగా అమ్మకపుపన్ను మీద ఎక్కువగా ఆధారపడుతున్నాయి. అయినా వీటి ఆదాయములో చెప్పనకోతగ్గ మార్పు కనపడదు. ఉదాహరణగా 1950—51 రాష్ట్రాలకు పన్నులనుండి వచ్చు ఆదాయము 222 కోట్లనుండి 1952—53 లో 280 కోట్లకు మాత్రమే పెరిగినది.

పోగా చిక్కు నేరింగు స్క్రీములనుంచి ఆలోచిస్తే—దీనిలో కూడా కేంద్ర రాష్ట్రాల శ్రమ ఎక్కువగా ఫలించలేదు. ప్రణాళిక ప్రకారము సంపాదించవలసిన 270 కోట్ల రూపాయలలోనూ మొదటి మూడు సంవత్సరాలలోనూ సగము ధనము మాత్రము పొందిగలిగినది.

ఇంక ప్రభుత్వము ఋణములమీద ఆధారపడి వలసి వచ్చినది. ఋణములద్వారా తగినంత ధనము

ప్రొసూచేయలేకపోయినచో “లోటు బడ్జెటు విధానము” (Deficit Finance) ను అవలంబించవలసి వస్తుంది. ఈ విధానమువలన ప్రమాదములు చాలా వున్నవి. తిరిగి ములువుగా ద్రవ్యోల్బణము వచ్చుటకు అవకాశములు ఎక్కువ. ధరల తగ్గుదల కాలములో తక్కు “లోటుబడ్జెటు విధానము”ను ప్రభుత్వము అవలంబించరాదు. అందువలన ప్రభుత్వము ఋణములమీదనే ఆధారపడివలసి వచ్చినది. ఈ ఋణముల అవశ్యకత ప్రణాళిక నిర్వహణలో మరి కనపడుతుంది. కేంద్రము రాష్ట్రము యంత పెద్ద మొత్తములను ప్రతిసంవత్సరము పెద్ద పెద్ద స్క్రీములమీద వెచ్చించుచున్నప్పుడు ధరలు పెరుగక మానవు. వీలవనగా ప్రభుత్వము ఖర్చుపెట్టిన ధనమే ప్రజలకు ఆదాయములగును. తక్కువ ఆదాయములు గలిగిన దేశములలో ఆదాయమువలన కలిగిన కొనుగోలుశక్తి, ఆదాయములలో గలిగిన మొదటి అభివృద్ధి తప్పనిసరిగా జీవితావసర వస్తువులమీద వెచ్చించబడగలవు. కాని ధనము వాణిజ్యరంగమునకు వచ్చిన తక్షణమే ఉల్పత్తి పెరుగదు. అందువలన ధరలు పెరుగుటకు ఎక్కువ అవకాశములున్నవి. కాని ప్రణాళిక విజయవంతమగుటకు ధరల పెరుగుదలను అరికట్టి తీరాలి. ప్రజలలోనుంచి తిరిగి కొంత ధనమును ప్రభుత్వము ఋణములద్వారా తీసికొనక పోయినవెదల, ఈ కొనుగోలుశక్తి ధరల పెరుగుదలకు దారితీస్తుంది. అదీకాక వచ్చేసంవత్సరములో ప్రభుత్వము తిరిగి గత సంవత్సరముకంటే ఎక్కువ ఖర్చు చేయవలసినట్లు, ఆయోదాది ప్రజల ఆదాయములలోనుంచి కొంత అయినా తిరిగి పన్నులద్వారా కాని ఋణములద్వారా కాని తీసికోగలిగివుండాలి. లేకపోయిన పెట్టుబడి లభి తగ్గిపోతుంది. ముఖ్యంగా ప్రభుత్వం పన్నులద్వారా ఎక్కువధనమును రాబట్టగలిగిన పరిస్థితిలో లేనప్పుడు, ఋణముల ప్రాముఖ్యత హెచ్చుతుంది. ప్రభుత్వము ప్రజలవగ్గర నుంచి ఋణములు చేయగలిగిన శక్తిమీదనే ప్రణాళిక విజయము, ధరల పెరుగుదల వరికట్టి జీవితప్రమాణములను వృద్ధిచేయుగల సోమతి ఆధారపడివుంటుంది. ఈ

దృష్టితోనే ప్రస్తుత జాతీయ ఋణమును పరిశీలించ వలసియున్నది.

ఈ ఋణమునకు విరాళనియమితి లేదు. వడ్డీ రేటు 8½%; ఋణము మొత్తము పెక్కునబడలేదు. ఈ ఋణమేగాక సామాన్య పెట్టుబడిదారుల సౌలభ్యము వల్ల 10 సం॥ల వాయిదాగల సర్టిఫికేట్లు మే 10వ తేదీనుండి విక్రయమునకు కొనిరాబడినవి. ఇవి కొన్ని 25 రూ. విలువైనవి మరికొన్ని 50 రూ. విలువ గలవి. ఒక్కొక్కరు 1,000 రూ.లు, సమిష్టి కుటుంబములవారు రూ. 2000 వేలు పెట్టుబడి పెట్టవచ్చును. 25 రూపాయల సర్టిఫికేట్ల దశాబ్దాంత మందు రూ. 36-4-0, 50 రూ. సర్టిఫికేట్లు 72-8-0 విలువ కలిగివుంటాయి. యిచ్చేగాక జూలై 1 క్క తేదీ నుండి 15 సంవత్సరముల “యాన్యుయిటీ సర్టిఫికేట్లు” (Annuity certificates) ప్రచారములోనికి లేబడి నవి. ఇవి ముఖ్యముగా మధ్యతరగతి ప్రజలనుండి నిలువలను రాబట్టుటకు సృష్టింపబడినవి. వీటిలో 8500 రూపాయలు పెట్టుబడి పెట్టవచ్చును. దీని నుండి ఆదాయము నెల 1 కి రూ. 25/ చొప్పున 15 సంవత్సరములు వచ్చును. వేటివరకు ఈ జాతీయ ఋణములద్వారా, దాదాపు నూరుకొట్ల రూపాయలు ప్రజలదగ్గరనుండి సేకరింపబడినవి.

ఈ జాతీయ ఋణమునకు, యంతకు పూర్వము ప్రభుత్వముచేసిన ఋణములకు గణనీయమైన తేడా కలదు. మునుపటి ఋణములలో చాలభాగము బ్యాంకులు పెద్దిపెద్ది వర్తకులు, ధనికులు మత్రమే పెట్టుబడి పెట్టుచుండిరి. దేశములో ఎక్కువభాగమైన సామాన్య ప్రజలనుండి ధనమును పన్నులరూపములో తప్ప రాబట్ట లేకపోయినది. దానివలన ప్రభుత్వము ఋణము చేయగలకే పరిమితమైనది. తర్వాత ప్రయివేటు పెట్టుబడిదారులు, ప్రభుత్వము ధనసేకరణకు పోటీపడవలసివచ్చినది. ఎందుకనగా దేశములో “పెట్టుబడి మార్కెటు” కేక్రి పరిమితమైనది. ఆ మార్కెటుమీదనే ప్రభుత్వమైనా, ప్రయివేటు పెట్టుబడిదారులైనా ధనసేకరణకు ఆధారపడివలసి వస్తున్నది. ఒకవిధముగా చూస్తే, ప్రయివేటు పెట్టుబడు

లలో విస్తారంగా అభివృద్ధి కనబడకపోవుటకు యిది ప్రధాన కారణమని తోచును.

ప్రభుత్వపు పెట్టుబడులద్వారా దేశములో కలుగు కొనుగోలుకేక్రిని ప్రభుత్వము పరిమితము చేయవలెనంటే అన్నివర్గాల ప్రజలనుంచి మిగులు ఆదాయమును కూడబెట్టవలెను. ఎక్కువగా ధరల మీద ఒత్తిడి తీసికొనినప్పు కొనుగోలుకేక్రి మృగ తరగతి, స్వల్పఆదాయములవారి వద్దనుండే వస్తుంది. ధరల పెరుగుదలను అరికట్టుటకు ఈ రకమైన కొనుగోలుకేక్రిని ప్రభుత్వము కంట్రోలు చేయవలెను. గతములో ప్రభుత్వముచేసిన ఋణములు ఈ ఫలితాన్ని ఎక్కువగా సాధించలేకపోయినవి. ప్రస్తుతపు జాతీయ ఋణము ఈ ఫలితాన్ని సాధిస్తుందిని ఊహించబడుతున్నది. అందుచేతనే, ఈ జాతీయ ఋణఫలితాలు, పంచవర్ష ప్రణాళిక విజయము ఒక విధముగా ఒకదానిమీద ఒకటి ఆధారపడియున్నవని చెప్పవచ్చును.

ఈ ప్రభుత్వ విధానములో ఒక ముఖ్యమైన లోపము కనపడుచున్నది. ముఖ్యముగా ప్రణాళికలోని అందినాలప్రకారము కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు ప్రజలదగ్గరనుంచి ఋణములను రాబట్టగలవు అనుట సంకేపకరమైనది. ఏ పరిస్థితులలోనైనను అవిధముగా చేయగలిగిననూ, వ్యవసాయరంగములోను పారిశ్రామిక రంగములోను పెట్టుబడికొఱతె ఏర్పడక తీరదు. ఇప్పుడే పల్లెటూళ్ళలో ఈకొరత హద్దు వడ్డీరేట్ల ద్వారా వెల్లడియగుచున్నది. వడ్డీ వ్యాపారరంగము యొక్క కేక్రి పరిమితమై యున్నంతకాలము, పారిశ్రామిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ప్రభుత్వము ప్రయివేటు పెట్టుబడిదారులతో ధనానికి పోటీపడుట శ్రేయస్కరము కాదు.

అందువలన ప్రభుత్వము తప్పనిసరిగా విదేశముల ఆర్థికసహాయము మీద, “లోటుబడ్డెటు విధానము” మీద ఆధారపడివలసి వుంటుంది. లోటుబడ్డెటు విధానము ధరల పెరుగుదలకు దారి తీయునని యిదివరకు దర్శించినాము. కాని ఈ దుష్ఫలితములు

అన్ని పరిస్థితులలోనూ కలుగవు. ముఖ్యముగా జాతీయఋణమును ప్రకటించిన తరువాత ధరలు తగ్గి దలను నూచిస్తున్నవి. ప్రభుత్వ ఆర్థిక సలహాదారుల లెక్కల ప్రకారంయిన 17, ఏప్రిలులో 404.2 నుంచి 24 ఏప్రిలులో 402.4 కు పడిపోయినది. తరువాత మరెన్నో పాయింట్లు తగ్గినది. అంటే మొత్తంమీద దేశములో ధరలు తగ్గుముఖము పట్టినవి. ఒక వైపున ఉత్పత్తి పెరుగుతున్నది. ప్రభుత్వ పెట్టుబడి ఎక్కువవుతున్నది. జనాభా పెరుగుతోంది. కానీ ధరలు పడుతున్నాయి. నిరుద్యోగుల సంఖ్య పెరుగుతోంది. ప్రస్తుతము కనుపించే ఈ విచిత్రస్థితికి కారణము— ప్రజలలో విరివిగా కొనుగోలు శక్తి పెరుగకపోవుట అయివుండాలి. లేకపోయినయెడల, ధరలు పడవు. నిరుద్యోగుల సంఖ్య తరగకపోయినా, పెరుగుండా నైనా వుండాలి. ముఖ్యముగా దేశములో ఆహార కొరత తగ్గినపుడు, కంట్రోల్లు సవరించబడినప్పుడు, ఆర్థిక మాంద్యము రాకుండా ప్రయత్నం పెట్టుబడి దారులకు ప్రోత్సాహము కలిగించాలంటే కొనుగోలు శక్తిని పంపవద్ద ప్రణాళిక అనుబంధం పాటు, పెంచు తూరాలి. లేకపోయినట్లయితే, ధరల పెరుగుదల

వల్ల కలిగే హానికంటే, ధరల తరుగుదలవల్ల ఉత్పత్తి మయ్యే విషయపరిస్థితులు రావచ్చును.

విస్తృతమునున్న ఆర్థికవ్యవస్థలో (Expanding Economy or Economic Growth) ప్రజలు, ఉత్పత్తులతో బాటు కొనుగోలు శక్తి కూడా పెరుగక పోయిన, పై ఆభివృద్ధిలోని సత్యలితాలు ప్రజలకు అందుబాటులోకి రావు. ముఖ్యముగా నిరుద్యోగ సమస్య దేశములో వున్నంతకాలము దేశములో ఆర్థికాభివృద్ధి వలన సామాన్య ప్రజలు పొందేలాభాలు హాస్యాస్పద మైనవి. లోటుబడ్డేటు విధానము ప్రయత్నం పెట్టుబడి దారుల వస్తువులకు గిరాకీ పెంచి ఆయా పరిశ్రమలలో ఎక్కువ వుద్యోగాలను ప్రజలకు యివ్వగలుగుతుంది. 'లోటు బడ్డేటు'లలో యిది గమనార్హమైనది. కనుక జాతీయ ఋణమువలననే ప్రణాళికలోని డబ్బు లోటును తీర్చాలని ప్రయత్నించేజుటం వ్యర్థం. "లోటుబడ్డేటు విధానమును" అనుసరించటానికి సమయం ఆసన్నమయింది. విదేశీయ సహాయం అను కొన్న మొత్తముల ద్వారా రాకపోయినా "లోటు బడ్డేటులనూ" ప్రణాళికలోని ఆంశవాలను సాధింపవచ్చును.

* మనశ్శాంతి *

శ్రీ వేమూరి వెంకటరామనాథం

కల్నల్ వర్మ నే రెవ విశ్వవైద్య కౌటు కుండిలు పోవ తీశాడు. ఒకవలెతా చెయిల క్రమ్ముకు పోయింది. ఆఫీసునుంచి అతడు వెనీలేరావాలి; అదంతా ఒక ఇసుక ఎడారి. దేవుడిచ్చిన కౌట్లరెప్ప ని యంత్ర వాహనమూ పనిచేయదా యిసుకపరమిద. ఆఫీసు నుమాటు రెండుమైళ్ళదూరాన ఉంది.

ఉదయం పదిగంటలయింది. ఎండ వేసింది అప్పటికే దుర్భరంగా ఉంది. వేసవి వడిగాత్తు అప్పటికే విజృంభించింది. ఎడారి ఇసుకలు అగ్నిరవ్వలలాగా ఎగిరి పుట్టి తిరుగుతున్నాయి.

కల్నల్ ఆవేశవ్యధకు రావటం అసాధారణ విషయం. ఇది ఆమెకు తెలుసు. అది ఆఫీసువేళ. ఆనాడు ఆదివారముకూడా కాదు. పోనీ, యెప్ప కల్నల్ లాంటి లెగ్జిం కంటి సమయమూ కాదు. పైగా క్రైస్తవులు ఇదివఱకు ఎన్నిదూరేని అవధిని మరఫరం నులతో, లాంకుడకాలతో, విరువ బలంకో పెద్ద ఎత్తున విజృంభించి పోగిందా రని వార్తలు తెలుస్తున్నాయి. దేకానికి అన్నిప్రక్కలా భయంకర రణకలాపమే. ఇరాకు ప్రాంతంలో పరిస్థితి నిష్పరవ్వల చెప్పుచెక్కలబలా ఉన్నదని ఆ ఉదయమే రేడియోలో వార్త.

కల్నల్ వైఖరి ఆమెకు అర్థంకాలేదు. ఆఫీస్ ర్యంకో కనుబొమలు ప్రశ్ని పరిపరగా ఆతనివైపు త్రిప్పింది. అతడు మాటావేరింపు తేపట్టుగా కొటు విప్పటంలో నే విసుకొందుతున్నాడు. కొటు అందు కొని వంకకు వేసింది. అతని చేతిలోవున్న కాగితాల సంచి, చిన్నిచిన్ని ఆయుధాలసంచి, తీసుకుని చేతిలో దూడ పెట్టింది. గబగబా లోపలికి పరుగెత్తి చిల్లని పానీయం తెచ్చియిచ్చింది.

కల్నల్ ఆపాత్ర నందుకున్నాడు. ఒక్క నిమిషంలో ఖాళీ చేశాడు, ఎంత దుష్టక గొన్నాడో.

గ్లాసు బల్లవీడపెట్టి మస్కీలోకి తూలి దీర్ఘంగా నిట్టూర్చుతూ, “దార్లింగ్” అన్నాడు.

ఆమె అతనిప్రక్కనే నిల్చుని “ఇప్పుడు వచ్చారేమి కల్నల్?” అన్నది.

నవ్వుతూ అన్నాడు: “నిన్ను చూసిపోరాసుని.”

“అవును, ఆరునెలలనుంచి నన్ను కోణా చూసి పోతున్నాడు, కాని ఇలాటిఎండవేళ ఎన్నడూ వచ్చే వాడుకాదే?”

“అయినా వచ్చాడు—”

ఆ మాటలలోని అర్థం ఆమెకు తెలియలేదు. “నువ్వు, ఆఫీసుచేదా యీ వెళ?”

“వెలవు పెట్టాడు”

“వాకోసమా?”

కల్నల్ ఆమె చేయి పట్టుకుని, “అవును నీ కోసమే. ఇదే ఆఖరు దినం మన జెరిమికి. చివరిదినము దినమంతా నీతో గడపటంకన్న ఆఫీసుపని ముఖ్యం కాదనుకున్నాను. ఆఫీసు పని వేదూ ఉంది, ఊల్లా ఉంటుంది, బహుశా ఎక్కడవవుకుంటేహా ఊపటి మంచి. కాని నీవు వాకు నేజే—ఊపు...ఊపు...” అంటూ పెదవులెండినట్టు మాటాడలేకపోయినాడు.

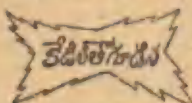
ఆమె గ్లాసులో మల్ల పానీయం పోసింది. వయ్యారంగా పాత్ర నింపే ఆమె వ్రేళ్లు కొద్దిగా వణకినాయి. కల్నల్ అది కని పెడుతూనే ఉన్నాడు.

పానీయం పుచ్చుకుంటూ, “దార్లింగ్, ఇది ఈవేళ ఎన్నడూ లేనంత బుధురంగా ఉంది. ఈ పానీయంలో ఏం కలిపావో కాని” అన్నాడు.

“ఏమీ లేదు. ఇందాక ఇచ్చింది.”

“అవును, కాని యిందులో నీ హృదయం మతంతగా కలిసిఉంది. వాకోసం నీ ఆరాటం

దినమునకు ఇంక స్వప్నమైనటువంటియు,
ఇంక మనోహరమైనటువంటియునైన చర్మము

రెక్సోనా ఈ అద్భుతమైన

మార్పును మీరు తెచ్చుకొంటారు

రెక్సోనా యొక్క కేడిల్ గూడిన చర్మమును
గమనించండి. మీ చర్మము మీద మెల్లగా దుర్నితరవాత
కడిగివేయండి. మీ చర్మము దినదినమునకు
ఇంక మృదువుగాను, ఇంక మెత్తగాను
అగుటను మీరు చూస్తారు. మరియు మీరు
క్రొత్త ఆకర్షకను తెచ్చుకొంటారు.

రెక్సోనా
ఇది ఒక్క కేడిల్ గూడిన సబ్బు

* చర్మమును పోషించేటటువంటియు, చర్మమును
మెల్లగా కేయనమునకు తెచ్చే మృదులమైన
ప్రత్యేక మిశ్రమమునకు రెక్సోనా సబ్బు.

నే నెప్పుడూ వండనంత అమిత రుచైన ఆహారము ... అదెందువల్లో మొట్టమొదట నాకు తెలియదు!

ఒకనాడు టోజనల పేజీ మామూలులాగానే ఉండింది. మా ఆయన పిచ్చిలేలాగ ఆలశ్యమే రావడానికి. పిల్లలు చేతులు కడుక్కోడానికి చెబ్బులాడుతుండీరి. పాపాయి నిద్రనుండి లేచి పేర్చుకుంటుండీరి. అప్పుడు అంతా కూర్చున్నారు. అన్నం వడ్డించాను. అప్పుడు ఏం జరిగిందంటే: ఆనలు మొదటి ముద్దనుంచి అల్లరి లేచి, పోటీలోలాగ మెదలకుండా తినేశారు. ఆ కుటుంబమేనా? అని ఆశ్చర్యపడ్డాను. ఏమి వరిగ్గా చేశాను?

మా ఆయన నెప్పుడూ అసంకృష్ట ఆహార విషయంలో. పిల్లలూ శండ్రికోపాలు అల్లరే! టోజననంతరం కూర్చుని ఆలోచించాను. అనాడు పుడయం ఏం కొన్నానో ఐజోర్లో! కాలుగూరలా!... మార్చేమి లేదు. మాంసం, చేపలా? ... మామూలుపే. అప్పుడు క్షాపకం వచ్చింది. అదీ అవలెన మార్పు వంటలో: ఆనాడు, దాల్చా వనస్పరి దబ్బాను కొని వండి చూడాలని నిర్ణయించుకొన్నాను. మా దుకాణదారుడు అది వేపుడుకు, కాల్చుడుకు, మిళాయికి శ్రేష్టమైన వంట క్రొవ్వపదార్థమని సలహా ఇచ్చాడు. అతడు గారి దొరని పీలు దబ్బాను నా చేతి కందిస్తూ, "ఇది ఆహారానికి కలిగించే సహజ రుచులను మీ కుటుంబం మెచ్చుకొంటారు" అని అన్నాడు.

అంతే: దాల్చా వనస్పరి తగిన మార్పును కలిగింది. అది అన్ని వంటలకూ దివ్యమైనది. ఆహారానికి సహజ రుచులు కలిగిస్తుంది. వంటకు క్రొవ్వపదార్థాన్ని విడిగా ఐజోర్లో కొనుట వల్ల మీ ఆరోగ్యానికి ప్రమాదమున్నదని జ్ఞాపకముచే కొనండి. ఎక్కువ అరీదైన క్రొవ్వపదార్థములు కూడ కల్గి చేయబడవచ్చును. తేడా? ఈగలు, దుమ్మువల్ల చెడిపోతాయి. గారిదొరని పీలు దబ్బాలోని దాల్చా వనస్పరి ఎల్లప్పుడూ తాజాది: పరిశుద్ధమైనది; ఆరోగ్యకరమైనది. మీరు మళ్ళీ ఐజోరుకు వెళ్లినపుడు కొనే సరకుల్లో దాల్చా మువ్వమైన దిగా నిర్ణయించుకొనండి. అందువల్ల ఎంత బిచ్చు కష్టమో:

10 పౌనులు, 5 పౌనులు, 2 పౌనులు, 1 పౌను మరియు ½ పౌను దబ్బాలో దొరకుతుంది. దాల్చాలో ఇప్పుడు విటమినులు ఎ. డి పున్నాయి.

ఏదీ మీ కుటుంబానికి పుష్టికర ఆహారము!
ఉచిత సలహాకు ఇవ్వాలే క్రింది అగ్రముఖ వ్రాయండి:

డి దాల్చా అర్థవై సరీ సర్వీస్, పోస్ట్ బాక్స్ నంబరు 353, బొంబాయి 1

దాల్చా వనస్పరి
వంటకు దివ్యమైనది—బిచ్చు కష్టము

ఇందులో మిగిలినవి ఉండి, అందుకే నే యింత తీసి గా ఉంది."

ఇదంతా ఆమెకు అయోమయం గావుంది. అతని ఘటించింది చేయలేనీ "మీ మాటలు వాకు మొదటగా తేలియటంలేదు," అన్నది.

"డాక్టర్, నైకుడి మాటలు అలాగే ఉంటాయి కనుక గా, శ్రద్ధతో రావించి గా. నీకు అర్థం కాకపోవు, కాని నీకు విషయం గా ఉండవు. బహుశా ఈ పే నేను ప్రయోగం—"

"ఎక్కడకు?" అంటూ ఆమె అతనికింకా దగ్గరగా జరిగింది. వేటగాడి నురిలోని కోరికమృత్యుకాలా ఉన్నరా గొంతు.

కల్నల్ నిశ్చలంగా పలికాడు, "ఇరాక్."

"ఇరాక్? మఱి వేవే!"

"నీ నిర్వహణ ఉంటు దార్లింగ్, మఖం గా. ఇక్కడ ముకు పెంచేటా మామ్రీమే అక్కడి నిర్వహణకు కురుస్తాఉంటాయి అనుక్షణము.....వద్దు, వాలో పెంచుట కదల్చకు. నీ భావ వాకు తెలుసు. కాని ఏం చేయగలను? ఇరాక్ ప్రాంతంలో శత్రు ధియం రాదుగల గా ఉంది. అనుభవంగల నైకుకాధి పను లందిర్చి అక్కడకు పంపుతున్నాడు. వన్ను... నేనే కోరుకొన్నాను మాడ..."

"అ...వన్ను వదిలిపోవాలని కోరు కొన్నారా?"

"కాదు, నీకోసం ఇక్కడే ఉండమంటావు; కాని నిన్ను వింటి దీక్షితున్నది; ప్రభుత్వమున్నది. దీక్షితుంకోసం, ప్రభాక్షితుంకోసం ఇరాకు పో నిశ్చయించుకొన్నాను."

ఆమె తిరుబతి కోపించిపోయింది. ఇన్ని వార్ల తలపులేవులు ఇగిరిపోయినాయి. ఇన్నాళ్ళ అపరిచిం ఒక్క గుటిలో చిరిగిపోయింది. తిరిగి తింకు నను కటి ఎకాంత ప్రవాని తీరితమే ప్రాప్తి!

"మఱి నన్ను ఎవరి రక్షణకు వదిలిపోతాడు, ఈ ఎదారి ఇనుకలలో?"

ఆ ప్రశ్నలో కల్నల్ చరించలేదు. ప్రణ యామరాగంలో కరిగిపోయే మెత్తిని హృదయం కాదతింది. నైకుకానుభూతితో ఘనీధింది చివాయిస నిప్పుంపు రాతిలంకె అలాంలగా అన్నాడు, "డాక్టర్, నేను రాకముందు ఎవరి రక్షణలో వదిల బడి ఉన్నారా, ఆ రక్షణ క్రిందినే వదిలిపోతాను."

వెన్నెలకొచ్చి వెలిసిన నీలి ఆకాశంలా అయింది ఆమె ముఖం. కల్నల్ అన్నాడు, "మమిం మ దార్లింగ్, ఒక ప్రశ్న అడుగుతాను. నీయిల్లు ఊది కింతి దూరంగా ఈ నిర్వహణలో ఉన్నా లేం? నీ వొక్కతేవు ఈ యింట్లో ఎంతి కాలంనుంచి నివ సిస్తున్నావు? ఒంటరిగా ఎలా గడుపుతున్నావు?"

"మంచి ప్రశ్నలు! అవును, నుదివాడు ఏ ప్రశ్నలు వేస్తే నేం, నిన్నెలా వాటిస్తే నేం?" అంటూ కంట నీరు పెట్టుకొన్నది.

కల్నల్ గొంతెం చరించాడు. తన నుదు లుతో ఆమె చెక్కిళ్ళు నుదివాడు. ఆమెమాత్రం కన్నీటి లిండువులు వాకలయేలా చెక్కి చెక్కి యేడుస్తూ అన్నది, "మీకు కోపం రావట మెందుకు? ఈ దూర్ధభూవ మీకోసమే ఉన్నాను. మీరంటి అధికారులు అనుభరించి వదిలిపోవటానికే ఉన్నాను. మిమ్ము ఎంతిగా విమర్శిస్తాను! నా ఆశిలన్న పటాపంఠలుచేసి ఇరాకు పోతున్నాడు...ఇరాకుల ఇరాకు! ఈ రాతిలంకెల కా యిరాకే—" అంటూ ఆనీ అనరాని మాటలేవో ప్రలాపించ పొగింది.

కల్నల్ ను చిరునవ్వు చర్చించి. ఆమెకు కోపం ఇనుమసిందింది. "అలాగే వన్యంకి, ఒక అణును ఒంటరిగా వదిలిపోయే బలవంతులు మీరు. మీ రాచబాట మీది, నా బ్రతుకు వాడి—"

కల్నల్ ఆమె ప్రశ్నలో ఆడుకూ అన్నాడు, "నీ కొర్కె వాతో మాడా ఇరాకు రావాలని కాదు?"

మెత్తిని ఆమె వ్రేళ్ళు చిగిరిపోయినాయి, కల్నల్ మెరుగు వ్రేళ్ళు మృగ్ని. ఆమె ఒకలంతా పులక రించింది చక్కలిగిరిలలు పెట్టివల్లుగా. ఆమె కన్నులు వికలంగా వికసిం చివాయి, అగి ఫరించినట్లుగా. మెల్లిగా అతని ప్రశ్నను జరిగి, "పోనీ, మీరే ఇక్కడి ఉండెరాదు?" అన్నది.

కల్నల్ లేస్తూ అన్నాడు, "ఉహూ...అది ఆసంధివం. నా ప్రభుత్వ శాసనాన్ని నేను ఉల్లంఘించలేను. కాదు, అది నేను నానై పెట్టుకున్న భారమే!"

"మఱి యిక్కడమాత్రం నైన్యగర్హితు డొక నుండవడా? మీరే—"

"వాస్తవం, చనువూ కారణంగా ప్రశ్నలు వేసి తెలియేట లభ్యివల్లున్నాయి నీకు." కల్నల్ నవ్వుకూ అన్నాడు, "కాని, నైకుకాధికారియందు నిల్చుని ప్రశ్నలు వేయటం మంచిదిగాదు."

ఆమె పవ్వుతూ అన్నది, “వేను మీ సైనికుల సైన్యం యీ తెలిసి, యీ సైన్యం ఉండేది కాదు. వేను వేలం ఒక అడుదాన్ని, యాదావలెనని.”

“అందుకే జనాలు ఇస్తున్నాను. నా స్థానే ముఖ్యుని నియోగిస్తున్నాను.”

“ముఖ్యునివా? నాకు పవ్వు వస్తోంది. మీ స్థానం ముఖ్యుని ధర్మ చేయగలరా?”

“వేనంతి అసాహస్యుడవా డార్లింగ్? అయితే అందుకే నా అంతటి సేను ఇంకా ఇచ్చేది. కానీ, ఇంకా నా సేను తెలియదుగాని నా నాగా రెయి రవుతున్న యువకు లింకా కొందరున్నారు. ఇక్కడికి రావడం మేజర్ మహామేధావి. పది నెలలుగా సైనిక కార్యకలాపంలో యువకి ఉన్నాడు. ఉక్కు మునిషి, విజయోదయం, సమృద్ధి, మెప్పులందించుకున్నాడు”

“ఎవరూ అన్యుడు పురుషుడు?”

“మేజరు క—”

“ఆ...?”

“మేజరు క—”

ఆమె తలలు వణుకుతూ తూలిపడ్డది మందం మీదను. “మేజరు క—” అనుకుంటూ ఆలోచించగా ముఖం వంచుకుంది. కల్నల్ ఆది కనిపెట్టలేదు. మేజర్ వై కల ఆధీనం, రెవ విశ్వాసం ఉద్ఘాటిస్తూ ఉపవర్ణిస్తున్నాడు. వెనుకటియద్దంలో మేజరు ఒక నాగు రెవ ప్రాణం ఎలా కాపాడింది వర్ణించాడు. “నాటినుంచి అరిచి నా దళాలలోనే వేసుకొంటున్నాను. అతివే నా దక్షిణభుజం నా భాగమంటే లోనూ.”

ఆమె మెల్లగా లేచుకున్నది, ప్రక్కకు తిప్పుకొన్న ముఖం మళ్ళీ అతివింతకు తిప్పింది. కల్నల్ ఉత్సాహంగా రెవ కాకితాలట్టలలో ఉన్న మేజర్ బొమ్మ ఒకటి పైకి తీశాడు; “నాడు డార్లింగ్, ఎలాటి వీరయోధుని!” ఆమె అతివ వంక కన్నులు మూసుకుపోయింది, ఆమె కను ఆవృత లోనూ అదే చిత్రం కనపడినట్లు తోచింది. “ఇది సీవద్ద ఉంచుకో డార్లింగ్ —”

“ఈ అడుదాని కొప్పురుకుడి చిత్రం మీ చేతు లతో ఎందుకీస్తాడు?” అన్నది. ఆ మాటలు విన్న పేర్వినట్లు విచిత్రంగా ధ్వనించాయి కల్నల్ చెవు లలో.

“డార్లింగ్, వీవు స్త్రీని, ఇతరు పురుషుడు, అన్యుని ఒక్కడైనా ముఖించలేవా? ఇతరు ప్రఖ్యాతిపొందాడు. నా మిత్రుడు. ఇతరు రక్షించేది నీకొన్ని, నిన్ను—”

చిత్రం తీసికొన్నది. మందంపై లెగడింది క్రింద వాచింది. చిన్న పోయిన ముఖంలో తిరిగి కను కుదినం ప్రవేశించింది. ఆరిపోయిన కన్నీటి మర్పులు చెంకుతో తుడుచుకుంటూ, “అయితే యీ మేజరు ఎప్పుడు వస్తాడు?” అన్నది.

“తేవే తన క్రొత్త పరిచి స్వీకరించాలి. కానీ పిచ్చివాడు పదిహేను రోజులు నెలవు కోరాడు—”

“ఎందుకీచ్చారు మీరు?”

“ఇచ్చావన్న పంగలి చెప్పకుండానే ఎలా గ్రహించావా చిత్రంగా వుంది. నీజం డార్లింగ్, నెలవు ఇచ్చాను, నీకేం ఇంత ఉపద్రవ్యతతో ఉన్నా. అతడు విధి విరామం లేకుండా నెలల తరబడి యుద్ధరంగంమీద నాలుగు మెరుపులు కనుకుతూ, యుద్ధరంగంమీదనే అంపకాయాలమీద పవ్వరిస్తూ గడుపుతున్నాడు. అతని ముందుకు కొంత కొంత అవసరమని విశ్వయించుకొన్నాడు. ఇంటికీ పోయి, రెవ ప్రేయసితో పది రోజులు గడిపివస్తానని వేడు కొన్నాడు—”

“నీజమా? అతని ప్రేయసితో ప్రకాంతంగా—”

“అవును. ఏమలా ఆగిపోయినావు, మాటలారీ పోయినట్లు. పాపం అతివి భార్య బంగారు బొమ్మలు, ముద్దులు కురిపిస్తుండటం... ఛ... అతని భార్యను గురించి నాకెందుకు... కానీ డార్లింగ్, ఆమె ఎంత గాఢంగా ఆరాధిస్తుందో యీ బాతీయ నాయకుణ్ణి, ఎంత గాఢంగా అనురాగం వర్తిస్తుందో రెవ ప్రియమం ఇన్నాళ్ళకు తిరిగి వచ్చావని—”

అరిచి భోరణికి అడుగుతీరి అన్నది. “సరే, అయితే మీరింకా పదిహేనురోజులు ఇంటా రిప్పు నాట యీ ప్రాంతాలలో—”

“ఎందుకలా కలరి చెందినట్లు అనుకున్నావు? ఇంకాక చెప్పానాగా తేవే నా ప్రయాణమని—”

గురుకు ముద్దులలో మెలుపు మెలుపిస్తూ ఆమె ముఖంలో ఎదో ఆగి భాగ్యం చేసింది. “తేవే గదా ప్రయాణం... సరే యీ రాత్రి నేనూ నిద్రమిచ్చు తాను... రాత్రివేళ ఒకపారి రండి—”

కల్పల్ప మాగుహటాడలేదు. గ్రామంలో మిగిలిన పానీయం గులకలు వేస్తూ శ్రావణమన్నాడు.

ఆమె మాత్రం దీర్ఘంగా అలోచిస్తున్నట్లు నిలబడి కిటికీ ప్రక్కగా. మూర మూరలలోకి తొంగిచూస్తే ఆమె కనుమూతలు చూతావుగా చెప్పి నాయి. కనుమూతలు గలగలా అప్రయత్నంగా ఆర్పింది కల్పల్ప దగ్గరకు వచ్చి, అతని కోటు అతనికి అందినా, “కల్పల్ప, మీ ఆఫీసువేళే యిప్పటికే మించిపోయింది—” అన్నది.

“డాక్టింగ్, మరిచిపోయినావా? కుక్కల నేను నెలవు తీసికొన్నాను.”

“ఆ...అవును...వాళ్ళిది చున్నాను కాదు? అవును.” అంటూ చతికిలపడ్డది మందంమీద—

అందుకు విమిషాలు ఇద్దరూ నిశ్శబ్దంగా కూర్చో న్నాడు. కల్పల్ప సిగరెట్లు ముడించి రకరకాలుగా పాగ వదులుకున్నాడు. ఆ పాగలు రచించే వింత చిత్రాలవంటి పట్టిగా మారతూ నిట్టూర్పుతున్నది ఆమె.

ఇంతలో బైట ఏకాదశ్యం వచ్చింది. ఎవరో ఆవామబావలవు కంటపడ్డారు. “ఎవరు” అంటూ కల్పల్ప గడపలు దిగబోతున్నాడు. ఆమె మాత్రం తలవంచుకొని లోనిపోయింది, “కాఫీ చేస్తా”నని.

కల్పల్ప ఆశ్చర్యంతో తెల్లబోయాడు. “ఓహో! నీవా మేజర్” అని కాగిలించుకున్నాడు. మేజర్ అంతకన్న ఆశ్చర్యంతో తెల్లబోయాడు. “ఓహో! మీరా కల్పల్ప, ఇక్కడ” అంటూ కాగిలి నాథంగా దిగించుకున్నాడు.

కల్పల్ప ఇంటిలోనికి వారితోనూ “ఇప్పుడే నీ పంకితి అనుకుంటున్నాను” అన్నాడు.

“ఆ... నేను నేడే వస్తానని చెప్పారా? ఉత్తరం వ్రాసే వ్యవధిగూడా—”

“ఎవరికి...ఆ...నా మేజర్ ఇక ఈ వైశ్యాలపై అధికారం స్వీకరిస్తాడని, నేను ఇలాంటి పరిస్థితి తున్నానని, నా మేజరు పిలుచు, కూచుడు, అని చెప్పుతున్నాను.”

“కల్పల్ప, నేను అప్పగించబడ్డను” అంటూ మర్రిమీద కూర్చున్నాడు మేజర్.

“ఏమి?”

“అవును. కల్పల్ప అంతటివాడే దయతో నన్ను చూసిపోవచ్చారు. నే నెంతటివాడిని, సామాన్యజ్ఞుడే మేజరును—”

కల్పల్పకు ఏమీ అర్థంకాలేదు. అతనిని చూసి పోవటానికి కాదు తాను వచ్చింది. అతనిని చూడటానికి ఆక్కడికే ఎందుకు రావాలో అతనికి తెలియలేదు. “మేజర్, చాలాదూరం నవచి వచ్చినట్లున్నావు. బాగా అలసిపోయావు. కాస్త విశ్రమించు. కాఫీ త్రాగుకుని” అంటూ ఉండగానే ఆమె కాఫీ కప్పులు పెంచు తెచ్చింది. “డాక్టింగ్” అంటూ కల్పల్ప లేచి అందుకో సేలోగా మేజర్ అని పట్టుకొని, ఒకటి వానికినూ, చిరునవ్వుతో, “ఆమె నా డాక్టింగ్” అన్నాడు.

కల్పల్ప కళ్ళు తిరిగినాయి. అతని చేతులు వణికినాయి. కాఫీ కప్పు చూతావుగా క్రింది జారి పడి లింది. కల్పల్ప క్షేమిత అంత బలహీనంగా ఎన్నడూ లేవు. నెత్తురుమడగా బోరాడే అతని ముఖంబలంబో నెత్తురుబొట్టు లేదా క్షణం.

మేజర్ “మీమిందండి” అంటూ రెండవ కప్పు కల్పల్ప కోసం చేతిలోమీద పెట్టాడు. చిరపరిచితుడులా లోనికి పోయి తాను మజ్జిక కప్పు తెచ్చుకొన్నాడు. కల్పల్పకు కాఫీ త్రాగ బుద్ధివేయలేదు. అతని మనసు మనంబండా ఒకే అలోచనమీద కేంద్రీకరింపబడిఉంది. ఇన్నాన్ని తాను ప్రేమిస్తున్నది తన మేజర్ భార్యకా!

మేజర్ తన కళ్ళ పాగించాడు. “పాపం నెలల తిరబడి ఒంటరిగా ఈ ఎడారి యనుకలలో ఈ నిర్లప్త ప్రదేశంలో గడుపుతున్నది. వాళ్ళిం ఎంతగా తిసిరి చేద, ఈ ఏకాకి జీవితాన్ని ఎంత సుఖ్యతో ధరించేదో, మీకు తెలియదు కల్పల్ప, మీరు ప్రహ్వ చారులనుకుంటాను, సాంసారిక జీవితంలో ఆనందమున్నది. చెప్పిపోయిన ముదమ్ముకు కాంతిని చేకూర్చే ప్రతిభ ఉన్నది. ఇన్నానుగా నేను యుద్ధం చేస్తున్నాను. నా హృదయం బంధపోబోతున్నది. నా శరీరం ఉక్కులా మారిపోతోంది. నా హృదయానికి ప్రణామి, నా జీవంలో మానవత్వం తిరిగి పులకింప చేసికోవచ్చాను...కాఫీ త్రాగండి, చల్లారిపోతుంది. కల్పల్ప, ఎప్పుడూ ఒకే కల్లోలమయితే నేను తిట్లు కోలేను. ఈ పది నెలలు మనుష్యులను చంపటం, చంపినవారిని లాగివేయటం.....ఇవేగదా నా దిన చర్య. ఈ పడుకైదు దినాలైనా హృదయాన్ని పగిలే నాథలు దృశ్యాలను లేకుండా కొంతగా నా ప్రేయసితో గడిపివచ్చాను.....నిం కల్పల్ప, కాఫీ ముట్టుకోనే లేదు. పందిదార ఎక్కువ అయిందా? నా కాఫీ మీ కలవాట్లు లేదుగా, క్షమించాలి.”

మేజర్ పరిశ్రమలో పలుకు తలుపులా వేసి నిరంగి నుండులాగా తలుపులున్నది కల్నల్ హృదయనికి. ఇన్నాళ్లు కల్నల్ ఆమెను తన ప్రేమపాత్రగా వహించు. ఆమె కన్న అన్న అపత్యాన్ని విశ్వసించాడు. ఆమె ప్రణయ సమయంలో వాకలా చేరిపోతున్నాడు. ఈవాటికి మేజర్ అవతరించాడు తన హాటి యూ—బోటుగా. తాను వంచింపబడినందుకు ఆమెపై కోపంతో వణికిపోయాడు. కాని మేజరు ముందు తనకు అవసరం అవుతుందన్న భయంతో నిన్నులోగాడు. రెండు కనులూ విండుగా తెరిచి మేజరుతో చూడలేకపోయాడు. తనకు ఏమీకావచ్చుమైన సమస్యలను ఆ మేజరు; తన పూర్వ నీతిచే యోగ్యతగల ఏకైక నైత్యాగ్రహకు ఆ మేజరు; అను నెలలుగా తాను ప్రేమించి ఆ కామగీరినా తన వాత్సల్యంతో ఆ మేజరువలె ప్రాచుర్యం వాడు లేదీ వికార ప్రపంచంలో. కాని ఆ మేజరు భార్యగారిని కల్నల్ నెలలు లూలికించాడు. ఆ మేజర్ కియ్యనే తాను వారించాడు. ఇన్నాళ్లు ప్రణయమధూతీ, ఆనందపూరి అక్షణం వాదన మైన కూడంగా కనుగొంది కల్నల్ మనోనేత్రాల ముందు. అతిశయవంతమైన అనుకుంటాన్న స్నేహార్యం చేత కాఫీ దుబియాగాడు.

“కల్నల్, మారిత నుంచివారో నేను చెప్ప లేను.”

“నాకుంచిరిసం! ఏకించిలే మేజర్.”

“కాదు. ఇది నెలలుదివాలి. ఈ నాలుగు గోతాలూ నా ముందులోని కృతజ్ఞతను వ్యర్థంగా వైకుకు చెప్పకొనదు. ముట్టమొదట ఆఫీసులో పుకారు పుట్టింది, మీరు నా నెలలు చీపిని తిప్పి కొట్టారని—”

అప్రయత్నంగా, మెల్లగా “తిప్పి కొట్టినా బాగుండేది” అని గొణిగాడు కల్నల్.

“అవునండీ, నవ్వులాట కంటున్నాను కల్నల్. యెవరో కార్యకలాపం నావాటికి హెచ్చు తున్నదిన్నీ ముందరిది నన్ను వదిలలేదున్నారని నా స్నేహితులందరూ నన్ను భయపెట్టారు.”

“మేజర్, నాళ్లు చెప్పింది నిజమే. దేశక్షేమం కోసం నేను నెలలుదివాలికోని మాట వాస్తవమే. కాని—”

“మరి మీకు అనుగ్రహించారు! అదే తమ మించినమంటాను! అంటూ నవ్వాడు మేజర్. సిగ రెట్టు ఒకటి కల్నల్ కిచ్చి తా నొకటి నెలిగించాడు.

“కాదు, అది నా మంచిరసం కాదు మేజర్, కేవలం దేశక్షేమంకోసమే నీకు నెలలు అనుమరింప నిశ్చయించాను. నీకు ముఖ్యంగా కావాలని నాకు తెలుసు. కల్నల్ లం లేని గృహంలో పువ్వులవాడునై, పూదండీ ప్రేమసితో, పదిగోతాలు వీవు గడిపినదీ, నీ ఉత్సాహాలు పదిరెండు అవుతాయని నీ నెలలు లోని నిశ్చయించేత నేను గ్రహించాను. వెంట నీ నీ నెలలు మహాజనులై సంతకం చేసి పంపాను.”

“ఎలాగైతే నేను — మీకు నేను కృతజ్ఞుడి. ఎందరినీ నాతోడివాడు, నెలలు వారకా చిన్న యిమ్మకొన్నాడు!... ఏంకల్నల్, దీనిగా ఆలో చిన్నవాడుక ఒక కప్పు వేకి కాఫీ తెప్పించవా?... డాన్స్ లో!”

కల్నల్ నిశ్చితంగా “ఎదు” అన్నాడు. మేజర్ పిలిచిన “డాన్స్ లో” కల్నల్ ప్రాణానికి నిశ్చయమైన నూలలా నువ్వుతున్నది. “ఎదు మేజర్, ఆమెకు చెప్పా, కప్పుతీమకు ఇక్కడికి రావద్ద”ని.

రెండునూగు నిమిషాలు నిశ్చయం ప్రాకులా డింది ఆ మైకొగ్యతులమ్యా. ఆ హిణ్ క నిశ్చయ వస్థలో కల్నల్ ముందులో ఆలోచనాధింకాలు లేకుండా, మేజర్ కీరితాన్ని ఉయ్యాల బాగింప చేస్తున్నాయి.

మేజర్ పొగవదులుతూ, ఆకాశంపై పూస్తూ, “కల్నల్, ఆకాశం చూడండి, రక్షగర్భంలా మండి పోతోంది. పది దినాలనాడు ముసం—రంగంలో క్రిందిభాన్ని చావమోదిన అద్భుతి దృశ్యం జ్ఞాపకం వస్తోంది... అసలు ఈ వేపని ఆకాశం తీరే యంత... ఆ మూర్ఖుడువారెం—” అంటూ ఏదో అనవసర ధోరణి మొదలుపెట్టాడు.

కాని కల్నల్ తా సంభాషణలో కుతూహలం లేదు ఎరిగరా, అతని మనస్సే ఆ మండిపోతున్న ఆకాశంలాఉంది. ఈ ఆరునెలల జ్ఞాపకాలూ భగ భగ జ్వాలలు రేగిపోతున్నాయి. మేజర్ చివరకు అన్నాడు. “కల్నల్... ఈ మాటలలో మీకు అసంతోషం లేదనుకుంటాను—”

“అవంతా వ్యర్థ ప్రసంగం మేజర్. ఒక్కడినం నెలలుదివాలి ఉన్న నావంటినాటికి వ్యవధిలేదు అలాంటి సంభాషణలకు,” అన్నాడు కల్నల్— అకస్మాత్తుగా కల్నల్ కంకం కళింకమయిపోయింది. అలా అతడు ఆఫీసులో నే మాటాడుతాడు. ఆ గొంతు చాలాదండం అతనిలో ఏదో మృగ జనుతున్నట్లు,

అతడేదో నిశ్చయమిది కనుపట్టు—అది ఇక తంప కానరాదు! మేజర్ కు కాగా అనుభవం.

“అవును,” మేజర్ అన్నాడు. “పన్నెనడు దినాల విశ్రాంతి తైలన్న నాలోటివానికి తొందర వ్యవస్థ ఉంటుంది, కానీ—”

కల్నల్ సిగరెట్టు పీల్చుతూ, “నీకు లేదు” అన్నాడు.

మేజర్ కలవరపడ్డాడు! తిట్లుపడ లేదు, “కల్నల్, ఇది నా పెలవులో మొదటి దినం. ఇంకా—”

కల్నల్ కూడా లేచాడు, “ఇదే మది దినం కూడా తిరిగి ఆరణ్య వేరున్నాడు, నీ పెలవు ఉప సంపూర్ణంపడినది.”

మేజర్ నుండేలు జారివాయి. “అ...ఉప సంపూర్ణంవారా! మిగిలిన వాకు విశ్రాంతి అవసరమని మీరే ఒప్పుకొన్నారే, నాకు మనశ్శాంతి వాస్తవంగానే వాస్తవికతనివ్వండి కలగుతుంది మీరే అంగీకరించారే—”

“మేజర్!”—కల్నల్ అంతి కఠినంగా యుద్ధ రంగంలో మాత్రమే ఉద్బరిస్తాడు, లేదా ఎదుగు తిరిగిన ఉద్యోగియందు అంటాడు. “మేజర్, అన్నీ వాకు తెలుసు. నీకు పెలవు అనుమతించటం అనుచితిమని ఇప్పుడు గ్రహిస్తున్నాను. చేతమేమిం కోసం నీవు వెంటనే కత్తిరిస్తే రంగంమీదకు దూకాలని కానీస్తున్నాను.”

మేజర్ కాళ్లు బలహీనమయినాయి, నిల్చాన లేక కూలబడ్డాడు, మంచంమీద—“కల్నల్, పోనీ ఒక్కవారం పోయి...నా భార్యతో—”

కల్నల్ మల్లీ హుంకరించాడు, “మేజర్, నీ భార్యదాట వామంబిన్నదు ఎత్తకు, నేనే లేవే ఇంకో ప్రమాణం. నిన్ను నాతోనే తీసుకు పోతాను.”

“ఇరావో?”

“అవును,” కల్నల్ నొంతు రక్కించాడు; మృదువుగా అన్నాడు, అతని భుజాలు తిట్టుతూ, “మేజర్, నీవు నా దక్షిణభూమిని, నేనే నీకు శాంతి, నీవే నాకు శాంతి.”

మేజర్ వెంట్రులు చేశాడు. కల్నల్ కోటు తొడుక్కొంటున్నాడు. మేజర్ భార్య కాఫీ గ్లాసు తెచ్చి కల్నల్ కియిలోయింది. “బద్ద” అన్నాడు

విశ్రాంతిగా. “పోనీ, ఒక్క ప్రార్థన మన్నిస్తారా?” అన్నది.

“ఏమిటి?” అని హుంకరించాడు కల్నల్.

“వారికి ఈ ఒక్కరాత్రి గడుపియింది. లేవు మల్లీ ఉద్యోగియి—”

కల్నల్ ఒక్కనిమడంలేవు అంగీకరించాడు. కనుబొమలు ముసలబుడబడిపోయినాయి మెల్లగా నిట్టూర్చుతూ, “ఎర్ర” అన్నాడు. ఆనందంతో మేజర్ మంచంపై ఒరిగాడు. కల్నల్ సంతోషంగా చైటకు పొగాడు. మేజర్ భార్య వానివంట వదిలింది.

తిలవంబుకొని అడిగింది, “ఈ పేనా మీ ప్రమాణం?”

“అవును,” తిల త్రిప్పకే సమాధానించాడు.

“ఒక్క సారి రాత్రి విడుదలయింది నేనూ—”

తిట్లుపడ కల్నల్ ఆమెవంక పరికిలగా చూశాడు. ఒకనిమడమూగి, కల్నల్ దీనిగా ఆమెను ప్రతి మాలాడు, “మేజర్ తో మాత్రం ఈ విషయం పాక్క నీయకు. నీకు పుణ్యముంటుంది వాకు అవమానం—”

“మేజర్ కిది తెలియనే తెలియదులెండి” అంటూ ఆమె సంతోషంతో తిల త్రిప్పింది. ఆరేమ వెళ్ళి పోయినాడు.

* * *

అర్ధరాత్రి పక్క డెండుగంటలయింది. మామూలుగా కల్నల్ నిదురించే సమయమిది. కానీ ఆవాడు అతని కనులమూరించే లేచాడు, అతని ఒకలంతో ఏకా తాపం పొందినట్లుంది.

మందందిగి జైటి చావిడిలో పచ్చాల్లు చేయ సాగాడు. రెండుమాడు నిమిషాలు అటు ఇటు తిరిగాడో లేదో, తిలయందు ఒక స్త్రీయూర్తి ప్రత్యక్షమయింది. తిట్లుపడ పనుకంజ వెళాడు. ఆమెవంక చూస్తూ, “డాల్లింగ్” అవలోయి పెదవి కొడుక్కొన్నాడు.

“కాదు, ఆమె దానిని”

“ఎందు కిటు వచ్చావు? ఆమె పంపించా?”

“లేదు.”

“మిజీ—”

“పని ఉన్నది,” అంటూ తల వంచింది.

“ఈ అర్ధరాత్రివేళ నాతో నీకేం పని?” అంటూ కల్నల్ తిరిగి పచ్చాల్లు చేయసాగాడు.

దాసి, వెంట వడుక్కు అన్నది, "నాకు కాదు, మీకే చేతినిండా పని."

కల్నల్ ఆర్థం కాలేవన్నట్లుగా అమెరికా చేరి పారమాశాదు. అమె అన్నది, "రండి, నావెంట రండి."

"ఎందుకు?" అంటూ కల్నల్ చావడి అరుగు మీద కూర్చున్నాడు.

జలసిం చే వ్యవస్థ లేదు. ఎదురు ప్రశ్నలు వేయటం వైరిమలకు చెల్లదు" అంటూ ధైర్యంగా వివరించి.

క్రొందివారి మాటలు కొన్ని వేళలలో క్లిష్టంగా ఉన్నా, అందులో సర్వం ఉరివకబాదిన కల్నల్ కు తెలుసు. అదిగూ అధికారం తెలియించే ఇనుప యంత్రమే కాదు. ఎదుటివారిని అర్థంచేకొనే సహృదయము కూడ.

దాసిని మళ్ళీ మొదలు పెట్టింది, "ఇంకా లేవ లేదు? ఇక్కే యుద్ధరంగంలో మీ తెసల్ గారి ముందు అనుకోండి. ఇలా ఉదాసీనంగా—"

కల్నల్ సవ్యసూ లేచి, "ఈ క్షణం సేపు నా జెనరల్ వు. అంతటి క్లిష్టస్థితి యేదో సంధించించిన సమస్యనున్నాను. పద" అంటూ క్షణంలో రియరం నాడు తన బాకు మొదలయినది అలంకరించుకొని.

దాసిని గారితీస్తూ, "కల్నల్, అనుచారి పిలుపున వస్తూ ఈ బాకుకూడే లేచిందీ మోసుకు రావలసి?" అన్నది.

"మంచి ప్రశ్న వేకాదు జనరల్" అన్నాడు పెద్ద పెట్టున సవ్యసూ కల్నల్. అమెకూడా వివరించి. ఈ సవ్యసూలో ఒక అర్థమేలు ఎడిచాడు అప్పుడే. కల్నల్ క్రమంగా గట్టిరవనం చాల్చాడు, "ఇంతకు, ఈ సవ్యసూ ఉపాధాతమంతా ఏ విధమి సన్ని వేకానీ పెండినదో తెప్ప—" అన్నాడు.

దాసి కల్నల్ దగ్గరకు వచ్చి చావ బుజం తాకి తాకనట్లు ప్రక్కనే వసుచసాగింది. "కల్నల్, వివండి—"

కల్నల్ అడ్డగించాడు, "అ—ఈ దినమంతా ఎలా గడిచాడు మేజర్, అరిని చార్జింగ్?"

దాసి నిట్టూర్పుతూ అన్నది, "కలిసి గడిచినట్లే లేదు. మాటాడినట్లు కూడా నోచదు. మధ్యాహ్నం భోజనం కాగానే అమె బహుకు బొయింది, ఏవో మందులు కొనుక్కొని రావాలని—"

"మందులు, ఎవరికోసం?"

"హా...నాకోసమయినా బాగుండును. కే... అవేం మందులో కల్నల్. మూలలు తెరిచేసరికి గుప్పన భరించరాని వాసన కొట్టివాయి. నేను నిల్వ లేకబొయినాను అక్కడ. అమె మాత్రం పట్టు చుట్టో అది తెరిచింది, కలిపింది, ఏదో...అబ్బ—"

"రీవగా చెప్ప, ఇల్లు చేరుకుంటున్నాం—"

"అ...అసలు సంగతి చెప్పసియింది. తన దుస్తులన్నీ పట్టుకొన్నది. తన బొమతేరి కూడా మెడలి పెట్టుకొన్నది. ఇరాకులో దోమలబాధ వాస్త్రీలగా—"

"కే...అదికాదు అసలు విషయం—" అన్నాడు కల్నల్, అమె చేయి తన బాకువరలో తిట్టా.

"అవునవును. అలసిపోయి వచ్చిపట్టున్నాడు మేజర్; నైగా నేటితోనే సెలవు జరుగుతున్నా, నేమో; పెంపొందేది తన గదిలో ఉండుకొన్నాడు" నాడు రాత్రి గుండుగుంటలవేళ ఒకమాట లేచి, పానీయం పుచ్చుకునే అలవాటు...వారి ప్రక్కనే బల్లపై పాత్రలో నీరు నింపి, కల్నల్ అందులో తాను కొన్న—"

"విజంగావా?" అంటూ కల్నల్ మిగతా కథ సంతా పాపించినట్లు తొందర తొందరగా వసుచ సారంభించాడు.

దాసిని వెనుకపడి ఏదో చెప్పుకూనే ఉన్నది. అవేమీ అతికు విన్నట్లులేదు. ఉండిఉండి ఒక్క మాట అడిగాడు, "అ...మేజర్ ప్రతిక ఉన్నా రుగా—"

"ఇంతవఱకు వాయిగా విడిస్తూనే ఉన్నాను. ఎంత అయింది?"

కల్నల్ గడియారం చూచుకున్నాడు, ఆపం దంతో ముఖం వికసించింది. పరుగుపరుగున మేజర్ ఇంటిలో ప్రవేశించాడు.

క్రొంది భాగమంతా చక్కగా పర్చబడిఉన్నది. మేజర్ సామానుమాత్రం అటు ఇటు పడిఉన్నా, కట్టిన మూలలు కట్టినట్లే ఉన్నాయి. అమె సామానులు చాలవఱకు పెట్టెలలో, సందులలో ఛిద్రపరప బడి ఉన్నాయి.

కల్నల్ చరచరా నైకి విడిచాడు. మేజర్ పరున్నది మెట్లప్రక్క మొదటి గది. ప్రవేశిస్తూనే మేజర్ పైని నిండుపాత్ర తిలకించాడు. ఎంతో తృప్తిగా గాఢంగా నిట్టూర్చాడు. నిదురించే మేజర్

ముఖం పై తన ముఖం పెట్టి చూచాడు. అతడు అంతగా విక్రాంతి తీసుకొంటున్న తన దీప్తిలు చిందులాడు కున్నాయి. ఆపదంతో ప్రక్కకు తిరిగాడు.

ఇంతలో వెనుకవచ్చి దానిని మెల్లునెక్కి, నోజు కంటూ గదిలోకి ప్రవేశించబోతున్నది. కల్పల్ తలూచిన తిలుపునకు అనుచోయి, "నీవు క్రిందనే ఉండు" అన్నాడు.

దాని వెళ్లి వెళ్లి విడువగా, "నన్ను కూడ ఇక్కడే ఉంచుమిమ్మండి" అని ప్రతిపాదించింది.

"వచ్చు క్రిందకు వా" అని దప్పున తిలుపు దిగించాడు.

మల్ల పానీయపాత్రవద్దకు వచ్చాడు. అది పైకెత్తి రావడం చూశాడు. నిడుచాయువులకు క్రొత్త వాడుకొని కల్పల్ కు ఆ ప్రవాస మెంతరించుచున్నా, అది త్రోగివేసి నీ మృత్యువర్షివ్వంగ మెంతి సన్నిహితమో అర్థమయినాయి. పాత్ర కుడిచేతి పట్టుకొని, తన గడిచునందం చూసుకొన్నాడు. ఒంటిగంట వ్వర...పూ...అరగంట వాటితో ఈపాత్ర భారీ అయి ఉండేది, మేజరు ప్రాణాలుకూడా...

మెల్లగా ప్రక్క గదిలో ప్రవేశించాడు. 'డాక్టింగ్' తన నిస్సలేని ముఖం చేతులతో కప్పకొని నిద్రిస్తున్నది. సహజా కుటుంబస్థులు కంటున్న నేమా, మేజర్ కుంపిరిలు, తాను ఇలాంటి వాడని నమ్మి, ఇంకా అధికాయనా నందించినట్లు...మెల్లగా దీపం వెలిగి చేశాడు.

ఆమె తనకొన్ని అవసరంతో మండిపోతున్నాడు కల్పల్. తన భర్తను, కాను ... ఒక మేజరును, కాను ... తనకొన్ని రుషీంచే అసహనం వైశ్యావృత్తుని, మనా గుండం గా ఎంత వేయించిన దన్ను భావించి పిచ్చియై తి పట్ల పలపల కొరికాడు. ఇలాంటి స్త్రీ పరాయిత్రుణ్ణులు, కల్పల్ కు కాదు జనరల్లుకాతం, తక్కు విమతి అన్న అజీవంతో వణికిపోయినాడు. ఈ పాపిష్టి కథ అంతా వింటే మేజర్ చేశానికి ఇంకా ఉపయోగపడే మనస్థితిలో ఉంటాడా అన్న సందేహంతో చిందులు వేశాడు.

ఇలా ఆలోచిస్తూనే క్షణాలు గడిచిపోతున్నాయి; ఇంతలో ఆమె లేచింది అతిన్ని మాసింది. అతినిచేయి అందుకొనబోయింది, "అ...వచ్చారా," అంటూ.

అతడు ఒక అడుగు వెనుకకు వేశాడు. ఆమె అన్నది, కల్పల్, ఇంకా ఒక్క అరగంట ... దీపం

చిన్నది వెయ్యింది. ఈ యింటిలో ఉన్నది మన మిద్దర మీకా దీక్షణాన...కల్పల్, ఇంకొక్క అరగంట" అంటూ మెల్లని దిండు తన వక్షస్థలంపైన చూపుకొన్నది.

కల్పల్ నిమి మూటాపలేడు. అతని మానం అద్దంకాక, "కల్పల్, వాహం, చూడమంతా ఒక పేదాహం", అన్నది.

కల్పల్ ఒక అరనియవమాగాడు. దీపం చిన్నది చేశాడు. కూకలోని నీరు కొంత ఆపాత్రలోపోసి ఆపాత్ర ఆమె చేతి నుంచాడు. అది అందించే అతని చేళ్ళు వణికినాయి.

వలపు కలలు కంటున్న ఆమె ఆహ్వాయంగా పానీయంత్రాపుతోంది. కల్పల్ అన్నాడు, "దీంతో నీదానం తీసుకుంది..."

ఆమెకు కళ్ళు తిరిగినాయి. గుండెలు కొట్టుకున్నాయి. నాలుగు వ్యాధీషం తప్పిపోతున్నట్లున్నది. "కల్పల్...కల్పల్...ఇ దక్కడే పానీయం? అబ్బ...నిమి దీనంతో దీకటి! కల్పల్...మారున్నారా వా ప్రక్క...కల్పల్...డాక్టింగ్ అనండి. ఒక్క పాత్ర దా...దా...అ..." ఇక ఆమె నోట మాట రాలేదు.

ఒక నియవనాగి కల్పల్ దీపం వెలిగి చేశాడు. ఇక పాపం చేయలేని ఆమె పెరువులు, మగ్గులు, కమ్మలు, ముంపులు మాసి రెండు అడుగుదాలు వదిలాడు. మళ్ళా దీపం తిగించాడు. యుద్ధరంగాన్ని గెల్చుకొన్న యోధుమలాగా మేజర్ గదిలో ప్రవేశించాడు.

గడిచునందం బంధుబంధున రెండు గంటలు కొట్టింది. మేజర్ కళ్ళు మలుముకొంటూ "డాక్టింగ్ వాహం..." అన్నాడు. సమాధానం లేదు. కనులు మలుపుకొంటూ లేచి కూర్చున్నాడు. తన ఎదురుగా తన డాక్టింగ్ కు బదులు తన కల్పల్ ఉన్నాడు. "మీరా?" అంటూ తొక్కుపోటుగా మండిందిగాడు.

కల్పల్ గంభీరంగా సంబోధించాడు "మేజర్" అని.

మేజర్ గడిచునందం చూస్తూ, "అవును, వా నెలపు గడువు అయిపోయింది. పండ్ల రెండు వాటింది. నిన్న గతించింది. నేను మళ్ళా నేను మీ నీరు ఉన్నది. ఇక నేకుగ గడియలు వసాయి నన్ను ఇలాంటి తీసికొనిపో వచ్చానుకాదు కల్పల్?" అన్నాడు.

కల్నల్ విచ్చిలంగా "అవును" అన్నాడు.

"నేనూ నిద్రించే. తెచ్చిన మూటలు తెచ్చినట్లే ఉన్నాయి. ఒక్క రియం ఆగండి. నా డార్లింగ్ ను యాపిరిస్తాను" అంటూ ఆగడిలోకి పోయినాడు. వెనుక నుంచే కల్నల్ కూడా నిద్రచాడు.

"మేజర్ రిపబ్లికానూ, "ఎన్నా ఏకాంతంగా..."

కల్నల్ అన్నాడు, "ఫరవాలేదు."

మేజర్ మెల్లిగా నీపం పోచ్చించాడు. తన డార్లింగ్ తంక యాచాడు. కల్నల్ లోతు యాస్తూ, "కల్నల్, కల్నల్... ఇదేమి, ఆ పెద్దవులం రిపబ్లికానూ ఉన్నాయి?" అన్నాడు.

కల్నల్ నుటాడలేదు. మేజర్ మర్యాద కట్టించాడు, పెద్దవులం రిగ్గరగా తన యులు వంచుకూ.

మేజర్, ఆ పెద్దవులు ముగ్గు పెట్టుకొనిన. అవి విడంబో తిడినాయి.

మేజర్ మందం ప్రెస్ తూరినది, "విడమా? నా డార్లింగ్ రిపం ప్రావించా?" అన్నాడు.

"అవు" అన్నాడు కల్నల్.

"కానీ కల్నల్, మీరు అనుభవకాలు, చెప్పండి, ఎవరైనా విడం రిపంత తామే ప్రావు తారా?"

"ఉహూ..."

"మలే నా డార్లింగ్ ను—కల్నల్! విడం దాడిలో కూడా నేనీలా కట్టించిందేమి కల్నల్! ఆఫీసు మీ రిచ్చిట ఎలా ఉన్నారీ నిద్రరయి! అంటూ లేచాడు మేజర్.

కల్నల్ నీపం తగించాడు. గది వెలుగు దారి తీరాడు. మేజర్ నుట వచ్చాడు, "ఎం కల్నల్?" అన్నాడు.

కల్నల్ కల్నల్ గా నిలిచాడు. రిగ్గరగా "మేజర్"! అవి నింతోధించాడు. "నేను కల్నల్ గా అనుకున్నాను. నీవు మేజర్ గా పూర్ణాపయియ్యి. ఒక ప్రెస్టాన్స్ కుందీ ఫ్లోం మైం వందం చేసినవారి నేమి చేశారీ?"

"కార్మి చేశారీ."

"ఒక ప్రెస్టాన్స్ కుందీ నిడు ప్రయోగం చేసి వందయించి వారి కేం చేశారీ?"

"వేర్చి చేశారీ."

కల్నల్ గంతుచార్చి, మేజర్ నీవు ప్రెస్ తట్టి, "మేజర్, నేను నీ మిత్రుడను, నిన్ను కాపాడను," అన్నాడు.

మేజర్ కన్నీరు కాకున్నా, "కల్నల్, ఎన్ను నువ్వందీ నా భార్య రోహితు" అన్నాడు. ముఖానంగా వారి నేనులు వచ్చుకొని, కల్నల్ ను పెట్టాల్సి చేస్తూ అన్నాడు "మిత్ర కథ చెప్పవద్దు. నాకు అకాంతి కూర్చున్న... కల్నల్ నేను మీ మేజరును. నాకు కాంతి మీలో, యెడ్డిరంగంలో. నా కేలవు గ్రుంచివేసి నన్ను ప్రరికించారు. నిన్ను ఇరాకు తీసికొనిపోండి."

మేజర్ తిలుపుతీసి క్రిందికి విగవోయినాడు. దానీది ఏమిన్నా పెట్టబాది నే నిల్చునిఉన్నది. "కల్నల్, ఎన్ను ను ఎదారి ఇరుకలలో పూడ్చి పోతారా, ఒంటరిదాన్ని చేసి?"

కల్నల్ ఒక్కడుగం ఆలోచించాడు. "ఒక నీవు వారో రావమ్మ. మా విలాలో ఎన్నుగా పనిచేయ్యి. కానీ—" కల్నల్ గం తెల్లి రావమీద చేయిచేసి "మీ యజమానురాలిలా ప్రవర్తించే విలువుని ప్రాణాలు కోల్పోతావు" అన్నాడు.

ముఖనాటి తొలిపంజలు ప్రవరింధక ప్రార్థన మే వేడి చల్లరిక ఆ యుకుకుప్పలు దాటిపోయినారు వారు ముప్పుగా.

ఇండో చైనా శాంతిసంధి

శ్రీ పి. శ్రీరాములు

ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం జరిగిన ఇతర అంతర్జాతీయ సమావేశాలన్నీ ఒకటయ్యా, ఇటీవల జేనీవాలో జరిగిన తొమ్మిది రాజ్యాల సమావేశం ఒక్కటి ఒకటయ్యా అంటే అందులో అతిశయోక్తిగా లేదు. అంతర్జాతీయ సమావేశాలంటే, కొన్ని రాజ్యాల ప్రతినిధులు ఒకటోట సమావేశంకావడం, ప్రత్యేక సంఘాలవ్యాస, ఉపసంఘాలవ్యాసా కొన్ని కోణాల పాటు దిద్దులు పొందడం, సమావేశం ఆఖరికి కోణావ తిరుచియాలను పొందుపరుస్తూ ఒక సంయుక్త ప్రకటన చేయడం పరిపాటి ఆయినాయింది. ఆ సంయుక్త ప్రకటనలో విశిష్టరీతి చే ఆశీర్వాదాలు, లక్ష్యాల ఆమలులోకి వస్తే వస్తాయి లేకపోతే లేదు. అంతిమిలో సమావేశంలో పాల్గొన్న నాయకులు, వారి అనుచరవర్గాలవారు ఎవరికోసానికి నాలు ప్రయాణాలు కడతారు. దానితో సమావేశం సమాప్త పావుతుంది.

జేనీవా సమావేశంనుత్రం అదివంగా జరగలేదు. అక్కడ సమావేశమైన తొమ్మిది రాజ్యాల ప్రతినిధులు ఉత్తిరుజానీరిజ్జతను, ఉత్తిరుమై కార్య విశ్లేషణ ప్రదిర్పించి చివరకు సమావేశాన్ని జయప్రదం చేశారు. అసలు ఈ సమావేశం ప్రాచ్యఖండ శాంతి సుస్థిరత్యలకు ప్రబల ప్రతిబంధకాలుగా పరిగమించిన ఇండో చైనా, కొరియా సమస్యల పరిష్కార మార్గాలను ఆశ్వేషించడానికి ట్రిబున, అమెరికా, ఫ్రాన్సు, రష్యా, కమ్యూనిస్టు చైనాలమ్యూ ప్రారంభమైంది. కొరియా ధీవిద్యుత్తుపై జరిగిన దర్బలలో అమెరికాలోనే హాంసపారు ఏర్పడడం, అందుచేత ఇండో చైనా సమస్యపరిష్కారానికి సమావేశంలో అత్యధిక ప్రాధాన్యం లభ్యం కావడం జరిగింది

ఇండో చైనా సమస్యపై జరిగే దర్బలలో సామ్రాజ్యాధిపత్యం నశిస్తున్న ఫ్రాన్సు మాత్రమే పాల్గొనడం న్యాయసమ్యతిం కాదు కాబట్టి, అక్కడ జరుగుతున్న యుద్ధంలో ప్రముఖపాత్రను నిర్వహిస్తున్న వియత్ మిన్, రియత్ వామ్, లావోన్, కాంబోడియా రాజ్యాలు ప్రతినిధులనుకూడా జేనీవా సభకు ఆహ్వానించారు. ట్రిబున, అమెరికా, ఫ్రాన్సు,

రష్యా, చైనాలతోపాటు వై నాలుగు రాజ్యాల ప్రతినిధులు పాల్గొనడమే ఈ సభకు తొమ్మిది రాజ్యాల సమావేశ మనదానికి కారణం. గత జనవరి నెలలో టెర్నోలో జరిగిన పాశ్చాత్య ఆగ్రరాజ్యాల విశ్లేషణ మంత్రుల సమావేశ నిర్ణయానుసారం ఏర్పాటు చేసే ఈ జేనీవా సమావేశం.

దాదాపు 75 కోణాలపాటు జరిగిన ఈ దక్షిణ త్యక్త సమావేశం చివరకు జయప్రదంగా సమాప్తమై, ఇండో చైనా యుద్ధవిరమణసమస్యలూ, నాని రాజీయధివిద్యుత్తులూ వివిధ ప్రతినిధివర్గాల మధ్యా హామరస్యపూర్వకమైన ఒప్పందాలు ముదిరినందుకు సమస్త సభ్యులతో ప్రపంచం విశ్రాంతిగా వచ్చిస్తున్నది.

ఇండో చైనా యుద్ధం ప్రారంభమై ఇప్పటికి ఏడున్నర సంవత్సరాలు గాటిపోయింది. ఈ ఏడున్నర సంవత్సరాలలో అక్కడ ఫ్రెంచి సామ్రాజ్య ప్రైవిజుగాలకు, వారిని హాహాపోకేతంగా ప్రతిఘటించిన వియత్ మిన్ వీలకు జరిగిన యుద్ధంలో ఉభయపక్షాల సంఘించిన ఘోరమైన రక్తపాత వివరాలను, గన ప్రాణ నష్టాలను అనగాహన చేసుకుంటే, యుద్ధవిరమణ ఒప్పందంపట్ల ప్రపంచ ప్రజలు—ముఖ్యంగా అసియా ప్రజలు—ఇంతగా ఎందుకు హర్షాన్ని చెల్లజేస్తున్నారో బోధపడుతుంది.

ఈ మార్గ మోములో ఒక లక్ష మందికి పైగా ఫ్రెంచి యూనియన్ సైనికులు హత్యలైనారని అంచనా. తమ సైన్యంలో 92 వేల మందిని కోల్పోయినట్లు ఫ్రెంచి అధికార ప్రకటనలే తెలియజేసినవి. వీరిలో దాదాపు 42 వేల మంది ఇండో చైనా నివాసులనీ, ఇతర వలస ప్రాంతాలనుంచి వచ్చినవారు 80 వేలవరకు వుంటారనీకూడా ఇదే అంచనా ద్యక్షపముస్తున్నది.

ఫ్రాన్సు ముఖ్యంగా తన సైనికోత్సాహులను అసంఖ్యాకంగా ఈ యుద్ధంలో అరిచెట్టింది. ఫ్రాన్సులో సుప్రసిద్ధ మిలిటరీ కళాశాల అని పేరు పొందిన 'నియంటే సేర్' కాలేజీలో పాఠీనా ఎంత

మంచి మిలిటరీబీజులను కనుగొంది తయారవుతున్నారో, దాదాపు అంతయందీని ఫ్రెంచి ప్రభుత్వం ఇంజొనైరా యుద్ధభూమికి గరి ఏజేల్లో ప్రతి ఏడాది భారపోసిందన్నది ఫ్రెంచి సైనికాధికారి పతనం నైతిక అంగీకరిస్తున్న విషయమే.

ఇక పోతే, ఈ యుద్ధంలో ఫ్రాన్సుకు, నావి అంచనవున్న ఆమెరికాకు కలిగిన ఆర్థిక సహం ఎంత అపారమైనదో ఈ క్రింది వివరాలనుబట్టి గ్రహించవచ్చు:

ప్రత్యేకించి ఇంజొనైరా యుద్ధ నిర్వహణ నిమిత్తమే ఫ్రాన్సు 2,85,880 కోట్ల ఫ్రాంకులు ఖర్చు చెట్టించి ఒక అందవా. అంటే బ్రిటిష్ సహనంలో ఈ మొత్తం దాదాపు 295.88 కోట్ల పౌనులన్నమాట. ఈ మొత్తంలో ఫ్రెంచి ప్రజలకు పన్నులక్రింద వసూలుచేసి మొత్తం దాదాపు 167 కోట్ల పౌనులు. ఆమెరికా చేసి ఆర్థిక సహాయం 105 కోట్ల పౌనులవరకు వున్నట్లు తెలుసున్నది. మిగతా సహం ఇంజొనైరాలోని వియత్ నామ్ లావాన్, కాంబోడియా ప్రజలపై వసూలుచేసింది.

ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధకాలంలో ఫ్రాన్సికా చిరిగిపోయి నేటికీ కోలుకోని ఫ్రాన్సు ఆర్థిక దృఢత్వం, ఇంజొనైరాలో సాగిన ఏజేల్ యుద్ధం ఫలితంగా ఎంత వుంటుందో నేర చెప్పవలసివ పవలెదు.

ఇంజొనైరా యుద్ధం 1948 డిసెంబరు నెలలో మైఫాంగ్ రేవులో ఫ్రెంచివారికి, వియత్ మిన్ సేవలకు మధ్య ఒక ద్వంద్వ సంఘర్షణగా ప్రారంభమై, చిరిగి చిరిగి గాలివా అయిపోయి రామరామ అదే సంఘటనయిరంగా పరిణమించింది. వాస్తవానికి, ఇంజొనైరా యుద్ధానికి అంకురాశోపగ ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామంలో జపాన్ వారి ఆక్రమణతోనే జరిగిందని అంగీకరించవలసి వుంటుంది. పద్మావతి సంవత్సరాలక్రితం 1940 లో యూరప్ లో వాటివీల విజృంభణకు తిట్టుకోలేక, ఫ్రాన్సు దాపోహున్నప్పుడు, ఇక్కడ ఆసియాలో తన విలసరాజ్యమైన ఇంజొనైరా విషయంలో జపాన్ తో ఫ్రెంచి పౌరులు విధిగా ఒక ఒప్పందం చేసుకోవలసి వచ్చింది. ఆ ఒప్పందం ఫలితంగానే ఉత్తర ఇంజొనైరాలోని టోంకింగ్ రాష్ట్రాన్ని జపాన్ కు భారదత్తం చేశారు. అప్పటిలో నైవాత్ర సాగిస్తున్న దండయాత్రలో జపాన్ ఆ రాష్ట్రాన్ని ప్రధాన యుద్ధ స్థావరంగా ఉపయోగించుకున్నది. క్రమక్రమంగా అనాటి జపాన్ ఇంజొనైరా అంతరించి తన ఆధిపత్యాన్ని స్థాపించుకోగలిగింది. అదే జపాన్ 1945

మార్చి 9 వ ఫ్రెంచి పౌలనను ఫ్రాన్సికా (త్రోవీరాజని రాజ్ దాయాని ఇంజొనైరాకు కిలుబొమ్మ రాజ్యాధిపతిగా ప్రతిష్ఠాపన చేసింది. నాటికి, నేటికీ కూడా ఇంజొనైరాలో రాజ్ దాయాని కేవలం “కిలుబొమ్మ పౌర”గానే మిగిలిపోయింది.

ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధం సాగుతున్న రోజులలోనే జపాన్ వారిపై ఇంజొనైరాలో రహస్య ప్రతిఘటనోద్యమాన్ని ‘వియత్ నామ్ ద్వితీయ సమితి’ ప్రారంభించడం ఆ ‘ద్వితీయ సమితి’ వియత్ మిన్ గా రూపొందించిన జరిగింది. ఆ ద్వితీయ సమితిలో బ్రిటిష్, అమెరికన్, ఫ్రెంచి ఉద్యోగులు కూడా చేరి జపానును ప్రతిఘటించకపోలేదు.

ఈ ‘వియత్ మిన్’ తిరుగుబాటుదళానికి ఆమెరికన్ సైన్యానికి విరాధిపతి జనరల్ క్లెయిర్ చెన్నాల్ విమానాలవ్వారా ఆగోజులలో ఆయుధపాదుగి సేకరణ అవుతుండేది. ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధం అంత్య దివాలలో—అంటే 1945 ఆగస్టు 8 (వాంతాన—డాక్టర్ హోషిమిన్ చాయ్ త్యావ వియత్ మిన్ సేవలు విజృంభించి హోశోయ్ నగరాన్ని స్వాధీనపరుచుకోవడం, ప్రపంచ యుద్ధం సమాప్తమైన వారిన రోజులకి హోషిమిన్ అన్యమిదుగా వియత్ నామ్ రిపబ్లిక్ అవతరించడం కూడా జరిగింది. ఉత్తర ఇంజొనైరాలో వున్న అన్నాం, టోంకింగ్ రాష్ట్రాలు, దక్షిణ దిశవపున్న కొచిన్ ప్రాంతాల్లో ఈ రిపబ్లిక్ లో చేరిపోయినవి. రాజ్ దాయాని దానితో పదివి శ్రమిదైవాడు.

డాక్టర్ హోషిమిన్ వయస్సు 62. విప్లవవాది. ఉత్తర రాష్ట్రాన్ని మైన అన్నాం ఇరిటి జన్మస్థానం. తండ్రి ఫ్రెంచి ప్రభుత్వం కింద ఏకో ఉద్యోగం చేస్తుండేవాడనీ, ఒకానొక సందర్భంలో చాలీ యోధ్యమాన్ని బలపరిచినకారణంగా అరిశ్ని ఫ్రెంచి పౌలనను బర్రరన్ చేరారని ప్రతీతి. చాలీయ భావాలలో హోషిమిన్ తండ్రిని మించివాడైవాడు. 1980 లో ఇంజొనైరా కమ్యూనిస్టు పార్టీ స్థాపించడం, ఆ కారణంగా అరటికి పోగోడు మరణిశ్చి విధించడం కూడా జరిగింది. తిర్యాగి సాంకాంగ్ లో బ్రిటిష్ రాసనాలను ధిక్కరించినకారణంగా 18 నెలలు కారాగారశిక్ష నైతిక అనుభవించాడు. ‘హోషిమిన్’ అంటే అన్నాం భాషలో ‘విప్లవ చాయకుడు’ అని అర్థం.

1945 లో హోషిమిన్ వియత్ నామ్ రిపబ్లిక్ అన్యమిదైవపును ఇంజొనైరాలో ఫ్రెంచివారికి

8 నెలలుండి సైనికజలగం మాత్రమే వున్న కారణం చేత, వాటికి హోషిమన్ బలాలను ప్రతిఘటించే శక్తి లేకపోయింది. 1948 మార్చిలో ఫ్రెంచియానియన్ లోనూ, ఇండో చైనా సెలెక్షన్ లోనూ యిల్ వామ్ స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని ప్రాప్త్య సురించింది. ఉత్తర ఇండోచైనానుంచి జవరదీపీయా చాంగ్ కైషేక్ సేవలను స్వకళానికే పంపించివేసి పరిశుద్ధిగా తన చేతిలో ఫ్రెంచిసేవల ఉనికికి హోషిమన్ సమ్మతించాడు. ఆ పిమ్మట దాక్టర్ హోషిమన్ బహుమతి పరిశుద్ధి గృహకంఠై ప్రాప్త్యును చేర్చింది, ఫ్రెంచి ప్రభుత్వం సైనిక సర్వాధికారాల్లో ఆయనకు స్వాగతం ఇవ్వడం పంధిపించింది. ఆవాడు ఫ్రెంచి ప్రభుత్వంలో జరిగిన పిర్వలలోనే దాక్టర్ హోషిమన్ ఇండోచైనా సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య వాంఛను త్యక్త పరిచాడు. దాన్ని ప్రాప్త్య విరాగించింది.

ఈవిధంగా దాక్టర్ హో ఫ్రెంచివారికి ఒక అతిస్పష్టమయ్యగా రియాచైనాడు. ఈ పరిస్థితి ఈ విధంగా వుండిగా, ఇండోచైనాలోని అప్పటి ఫ్రెంచి సేనాధ్యక్ష జవరదీ అధ్యక్షత థియరీ దాన్ నెయ్యో కొచ్చిన చైనాలో కమ్యూనిస్టుల ప్రభుత్వాన్ని ప్రత్యేకంగా ఏర్పాటుచేయడంతో వియత్ నాం, వియత్ మిన్ ల మధ్య యుద్ధవిధిలు ప్రారంభమైంది. హోషిమన్ తన సేవలలో ఉత్తర దిశలను పర్యవేక్షించాలనుకుంటున్నాడని చూపించివేసింది. చూపించివేసింది అనిపించుకుంటూ గరిల్లా యుద్ధం సాగింది. 1948 మార్చిలో ఫ్రెంచి పాలకులు తిరిగి బామ్ దాయ్ నిగ్రహించి, రాజ్యాధిపతిగా చేశాడు. ఇండోచైనా ప్రజల అందరికీనూ బామ్ దాయ్ ప్రభుత్వానికి ఫ్రెంచిసహాయంలో 'స్వతంత్ర' ప్రతిపత్తిని ఇచ్చి ఫ్రెంచివారు వాటకం ఆదేశాగాను. 1949 డిసెంబరులో చైనా అంతర్జాతీయంలో నూన్ సీ టుంగ్ కు సంక్రమించిన విజయంకారంగా ఇండోచైనా యుద్ధవిధిని పూర్తిగా మారిపోయింది. హోషిమన్ సేవలకు సహాయ సహకారాలు లభిస్త మెనది. 1950 లో ఫ్రెంచివాడు వియత్ మిన్ బలాల చేతులలో పరాజయ పరిపరిచు ఎదుర్కొనినది విచ్చింది. అప్పుడే ప్రాప్త్య తన అతి ప్రముఖ సేనా నులలో ఒకరైన జవరదీ తీన్ - డీ - టాపిసిని ఇండోచైనా యుద్ధవిధిలోని పంపించింది. వియత్ నామ్ సైనికజలాల ప్రసన్న ర్యాగంవ్యాసా ఇరెడు అనేకమాన్యులచేసినా, వియత్ మిన్ విజృంభణాన్ని అరికల్పలేకపోయాడు.

తర్వాత గత ఏడాది ఏడో ఒకరంగంలో పెట్ట పెట్టిన యుద్ధంచేసి వియత్ మిన్ బలాల సహాయం విరగొట్టాలనే నిర్ణయంతో మరొక ప్రముఖ ఫ్రెంచి సేనాని జవరదీ హెన్రీ సెవారీ రావడిం, అతిదీర్ఘకం మాడా విఫలం కావడం, అది జరిగిన కొన్ని మాసాలకి ఎర్రపది డెల్టాలో అతిప్రధానమైన ఫ్రెంచిదుర్గం డీన్ లిక్ ఫూ వియత్ మిన్ సేవల విరగొకావడం ఇట్టి వలే జరిగిన సంఘటనలు.

డీన్ లిక్ ఫూ దుర్గం పరిస్థితి మరుసటిరోజే — మే 8 — తెలిసాలో చరిత్రాత్మకమైన ఇండోచైనా కాంతి సమాజం ప్రారంభమైంది. డీన్ లిక్ ఫూ విజయదర్శనంతోనే వియత్ మిన్ ప్రతినిధులు ఈ దర్బారులో పాల్గొన్నారు.

ఇండోచైనా యుద్ధవిధిని సమస్యపై తెలిసా సమాజంలో మొదట బ్రిటిష్ విదేశాంగమంత్రి అంథోనీ ఈడెన్, అమెరికా విదేశాంగమంత్రి జార్జ్ ఫాస్టర్ డిక్సన్, అప్పటి విదేశాంగమంత్రి జార్జ్ విడాల్, సోవియట్ విదేశాంగ మంత్రి మాలికోవ్, చైనా ప్రధాని, విదేశాంగమంత్రి అయిన చౌ ఎక్ తే లు పాల్గొన్నారు. మొదటి ఎదువారలపాటు సమాజం ఉద్ధియపడాల వాదనలతో ఎదురువాదనలతో, ప్రతిపాదనలతో, ఎదురు ప్రతిపాదనలతో అతివీరసంగా, నిరుత్సాహకరంగా, వాడుకుగా సాగింది. సమాజం ఫలిస్తుందా అనే అనుమానం సైతం కలుగకపోలేదు. తెలిసా సభ చిరవులు మొదటిరోజులో ఈ విధంగా సాగినకంటే అందుకు సమాజంలో పాల్గొన్న ఏ ఒకపక్షాన్ని తిప్పపట్టడానికి వీలేదు. వియత్ మిన్ విధం ప్రవర్తించిన మొండిపట్టుదల, అమెరికా అంధదూసుకుని ఫ్రెంచిప్రతినిధిని అడిగి వాటకమా ఇందుకు కారణం. తెలిసాసభ జనప్రదం కావాలనే ఉద్దేశంతోగాని, అభిలాషతోగాని అమెరికా ఈ సమాజానికి రాలేదనే తోస్తుంది.

“ఎక్కడో ఒకటోటి నిలిచి కమ్యూనిజం వ్యాప్తి అరికల్పడానికి పెట్టపెట్టిన యుద్ధం చేయ వలసిందేకదా, ఇండోచైనాలోనే అపని ఎందుకు చేయకూడదు?” అనే ప్రశ్నతోనే అమెరికా ప్రతిపత్తి వచ్చింది. డీన్ లిక్ ఫూ దుర్గంకోసం జరిగిన యుద్ధంలో చావుతీర్చి కన్ను లాల్పడోయిన ప్రాప్త్య, విధింగాచైనా అమెరికా అర్థిక సైనిక బలాన్ని మాడా ప్రతిఘటంగా ముగ్గులలోకి దింపి, తన వలస రాజ్యమైన ఇండోచైనాను దక్కించుకుందామన్న తాపత్రయంలో పడిపోయింది. అంతేగాని, ఏమి

మృత సంరక్షణలనుంచి పానతూ జీవానికి పర్యావృత్తకాలు తెచ్చి పెనుతున్న ఇండోచైనా యుద్ధంపట్ల ప్రెంచి ప్రజలలో ఆనాటి కానాను తీవ్ర వ్యతిరేక భావం ఏర్పడుతున్నది. విషయాన్ని అప్పటి లానియర్ ప్రభుత్వం ఎప్పటికీ పెట్టుకోలేక పోయింది.

జెనీవాలో వర్షాలు పానతూంపగానే ఇండోచైనా సమస్యలూపే ప్రెంచి పార్లమెంటులో లానియర్ ప్రభుత్వంపై అవిశ్వాసపోరాటం వెగ్గడం అంతిటితో ఆ ప్రభుత్వం పతనంకావడం, అంతే స్థానే జూన్ 20 వ మెండ్రిన్ ప్రాప్తు ప్రధానాధ్యక్షుని ఏర్పడి స్వీకరించి, "ఎరిగా వెలగోజులలో ఇండోచైనాలో శాంతిని సాధించడమే సాధిస్తాను - లేదా, పదివేలమంది తప్పక జైవా తప్పకుండాను." అని ప్రతిజ్ఞ చేయడం సంభవించింది. ప్రాప్తులో జరిగిన ఈ ఆకస్మిక సంఘటన జెనీవా పర్యావృత్తంపై ప్రెంచి విజ్ఞానంగమం (రి డి థాట్ నిమగ్న) ముగిసిన దోహదం చేసింది.

జెనీవా వర్షాలలో స్వయంగా పాల్గొన్న ప్రెంచి ప్రధాని తన ప్రతిజ్ఞను మెగించుకున్నాడు. మెండ్రిన్ ఎరిగా తన పెట్టిన గడువులో తన జూన్ 20 వాటికి ఇండోచైనా యుద్ధం ముగిసే సాధించగలిగాడు. జెనీవా సమావేశం సఫలీకృతమైందంటే మెండ్రిన్ ప్రాప్తు ప్రవర్తించిన స్థిరమంకల్పం, వాస్తవిక దృక్పథం, అంఖోసీ ఈడెన్ చూపిన రాయితార చాక చిక్కిన, చా ఎన్ లే ములలో వల బృందం కన బరిచిన సామరస్య భావం వీటి నే ముఖ్య కారణాలుగా చెప్పవలసివుంటుంది. అసధికార భారతి ప్రతినిధిగా వి. కె. కృష్ణమూర్తి ఉద్ధయపతుల శ్రమమనూ కోరిన ముగ్ధుల రీతిగా నిర్వహించిన సామరస్య సంధాన కార్యక్రమంనూ ఈ సమావేశ విజయానికి ప్రధాన సోపానమైంది.

జెనీవా ఒప్పందాలలో ప్రధాన విషయాలు ఈవిధంగా వున్నవి: (1) లావోస్, కాంబోడియా, వియత్ నామ్ లో సర్వీర యుద్ధం విరమణ. (2) 1956 జూలై వాటికి ఈ మూడు ప్రాంతాలలో వున్న రాజ్యాంగ విధానాల సమస్యలను చిరస్థి వోటింగ్ పద్ధతిని ఎన్నికలు జరపడం తర్వాత ఇండోచైనా సర్వస్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని నిర్ణయించడం. (3) మూలంగా 17-వ అమెరికీలకు సరిహద్దుగా పెట్టుకొని అనాధుకు ఆవల, ఈవల వున్న సేలను వేటికి వాటిని వర్గీకరించి వారివారి ప్రాంతాలకు చేర్చడం (4) లావోస్, కాంబోడియా, వియత్ నామ్ లు సంపూర్ణ స్వతంత్ర

రాజ్య ప్రతిపత్తిని కలిగివుండి, రెండేళ్లలో జరుగవచ్చు ఎన్నికలలో ప్రజలు యధేచ్ఛగా పాల్గొనే అవకాశాలు కలిగించడం. (5) విదేశీ సైనిక స్థావరాలు ఏర్పడకుండా చూడడం. (6) ఈ యుద్ధం దురుగా కార్యక్రమం పాన్సి, తదితర భండ్యుత్ కార్యక్రమాన్నీ భారతీ జేం, కెడె, బోలెంకు జేవలలో ఏర్పడే అంతర్జాతీయ సర్వ జేక్షణ సంఘం అభ్యాయిషీక్రింద సాగించడం స్థానిక పురుషులలో ఏర్పడే ప్రాంతీయ సంఘాలు ఈ అంతర్జాతీయ సంఘం సహకరించి పనిచేయాలి. ఈ ఒప్పందం వీరిది ఆమెరికా సరికం చేయవలసి నప్పటికీ ఒప్పందం సామరస్య కృషి చేస్తామని ప్రెంచి డింట్ వివేచనలో తోచుకున్నాడు.

భారతీ జేం ఈ అంతర్జాతీయ సంఘానికి అగ్ర కురిపించి పని చేస్తుంది. జెనీవా పరిణాలో ప్రతిక్షణం గా పాల్గొనే అవకాశం వున్నది ఇండోచైనా శాంతి స్థాపన కార్యక్రమంలో ఈవిధంగా సుఖతరమైన బాధ్యత వహించే అవకాశం భారతీ జేవలకి లభ్యమైంది. ప్రధాన సైన్యాలు అన్నట్లు భారతీ జేవిధానాలపట్ల ప్రపంచ రాజ్యాంకు గల పంచువిశ్వాసమే ఈ బాధ్యతను మనడికేపై చేయడానికి కారణం కావచ్చు.

కోరియా తిలస్థరాజ్య సంఘం లోకంపై ప్రధానమైన ప్రాతిమ భారతీ జేం ఇండోచైనా విషయంలో నిర్వహించిన పని వుంటుందన్నది నిర్వివాదమైన విషయం.

కేవలం ఒప్పందాలు జరిగినంత మాత్రాన ప్రయోజనం లేదు. వాటిని సక్రమంగా అమలుజరపడం వీటికి వాటి పార్శ్వకర్మ అధారపడివుంటుంది.

ఏదే ఏమైనప్పటికీ, జెనీవా ఒప్పందంపట్ల ఒక సర్వీర ఫలితం లభ్యమైంది. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం సమాప్తమై ఇప్పటికీ తొమ్మిది సంవత్సరాలు పూర్తి అవుతున్నా, శాంతికి నోరుకోనిది అనేకమైన అంతర్జాతీయ లభ్యమవుతున్నది. ప్రాప్తు ఇచ్చిన సోపానం ఇండోచైనా ఎట్టకేలకు ఒక స్వతంత్ర రాజ్యం కాబోతున్నది. సంకల్పబద్ధి వుంటే, అంతిటి క్షిప్ర సమస్య జైవా, ముఖాముఖి దర్పలత్వానా పరిష్కరించడం సులభ సాధ్యమేననే ప్రధానాంశాన్ని జెనీవా సభ, అక్కడి జరిగిన ఒప్పందాలు ప్రశ్నలు చేస్తున్నవి. ఇదే చిత్రికృతితో, సంకల్పబలంతో ప్యర హరిస్తే, సమితిలో జైవా సర్వస్వతంత్ర సమస్యను, కోరియా వికీకరణ సమస్యను, జర్మనీ వికీకరణ సమస్యను కూడా ఆచరికాలంలోనే పరిష్కరించుకొని సకల ప్రపంచానికి సంపూర్ణ శాంతి లభిక్ష పెట్టగలమన్న విశ్వాసం లేకపోలేదని జెనీవా సభ రుజువు చేస్తున్నది.

* అ శ్వ ఘోష ము డు *

శ్రీ వి. యన్. ప్రకాశదీక్షితులు

: పా త్ర లు :

అశ్వ ఘోషుడు	సువర్ణాక్షి
చంద్రచూడుడు	ప్రహదేవి
ధర్మ సేనుడు	మనోరమ
గౌతముడు	రాగిణి

: ప్రథమం :

అశ్వ ఘోషుడు : (వీణ వాయిస్తూ)

మత్తకోకిల నన్నాడై
ర్నర్నయన్నివ పాదపాన్
తైల కందర నిష్కాస్త్రః
ప్రగీత ఇవ చానిలః—

పుష్పితా గ్రాంస్తు పశ్యేమాన్
కర్ణికారాన్ నమస్తతః
హోటక ప్రతి సంఘన్నాన్
స రాన్ పీతాంబరా నివః

అయం వసంత స్సౌమిత్రే
నానా విహగనాదితః
నీతయా విప్రహీనస్య
కోక సందీపనోమమ—

చంద్రచూడుడు : సువర్ణాక్షి పుత్రుడు అశ్వ
ఘోషుని అభివాదాలు.

అశ్వ : ఎవరది? చంద్రచూడా! నివా!

చంద్ర : ఔహ, నేనే! పరకాని, ఆ సున్న
మాచిగురుగూర్చించి కోకిల కుహుకుహూ రావం
చేస్తుంటే, ఈ మల్లితంబిరిమిద గండు తుమ్మెదలు,
యంకారం చేస్తుంటే కూడా నీలూని కవితాకై నిద్ర
వ్రాన్నావా! 'వీతయా విప్ర హీనస్య' అని వాల్మీకం
పలికిన్నావా?

అశ్వ : (నవ్వి) వాల్మీకిని అధఃకరించగల భావు
కరి విశాం నిశ్వాసికేతను. ప్రకృతికూడా ఆమహా
కవి కన్నులపడుట అంజరించి నిలబడింది.

మత్తకోకిలనన్నాడై
ర్నర్నయన్నివ పాదపాన్
తైలకందర నిష్కాస్త్రః
ప్రగీత ఇవ చానిలః—

చంద్ర : వీయాడలహుడై ప్రవహించే నీ
కవితాహాసీనిమండు వాల్మీకి గంటం వట్టి ఇవప
దుక్క.

అశ్వ : అభిమానం అతికయ్యా కై మౌఠ్యస్థానం.
కానీ,.....

అయం వసంత స్సౌమిత్రే
నానావిహగనాదితః

నీవయ్యా విజృంభింపవలసిందే
శోక సందిగ్ధుడవును!

ఇంత ఉదాత్తంగా ఎవరు పలికారు. భాస,
పొద్దులుకుంటా ఆమహాకవి పదచ్ఛాయలలోనే...

చంద్ర: చాలు, చాలు.

ఈ మన పాత్ర నగరంలో శివటిలోనా మహా
త్వం జరుగుతుంది, తెలుసా?

అశ్వ: ఔనాను, ఈ ఉపవనంలోని మర్రివాస
నలు వాహ్యాన్ని కదిపినవాడే, 'సరయూతిరణో
త్సవం' వస్తున్నదిమనున్నాను. అయితే, ఔనాను-
ఈఉదయ సంధ్యావందనములో అద్దమి సంకల్పం
చెప్పాను. శివు నవమి — చైత్రపూర్ణివమి సరయూ
తిరణోత్సవం.

చంద్ర: బహుశా, ఈ వసంతంలో విజయక్రి
యిస్తే పరిష్కరించి.

అశ్వ: కొవి వసంతక్రి ఎవరో?

చంద్ర: గ్రీకులున్నారా. ఈతలో భారతీ
యలను యువని యువకులు చిత్తు చేసేవారు.

అశ్వ: యువస్త్రీలు ఈత పోటీలలో పాల్గొం
టారా?

చంద్ర: ప్రపంచాన్ని గురించి నీ కంఠగా
తెలిను. ఎంతవీరాకవిత్వం, కవులు, దార్శనికులూ
ఇచ్చే పిచ్చి నీకు.

అశ్వ: తవితంలో సాధించాల్సినది కావ్యరమైష
యోగం. ఈ ఈతిపోటీలు, మల్లయుద్ధాలు తాత్క
లికమయిన ఖ్యాతికే తెస్తాయి. రెండో క్రింది
'విజయక్రి' సాధించినవాడి పేరు చెప్పు.

చంద్ర: చూడూ, అస్త్రపు శిల్పచాతుశుంచి
ఎవరో వస్తున్నట్లున్నావు? ఎవరీ? ఓహో!
గౌతమూ!

గౌత: మహాకవి అశ్వభూషణులకు శిష్యుడు గౌత
మందు ప్రణామాలు.

అశ్వ: గౌతమా! నిన్ను యాసి నేను ఎంత బారి
పడి అభిమానిస్తానో అంతా అనిష్టించుకుంటాను.
కారణం తెలుసా? ఏదో రెండు మందాకాంక్షలు,
నాలుగు అనుష్టంపలు వ్రాసిన అశ్వభూషణుడే మహా
కవి అయితే ఈదేశంలో కవిప్రామాణ్యం కానివా
డెవరు?

చంద్ర: అది గౌతముడికి నీవొక ఉండే అభి
మానం.

అశ్వ: అభిమానం అంతరంగవ్యాపారమే కాదు...

గౌత: సుఖప్రాప్తి! మీరమన్నా పరే! తప్పదు,
ఈ యుగానికి మీను మహాకవి. ఆ విషయాన్ని భావి
భారతి సాహిత్యేతిహాసికుడు వివరించుడు.

అశ్వ: పిచ్చివాడా! చూశావా, చంద్రా!
అతని అభిమానం ఎంత పరిపరిచి తీసికొని పోతు
న్నాడు.

గౌత: అయినా పరే! సుఖర్హి నూనులు అశ్వ
భూషణులు ఈ వసంత సరయూతిరణోత్సవ జయక్రి
పతాక చేబట్టుతారు.

అశ్వ: (వదిలి) అభివృద్ధిలోకి రావలసిన వాడిని
ఆరాధనలో పడిపోతున్నాడు. చూశావా, అదికవి
వాక్యేతిహాసి... ..

పుష్పితాగ్రాంస్తు సశ్వేమాన్

కర్ణికారాన్ సమస్తతః—

(సంగీతం సన్నగా సన్నిగిలుతుంది)

: ద్వితీయం :

[సరయూ ప్రవాహం—జన కోలాహలం—
ఒడ్డునుండి ఈతిమి చూపుకొన్న ధ్వనులు—ఈతి—
కోలం—కోలాహలం.]

జనం: "అదిగో, అదీ, చాపేళాకు వివ
స్వంతుకు రెండుబారలు ముందుకుపోయాడు. అదో
మనయంతి అతిన్ని చాటుకుపోయింది. జయంతుకు
మరీ తీవ్రంగా పోతున్నాడు."

రాగిణి: మనోరమా! ఇలా నగ్గరగా రా! అదిగో
అదిగో కదంబ మనుమాలంకృతి కిరీవాల్చి జల
కణాలు పడినండా పోయే ప్రథమ చూశావా?

మనో: సందేహం లేదు రాగిణీ! ఈపారి ప్రథ
విజయధ్వజం చేపట్టుతుంది. అదిగో ముందు విసురుగా
పోయిన వివస్వంతి, జయంతి, మనయంతులు అప్పుడే
అలసిపోయినాన తెక్కిస్తున్నాయి.

రాగిణి: మనోరమా! అదిగో ప్రథ అశ్వరి
ఒడ్డును స్పృశించి మదిలా ఎలా తిరిగి వస్తున్నాడు!
ఓహో! ఆప్రక్క గెవరే!

మనో : రాగిణీ! ప్రభ ప్రభమ స్థావాన్ని పొందిలేదేమో! చూస్తుంటే అతివే ముందుగా వచ్చేట్లున్నాడు. ఎవరే ఆ సాంవిధ్యమా? దూడూ, ఉదయనూర్యప్రభా భాసనూసమయం ఆ ముఖం వని వాడతేవా లేదు.

రాగిణీ : చూడు, చూడు. ఇద్దరూ సమంగా వస్తున్నారు. ఒక్క గోటివానికూడా ఎడం లేదు. ఒకరినిచోకకు చూసుకొంటూ లక్ష్యమసంధానం చేస్తున్నారు. ఏమీ సంకోచం లేదు. ఇద్దరూ ఒకేసారి పరియూతలొచ్చి అధిగోపిస్తారు.

[తై! తై! అశ్వమేధులూ తై! తై! ప్రభాదేవీ! తై! తై! అశ్వమేధ — ప్రభాదేవులూ తై! తై!! ప్రభాదేవీ! తై! తై! అశ్వమేధ కవి! తై! తై! తై! తై!! లోలాచాలం వెక్కురిగా తిగుతుంటుంది]

రాగిణీ : మనోరమా! ఈ అశ్వమేధులెవరే? మనోరమ : అదిగో, ముందు పోతున్నాడుగా చూడు.

రాగిణీ : మనిషిని చూశానే. పుష్కమిత్రి నీనా పతి నిర్మించిన వల్లరివలంబో అప్పవెప్పుడు కనుపించే నాడు. ఎప్పుడూ ఏదో పాడుతూ, అపరిసంధ్యా రమ్య రోచిమ్యుల ఎవరో! వ్హ... (జవకోలాచాలం)

* * * * * ఒకడు : ఇంతకాలంనుంచి సాకేతంలో ఉంటూ అశ్వమేధుల పేరే విపరీతమా?

మరియొకడు : చింటే మల్లి అనుగుతానా?

ఒకడు : గ్రీకులు ప్రపంచానాశ్వమేధులగా భారతీయులకంటే... ..

మ. ఒ : మీరలా అంటే చెనొప్పుకోమ. మా గ్రీకులు ఆవిషయంలో మీరు వెక్కిరింపు భారతీయులకంటే కృషి చేస్తారు. నేను ఇప్పుడిప్పుడే ప్రపంచంలో ప్రవేశిస్తున్నాను. అందుచేత నేనాకు తెలిసివిషయం అడిగి తెలుసుకుంటున్నాను. ఈ కేజీలోనే భారతీయులందరికీ ఇంతకుముందు ఆయన పేరే తెలియదు.

ఒకడు : ఒహో! గురురచ్చి పిల్లను వెక్కిరిస్తాన్నదే సాకేతంవలంబో నేకా పరిసరజేతాలలో కూడా అశ్వమేధుని కవిత్వసాన్యాసం చేయనివారు లేరే.

మ. ఒ : ఒహో! ఈయన కవి అశ్వమేధులూ! మా యవస్త్రిలందరూ ఈయనగీతాలు సంధ్యాసమ

యల్లో ఆలపిస్తాంటారు. అహో! కలివకుసుమ పేరేలకుధామయోవులలో ఉదాత్త భావనిష్ఠులం చేయటం ఆయనకే అవసరింది:

ఒకడు : ఏమనుకోన్నావ్, భారతీయులంటే...

మ. ఒ : మీరు చాలా అమామిషుల్లా ఉన్నాడు.

ఒకడు : ఎరే కాని, అశ్వమేధులతో విజయ శ్రీ సముపార్జించిన ఆ అమ్మాయి ఎవరో చెప్పావు కాదు.

మ. ఒ : అవిదైరగరా! సాకేతంలో ఉన్న గ్రీకుజేతలలో ఆయన ఎంతటి సంపన్నుడో అంతటి ఉదాదుడు. ధర్మదత్తుడు సాకేతనివాసులయిన గ్రీకు జేతీయులకు ముకుటం లేని మహారాజా. ఆయన వ్యాపారరంగంలో ఎంతటి నిపుణుడో, కథా విషయంలో కూడా.....

ఒకడు : అవకాశం దొరికిందిగదా అని అతే పనిగా పోనిస్తున్నావేమిటి? ఆ ధర్మదత్తుడి ఘనత మాకెందుకోయో! ప్రభాదేవి విషయం...

మ. ఒ : అంటేనా మీకు కావలసింది. మీ సంప్రదాయం ప్రకారం ప్రవరచెస్తేకాని మదర జేమా అనుకున్నాను. అందుచేత అధిక ప్రసంగం అయింది. ప్రభాదేవి ధర్మదత్తుల ఏకైక పుత్రుక.

* * * * *

రాగిణీ : హమ్మో! మనర్వాడీ పుత్రుడా?

ప్రభా : ఏమే, అంత తెరుకుతున్నావో?

మనో : అడిగావా! మనర్వాడీ పేరు సాకేత విప్రజనానికే ధియోత్పదిరి.

ప్రభా : అదేమిటి? ఎంత బావుంది ఆవిడ పేరు? మనర్వాడీ.

రాగిణీ : ఆనిగ్గి ఎప్పుడూ మావలేదా? పోవీలే. ఈయన్ని చూశావుగా. అద్యు తల్లివారిక. ఆ కమ్మలు... ఆ జాత్తు... చూశావా! ఆ కమ్మలలో బంగారు కాంతులు.

ప్రభా : ఔను. ఆ మనర్వ లోతులతో నేనన్న ప్రోత్సహించారు. మీకు తెలియ. ఆయన ముందుగా ఒక్క చేరగలిగిఉండీకూడా స్వీతిశ్రీమంతుో నమ్మ పడిపించారు.

మనో : ఆ!

ప్రభా : ఔను రమా! మధ్య దోగాన్ని అధిక మించాం. అక్కడ ఆలపిచాయాను. అంతక్రిమే

మిగిలినవారింతో నాన లెక్కేకారుగా. ఇంక నేనూ ఆగిపోదామనుకుంటుందిగా ఆయనే ఉత్సాహాన్ని రేకెత్తించి అలసటను మరపించారు.

రాగిణి: ప్రమాదమే! మువ్వరాజ్ ఆభిజాత్య హంకారం సాక్షాత్తుకొని తెలుసు!

: తృతీయం :

అశ్వ: ఆశ్చర్యంగా ఉండే. ఇన్ని సంవత్సరాలుగా ఈ ఎగరంలో ఉంటున్నా నాకు తెలీదే.

గ్రీక్ పాదుడు: బహుశా మీరు దాన్ని కళ్ళ గా భావించి ఉండరు. కాని మా దేశంలో అది ఉత్తమ మైన లలిత కళ.

గౌతముడు: మీ దేశంలో అది ఎంత ఉత్తమమో మా కది అంతే అర్థమం.

అశ్వ: మా గౌతముడు విషయాన్ని కటువుగా చెప్తాడు. మీరేమీ అనుకోకండి. మాకు సాహిత్యం ఉత్తమ కళ.

గ్రీ. పా: అది మా గ్రీకులూ అంగీకరిస్తారు. కాని నాటకం సర్వప్రజానీకానికి అందుబాటులో ఉంటుందిగా.

అశ్వ: ఔను. కాని మాకు శ్రవ్యంమీద ఉన్న అభిప్రాయం దృశ్యంమీద.....

గ్రీ. పా: మీరు ఒక్కసారి...అ! ఈరోజు వసంతిపూర్తిమ కాదు! ఈరోజునే మా నాటక ప్రదర్శనం ఉంది. మీరు తిప్పకుండా రావాలి. (కోలాహలం) అదేమిటి, జనమంతా ఇటే వస్తున్నాడు:

అశ్వ: ఏమిటి చంద్రమాదా ఈ కలకలం?

చంద్ర: (నెమ్మదిగా) అదిగో నీ హృదయేశ్వరి ఆర్యుర.

గ్రీ. పా: ఆర్యుర అంటే?

గౌత: అదే తెలీదా?

అశ్వ: మీకు ఇతిహాసాలున్నాయి కాదు!

గ్రీ. పా: అహ!

అశ్వ: అలానే మాకు ఉన్నాయి. ఇతిహాసాల్లో అప్పర్చలని ఒక వారిఉన్నది.

గ్రీ. పా: ఓహో!

గౌత: అంతా తెలిసిపోయినట్టే...

జనకోలాహలం. అశ్వభూష - ప్రభాదీవులకు
ఓ! ఓ! ఓ! ఓ!

అశ్వ: ఏమిటి?

చంద్ర: సరయూ తరణోత్సవ విశేషం అభిసంధవ సభ.

అశ్వ: ఓహో!

ప్రభా: మహాకవులకు నమస్సులు!

గౌత: అలా అనండి. నేను ఆయన సంవత్సరాలవంచి ఆహారే అంటుంటే మీరు వివటించేరు.

అశ్వ: గౌతమా! మర్యాద...ప్రభాదీ అభిసంధవం. భారతి ధరామయ అభివారా లందరూని ఆశీర్వాదాలను గ్రహిస్తారు. అవ్యుత భావించకండి.

ప్రభా: మీ ఆశీర్వాదం నాకు...

ప్రయోక్త: మారోండి! మారోండి! మహాకవి అశ్వభూషలు ఈ విజయోత్సవసందర్భంలో తమ ముదిరికృతులు వినిపిస్తారు. సాక్షాత్తుకొని శ్రీని వస్తున్న ముందుగా నీజానాదం చేస్తారు. అనంతరం అయిదే వ్రాస్తూనే ఉండే ఈ వ్యంగ ప్రాకృత భాగం వినిపిస్తారు.

అశ్వ: విషయ జలత పరిచయం ఎక్కువైతే, సాక్షాత్తుకొని విద్యజ్ఞులమండలికి ప్రజానాటకం. ఆరా క్యాలకు అభివారాలు. వసంతిసరయూతరణోత్సవ జయశ్రీ ఇవవులని వరించింది. ఆభిజాత్యం, ప్రాంతీయాభిమానం వీటి మీరుచేసే సవాసం ఇవవులకి సమంగా జరగాలి. అశ్వభూషమహాకవి! అని ఎమ్మ సంబోధించినప్పుడల్లా నేను ప్రళయ గుండ్రులోని అశ్వశ్రీ ప్రతింజం చలించితాను. నేను సర్వ నామామ్యుడే. సాక్షాత్తుకొని వందలకొద్దీ వందలకొద్దీ ఉండిన, విహారాన్ని అయిన నాల్గోయినం ద్రుని వసంతంజలపిస్తాను... (నీజానాదం)

మధురకోకిలనన్నాద

ర్నర్తయన్నిన పాదపాన

తైలశందర నిహాస్త:

ప్రగీత ఇవదానిల||

పుష్పితాగ్రాంస్తు పశ్యేమాన్

కన్ధికారాన్ సమస్తత:

హాటక ప్రతినంధన్నాన్

నరాన్ వీతాంబరానివ||

అయంచనంత స్సౌమిశ్రే
నానావిహగనాదితః
నీతయా విప్రహీనస్య
శోకవందీనోమమ!

ఓహో! అమరగానం సుధామధులహరి!
నందినవన మందార మరంద విష్యంవం!!
మహాభారతసంగీత కళాతపస్వికి శ్రే! శ్రే!!

ప్రయోక్తః అశ్వభూషుల వీణావాద్యాన్ని,
అయన మనుచిస్యనాన్ని విన్నపదమ్యులు త్వరణో
అయన కావ్యంకూడా వింటారు.

: చ తు ర్థం :

ప్రభా: మహాకవులేదో ఆలోచిస్తున్నట్టు
న్నాడు.

అశ్వ: ప్రభాదేవి! రండి, కాని ఇంత
కాలంగా ఈవిధంలో యిటువంటి ప్రయోగం
జరుగుతున్నదని తెలిసికోకపోవడం వాటిల్లానం.

ప్రభా: కాని మీరు వనితలపూర్తిమనాడు ప్రద
ర్శనానికి రావడం మాటకంటికి ఉత్సాహాన్ని కలిగిం
చింది మీకు చిత్రలేఖనం కూడా వచ్చునే.

అశ్వ: వచ్చు వచ్చాను. మీవాళ్లు వచ్చారు.
నేను వ్రాస్తాన్న వాటకానికి యవనికలు కూడా
వచ్చే రియూనుచేయమన్నాడు.

ప్రభా: మీరు నిజం చెప్తారా?

అశ్వ: నేను సువర్ణాక్షి పుత్రుణ్ణి.

ప్రభా: (బెదురుగా) ను-వ-ర్ణా-క్షి

అశ్వ: అదేమిటి? ఆలా చలించావేం?

ప్రభా: (సవ్వు) అహో! ఏంలేదు. కాని మీరు
ఇప్పుడు ఏమిటాలోచిస్తున్నారు?

అశ్వ: ఊర్వశిని గురించి?

ప్రభా: అది తెలుసు. అభిసందనభలో మీరు
పాశ్చాత్యంలో గానంచేసినవాడే నా హృదయం
ద్రవింపింది. అందుచేతనే ఆ రాత్రి రంగస్థలంమీద
తిరిగి పాడించుకున్నాం. దానినే వాటకంగా పరి
వర్తించుకున్నాం.

అశ్వ: నన్ను పురూరపుకుగా అభినయించ
కున్నారు. కాని ఊర్వశిగా ప్రభాదేవి వడించగల
దని విశ్వసిస్తున్నావని చెప్పాను.

ప్రభా: నాలో అంత అతీతకైలేదు.

అశ్వ: అది నాకు తెలుసు.

ప్రభా: నిజంగా మిమ్మల్ని పౌరాణిక గాథ కది
పించా?

అశ్వ: అంటే?

ప్రభా: మీ పురాణాల్లో ఉన్న ఊర్వశి మీ
హృదయాన్ని కదిలించి ఈ తీవ్రద్రవన చేయిం
చిందా?

అశ్వ: వీధావం నా కర్తమవటంలేదు!

ప్రభా: మీరు పరిహాసం చేస్తున్నారు.

అశ్వ: సువర్ణాక్షిమూడు పరిహాసంలో కూడా
అసర్వం ఉండదు.

ప్రభా: (బెదురుగా) ను-వ-ర్ణా-క్షి.

అశ్వ: ఏం, మాతృభవి ఎంత దయార్థిహృద
యమో తెలియక నవ్వులా భయపడుతున్నావ్.
ఓపారి యాద్ధవుగాని...

ప్రభా: వద్దు...వద్దు..కాదు, వచ్చా. మాతృశ్రీ
పదపద్మాలను అభివాదం చేసి ఆశీర్వాదం పొందుతా..
కాని మీరు నిజం చెప్పటంలేదు. ఈ ఊర్వశి...

అశ్వ: ఊర్వశుని లెందిపోలేదు.

ప్రభా: సరయూతేరణోత్సవంలో అశ్వభూ
షులు కనికరించి గలిపించిన ఊర్వశి...

అశ్వ: ప్రభా! వక్షంలోగా నా ఊర్వశి కని
పించక ఎంత విలపించాను, నవ్వు నా నమ
తుంలో ఉంటే...

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వ: నవ్వు నాప్రక్క విలపిస్తే నేను మహా
కవినే!

ప్రభా: మీరు పొరబడుతున్నారు.

అశ్వ: ప్రభా! అది జరగదు.

ప్రభా: అనుభుతున్నారు. సాశేతనర మర్యా
దల సహకరించి మీ కావ్యాలు దేశంలో వ్యాపిం
చిస్తే ఆ రోజు రాత్రి మీతో వాడించిన మానాన్ని
గారి స్నేహితులు మీ కావ్యాలను మా దేశభాష
లోనికి అనువదించి రీషికొనివెళ్లి ఈజిప్టుదక్షిణ
కానుకగా పంపారు.

అశ్వ: ప్రభా! వాకోసం ఇంత శ్రమించే
నీ హృదయంలో నన్ను బంధించిస్తా?

ప్రభా: వికల విశ్వంలో శాశ్వతకీర్తి వార్తించ
వలసిన అశ్వభూషుడు సామాన్యయవస్థ్రి సభిల
పించే స్వార్థానికి లొంగకూడదు.

అశ్వః నువ్వులేవి ప్రపంచం గ్రహణం నాటి రాత్రి.

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వః ప్రభా! నీ అరుణాశ్రయం! నీ స్వర్ణకళా బాలం నన్ను బంధించి అవశిష్టమైనది.

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వః ప్రభా!

ప్రభా: మీరు ధరామరులు.

అశ్వః త్రిలోకైకమందిరియందు ధరామర త్వం...

ప్రభా: సువర్ణాక్షి నూనలు...

అశ్వః అందుకొ నువ్వు జంకుతున్నావ్. రా! ఇప్పుడే వెడదాం? సువర్ణాక్షికి తన బిడ్డపై ఎంత మమకారమున్నదో అంతా నీమీదకుదా ఉంటుంది.

ప్రభా: మహాకవి! నేను యవనస్త్రీ.

అశ్వః సౌందర్యం, కళ జాతి మర్యాదలలో విలసత్తు.

ప్రభా: కాని మనలోనం తరతరాలుగా వచ్చే సంప్రదాయం నిద్రిస్తుంకాదు.

అశ్వః రా! ఇలా దగ్గరగారా! నీ మృణాల బాహువల్లరిలో నన్ను బంధించు. రా! ప్రభా! ఏదీ! ఒక్కసారి... ఒక్కసారి మమరమనోజ్ఞ హాసోలోదులు నామీద ప్రసరించనీ.....ఇంక ఈ బంధం నుండి మృత్యువుకుదా ముఠ్ఠి.....

ప్రభా: అలా అవకంకి. మహాకవి! మీరు కూడా సామాన్యమయిన దౌర్బల్యాలకు లొంగిపో తున్నారు.

అశ్వః ప్రభా! నువ్వు నా ఊర్వశివి. నువ్వు లేవి క్షణాలలో నేను ఉన్నట్లెప్పుడూవున్నా. రా! ఈమర్యాదలూ, సమయాలు ముఠ్ఠేం చెయ్యవు.

ప్రభా: ప్రభూ!

అశ్వః కవి!

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వః ఊర్వశి!

(వీణావాదం)

: పంచమం :

ధర్మక్షేమము:

ధర్మం కరణం గచ్ఛామి

మృతిం కరణం గచ్ఛామి

సంఘం కరణం గచ్ఛామి

శిష్యులు :

ధర్మం కరణం గచ్ఛామి,

మృతిం కరణం గచ్ఛామి,

సంఘం కరణం గచ్ఛామి.

ప్రభా: ధర్మసేవ ధర్మాచార్యులకు ప్రణామాలు.

ధర్మ: చిరంజీవి! మృత్యుగదామని కరుణ లభిస్తుంది.

ప్రభా: ధన్యరాలమ. అశ్వఘోషమహాకవి ఆచార్యుల దర్శనార్థం...

ధర్మ: చిరంజీవి, వచ్చారు. వారాని కొక పర్యాయం ఈ విహారంలో నన్ను కలుస్తూనే ఉన్నారు. కాని ఆయన యింకా సౌందర్యావ్వేషణ చేస్తూనే ఉన్నారు. విషంలూ, అప్పురసలూ ఈ బాధితజనానికి ఎందుకూ పనికిరావు. కాని ఆయన నవంబి విసలక్ష్యపద్ధతి ఆయన అప్పుర: కన్యనే యాస్తున్నాడు. కాని నాకోక అతే ఉన్నది. ఆయనకదితిలో కూడా దార్శనికదృష్టి, తాత్విక చింతన ఉన్నది. అతే ఆయనకు భారతమహాకవి హాసంలో తాత్విక స్థానాన్ని కూరుస్తది.

ప్రభా: ధన్యరాలమ! ఆచార్య! ధన్యరాలమ. సదా నేను వాధించేది అదే! ఆయన తాత్వికంగా ఉండాలి. తిరతరాలవరకూ, చిర, చిరాల వారూ ఆయనను సృరిస్తూ ఉండాలి. ఆయన కౌవ్యాలను గావించేస్తూ ఆనందోన్మత్తయి కౌవాలి. అదే నేను కోరుతున్నాను.

ధర్మ: చిరంజీవి! నాకు తెలుసు. కాని అతి నింకా, సౌందర్యాతిక సౌందర్యావ్వేషణ చేస్తూనే ఉన్నారు. వైదికవాక్యాలయం మీద ఆయనకున్న అభిమానం పరిపరంగాగిరి. అయినా అందుకు మన అర్థ్యం తిరం లేదు. యుగ్య బాహ్యుధాధ్యయనంచేసి అందులోని పరమార్థాన్ని గ్రహించిది విద్యాంశము. కాని మహాకవి! భారత

సాహిత్యానికి కారణమైనది అదిగని వాల్మీకి ఆయన అక్ష్యం. రామాయణం ఆయనలక్షణం.

అశ్వ్య: ఏర్పడినాచార్యులను అభివాదించు. ఓహో, ప్రభావవీరుడా ఇక్కడే ఉన్నాడే. నీ కోసం ఏర్పాటుచేశాను అని ఎంతోమంది పొడవైన!

ప్రభా: మహాకవి! ఇది భాగ్యవహారం. ఇక్కడ భగ్యచింతన వివా అవ్యవసంగం...

అశ్వ్య: ప్రభా! నీ సమక్షంలో—అభిలలోకా శ్రేయ్యర సాంవిద్యలీలానిలాసంగా అనితీరించిన అపూర్వకవ్యం. నువ్వు వదలరానిది. కేరమార్చివు.

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వ్య: ప్రభా! నువ్వు వాదించి తిరగించిపోయినంతలో ఉదయించిన చంద్రప్రభువు. తాదావిధి కేరమార్చి వదలరానిది.

ప్రభా: మహాకవి! ఏర్పడినాచార్యుల సమక్షంలో, భాగ్యవహారంలో...

ధర్మ: అశ్వ్యభోమమహాకవి!

అశ్వ్య: ఆచార్య! మీరుమానసము మహాకవి! అంటున్నాడు. ఈ వికాసవిధ్యంలో వాల్మీకిమనీం ద్రులే మహాకవివిద్యధారణాత్మకం. రామాయణమే మహాకావ్యం. అవ్యయ అవ్యయ. అవ్యయం సర్వములు.

ధర్మ: నాయనా, అలా అనకు. మానవబుద్ధికి అతీతమయినది లేదు. భరతివానికి వైదికమతమే భోధార్యమనీ, అది భారతీయభగ్యుడమనీ కేరకాధారమనీ భావించేకారు. బుద్ధిగణనాను దేశతీరించినాడు. భేరిలో పరిణామం వచ్చింది. వైదికమతమే ఆకర్షించబడ్డారు. యవములు చూచు, వ్యాపారవిస్తార వైదికమతాన్ని పోషిస్తున్నారే కాని వారి హృదయాల బుద్ధిగణనానువిధించే లక్ష్యమయిఉన్నది. భాగ్యం ఎటువంటి పరిణామాలను తీసికొనివచ్చిందో చూచావా? వేదమతాన్ని.....

అశ్వ్య: ఆచార్య, మీరు అభిమానంతో పరిశీలిస్తారా? విశ్వజనీయ, సార్వకాలికం ఉండదు. అతివ్యాప్తి, అవ్యాప్తి బోధాతీతమయిన సిద్ధాంతం అభిమానంనుండి రాదు. అలాంటిది ఉంది. వేదమతం నాటిక, వేటికీ నా? వైదికమతంలోని కొన్ని మర్యాదలను భిన్నాభిన్నంచేసి భాగ్యం ఆకరించింది. గుర్తింపజేసినగా సోగీ భాగ్య అవ్యవసరి చేసింది

భాగ్యం. ఏదో అవకాశాలు కల్పించానుంటారు. అని మతప్రచారానికి, వ్యాప్తికి మార్గమే.

ధర్మ: నాయనా! ఆ వేదవేదము. ప్రతిమతం అదిలో అటువంటి కార్యక్రమాలు కొన్ని పోగిస్తుంది. ఈ విభిన్నతరణ రచన ఏమిటి? నువ్వు ఆరాధించే రామాయణం.....

అశ్వ్య: ఆచార్య, రామాయణం సాంవిద్య సంబంధితమయిన మహాకావ్యం. ఇదే, వేద ప్రకృతి మహాకవిలేఖని మూలప్రాంబలికమై నిలబడ్డది. అది మహాకావ్యం.

ప్రభా: మహాకవి! ఆచార్యుల అభిప్రాయాన్ని అవగతం చేసికొనటానికి యత్నించండి.

అశ్వ్య: ప్రభా! ఈ విహారంలో ఇంకెంతసేపా ఉండలేదు. నాలో విచారమైఉన్న దార్శనిక కర్మలు బాగ్యతమవుతున్నవి. వద్దు. ఈ సేతువాదంలో సాంవిద్యమయమయిన ప్రకృతిని పరిశీలించి వివరభావాన్ని ప్రబోధించలేదు. వదు.

ధర్మ: సంఘం కేరణం గచ్చాదు. నాయనా! మనం వివసించే ఈ ప్రపంచంలోని మానవుల వేద నలనా. పరిశీలనలనూ వింటూ వివక్షలు వేటించి సర్వ ప్రకృతి సమ్రాట్లు, కవిసమ్రాట్లు విలాసం కోసం విహారితున్న దివ్యోపలం తీరిత్యంకాదు. చూడు.....

అశ్వ్య: వద్దు ఆచార్య, మీ ధర్మతోనా నాకు వద్దు. ఇప్పటికీ నాలోని కావ్యదృష్టి పోతున్నది. దౌషవిషమమయిన కావ్యకదృష్టి నాకు తెలియదా వద్దు విన్నాడుమీరే ఉంది. చెప్పకండి ఈ చరాచరజగత్తు ఏ మహామహాకవి, ఏ విరాజ్యార్చి లీలా విలాసంగానో ఈ నా చేసిన ఆర్చనాంతాన్ని విచ్చిన్నం చేయకండి. మానవజీవితంలో గుళి, పుటోదాలను కాంతిపీ మనం ప్రవేశిస్తారేం. వదిలేయండి. కా! ప్రభా! పోదాం. అదిగో, సరయూ నైకతీను నీ మృదువదవద్యాలను ముద్దుగోవాలని ఉద్విగ్నానుభవించి. లే.

ప్రభా: మహాకవి! ధర్మనేక ధర్మాచార్యా ప్రణామాలు.

ధర్మ: చిర్మిరా అమ్మ! మహాకవి తిరిగివస్తారు. తప్పదు ఆయన దార్శనికవిత్వతాను.

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వ్య: ప్రభా!

ప్రభా: అదిగో భంధోదయ మవుతున్నది. పరయానైకతలలా నన్నాహ్వని కున్నాయి. ఆనందోద్వేగ సముల్లసితములయిన పదితరం గాలు నన్ను కాగిలించుకొనేందుకు ఎదురుమాస్తున్నాయి.

అక్వి: వా అవృష్టాకేయి! ఊర్వశి...

ప్రభా: ప్రభూ! మీరు ప్రాపంచికమధ్య మఖిలలో...

అక్వి: ప్రభూ! మఖి, దుఖ ద్వంద్వత్యక్తమయిన ఈ ప్రపంచంలో ఉన్నంతకాలం మనం అనుభవించగలిగిన మఖాన్ని అనుభూతిం చేసికోవాలి. పువర్ణస్థలో కూడా ఈ స్వప్నములు మనలను విప్పాడి సంతృప్తి కలిగించాలి. ఈ మధురయామినీ సుషమా సుధామూర్త్యాకృష్ణలలో, ఈ ప్రకాంతనదీపురిత సీమలలో.....

ప్రభా: మహాశివ! మీరు ఒక్క విషయాన్ని సరించి ఎప్పుడూ ఆలోచించటంలేదు.

అక్వి: స్వర్ణమండరీ! నేనెప్పుడూ ఒక్క విషయమే ఆలోచిస్తాను, నీ సమక్షంలో.

ప్రభా: మీరెప్పుడూ నా సమక్షంలోనే ఉంటారు.

అక్వి: అసంభవం ప్రభూ!

ప్రభా: మహాశివ సముఖంలో ఊర్వశి అసంభవాలను సంభావించలేదు ప్రభూ!

అక్వి: ప్రభూ! చతుర్థి భువనాలూ ఏకమై వచ్చినా నిన్ను నానుండి వేరుచెయ్యలేవు. ఏదీ నీమందర మందిరాల రస నివ్యంబం...

ప్రభా: ప్రభూ! ఇక్కడికి రాబోయేముందే అమ్మగారు కలుగుచేస్తే...

.....

.....

ప్రభా: సాక్షేతవగర విప్రపురంధ్రీ దూదామణి మవర్ణాక్షికి అభివాదాలు.

మవర్ణాక్షి: కోడలా అభీర్యాదాలు. ఇలా మాకో.

ప్రభా: ధన్యవాదం.

మవర్ణాక్షి: సంతోషాలూ, సమ్మనాలూ కార్య సాధనకేకాని యధార్థమాలికాలు కావమ్మ!

ప్రభా: అం!

మవర్ణాక్షి: నీ కిదివరకే తెలిసిఉంటుంది. సాక్షేతవగర విప్రపురి పరివర్తించగల శక్తిని ఒక్క మవర్ణాక్షి మాత్రమేవది.....

ప్రభా: రాగిణీ! నాకేమిటా భయం గాఉంది. అమ్మగారికి సమాధానం చెప్పు.

రాగిణీ: మాతృప్రీతి మవర్ణాక్షి సముఖంలో యావద్భాంతిం సరిగిర్చింతో...

మవర్ణాక్షి: కాదు రాగిణీ! ఈకోడవ భూతన సామ్రాజ్య మవర్ణాక్షి ఒక యవనకవ్యయంను తివ చేతులు తొడిచి, కరసువంచి...

ప్రభా: మాతృప్రీతి! (బెదురు)

రాగిణీ: అమ్మగారూ! (చలించి)

మవ: టోను రాగిణీ! మవర్ణాక్షి శత్రులలోని దివ్యదీప్తి యధాపూర్వం ఉండుగా, ఆ కోవీచిపుంజ ప్రాంగణంలో భర్మయ్యరి కావలంకన్న...

రాగిణీ: అమ్మ! మీ అంతరంగంలో అంకురించబోయే ఆజ్ఞను కూడా ఆచరించటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాం.

మవ: ఆజ్ఞకాదిది రాగిణీ! అధ్యర్థన. అరచై కరమూర్తిమలమ ఆహరించిన ఈ మవర్ణ చేలంబలం నీయందు చీకటిని మింగుతూ ముందుకు వస్తాన్నది.

ప్రభా: రాగిణీ! మాతృప్రీతి భావం...

మవ: ప్రభూ! మవర్ణాక్షి జీవితంలో భర్మయ్యరి తన తీక్షణతయవద్యుతులతో, అరుణాదుగ కళలతో అవవారింపింది. కాని...

ప్రభా: మాతా! ఇప్పుడూ మీరు...

మవ: అమ్మాయ్, కన్నకొడుకుకోసం కొంగు చాచుతున్నాను. ఆ ప్రతిభాసంపత్తియు స్వేషం మరిన విలాస విహారాలలో...

ప్రభా: అమ్మ, అర్థమయింది.

మవ: రాగిణీ, భర్మయ్యరి కిక్కడ ప్రసంగం లేదు. నాకు తెలుసు—నేనెం కాలానుగామయై, కొద్దప్రభోధిత మవుతుంది. అందుకు నేను చింతించను. కాని ఆశ్వనూషుడు అమరకీర్తిని సాధించాలి. ప్రభూ! మవర్ణాక్షి నూనుడి అంశేవానినై భరతి కాస్త్రాన్ని అధ్యక్షించిన నీకు కర్తవ్యం తెలిసి ఉంటుంది.

ప్రభా: అహ్లా! అశ్వమేధుడు హాకిని రస తిరంగిణిలో వేసాక దిండువునైపోతానని వాదాసం చేస్తున్నాను.

రాగి: ప్రభా! (బెదురు)

* * * * *
అశ్వ: ప్రభా! ప్రభా! ఎక్కడికా పరుగు. వెళ్ళుకు. వెళ్ళుకు. పరుగెత్తు ప్రభా! ఆనైపు మొసల్లి... మొసల్లి... ప్రభా! ప్రభా!

(నీటిలో ద్వయము)

ధర్మ: అశ్వమేధుడు హాకిని!

అశ్వ: ప్రభా! ప్రభా! ఎవరిదీ! వాద్దరికీవులూ స్వామి.....మారంతా నన్ను, నాప్రభునూ వేరు చేశారా స్వామి!

ధర్మ: మహాకవి! తుణికమయిన ఈ ప్రపంచంలో ఒకరినొకరు ఏమీ చెయ్యరు.

అశ్వ: స్వామి! మీరు ధర్మతోధ చేస్తున్నారు. ప్రయోజనంలేదు.

ధర్మ: ప్రభాదేవి అంతిమసందేశం...

అశ్వ: ఆ! నాప్రభ అంతిమసందేశమా!!

ధర్మ: ఔహ నాయనా!

“బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి”

ఇదీ ఆమె అంతిమసందేశం.

అశ్వ: అంతేనా, స్వామి! అంతేనా. నాకు తెలుసు. ఎవ్వరూ అంటూనే ఉండేది. ప్రభా! నీ అంతిమసందేశాన్ని అక్షరాలా అచరించి ఈ విశ్వ మానవప్రపంచాన్ని నా కరితావాహినిలో ఓలగాడిస్తాను. నావార్షిక నాకపై తరింపజేస్తాను. ధర్మ సేనాచార్యా, ఇప్పించండి ధర్మదీక్ష.

ధర్మ: బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి

సంఘం శరణం గచ్ఛామి

ధర్మం శరణం గచ్ఛామి.

* వా పీ ర *

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

★ ★ అటుకొండా, యటుకొండా — మధ్య చక్కని లోయా — లోయలో తీయని పాటలు పాడుకొంటూ కదలిపోయే అందాల నెలయేడు — దానిపేరు వాపీర ★ ★

క్రిమూరి జాల్వారెడి నీ
యరవిరి కెరటాల నిగ్గుటద్దములోనకా
చెరగిన పూర్వపు టందము
లరసి యజంతా తపించునటె వాఫీరా ?

వచ్చని కొండలోయ బడివచ్చిన వెన్నెలపెల్లువేమె ! నీ
యచ్చపు సోయగమ్ము హృదయమ్ములకున్ గిలిగింతి పెట్టగా
గ్రుచ్చి కవుంగలించెడవోకో, మముజోటి కళాప్రవాసులన్
ముచ్చట చేల్పు క్రొత్తరగ ముత్తెపు పయ్యెడ పూలగాలులన్ !

అమృతపు జల్లు లీయలల యన్ను పకిన్నెర లాలపించు గా
నము లవి, మాచరిత్రలకు నందని కాలపుకంచుల్లాట ద్వా
రములను వ్రేల్ శతాబ్దపు తెరల్ లొలగించుచు వీమహాద్భుతా
ర్థములు కథానిధానము లుదారత మాకయి వెల్లడించునో !

ఇది తథ్యంబటె ? ఇట్టి కారడవిలో నీకొండ కే భాగ్యమో !
పది నూరేడులు - శాతవాహన నృపుల్ ప్రారంభకుల్గా - కళా
విదు లిందెందరో జీవితమ్ములు నమర్పించన్, జగత్కిర్తికిం
గుదురై వెల్లినదంట; ఎవ్వరిక సాక్షుల్ నీవు గాకున్నచో ?

అనుపమ బుద్ధగాఢలు గుహాంతర భిత్తికలందు చిత్రలే
ఖనముల తీర్పు పట్టున నిగారపు కుంచెలరంగు లీ తటో
ర్విని విడలించియుండెదగులే; అటుగాక, విచిత్రవర్ణభా
రణ హృదయంగమమ్ము లెటులయ్యెడి నిచ్చటి గడ్డి పువ్వులున్ !

ఈ తీరమ్ముల ధ్యానముడ్ర గొనిరో, ఏ భిక్షువుల్ నిర్మల
ప్రాతస్సంధ్యల; ఏకశాస్త్రతులు సంభావించిరో యీధరా
జాతచ్ఛాయల గోష్ఠు; లే కులపతుల్ శ్రద్ధాభుతా శిష్య సం
ప్రాతంబున్ చదివించిరో, సుగతధర్మం బీశిలాపాళి; సం
పూతం బిందు వెలుంగు ప్రత్యణువు చెప్పన్ పూర్వభోగస్మృతుల్!

స్వాంతము లేలు దివ్యరసభావసమన్విత నూత్నతైలి వె
స్సంతర భూవర ప్రముఖ జాతకగాఢలు తీర్పు తద్గుహ
భ్యంతర శిల్పిలోకము, శ్రమావనయ ప్రియవృత్తివై సమ
ర్పింతుడె శీతలానిల పరీమళకోమల చాలనమ్ములన్ ?

వెలుగుల్ దూరని యీ గుహాంతరములన్ విన్నాణముల్ చేల మేల్
జిలుగుంగొన్న గిషీపనుల్ సలిపినా; లేదాతు సంపాదితం
బులొ తద్వర్ణ సముచ్చయంబులు! శతాబ్దుల్ దాటినన్ నేటికిన్
తిరుగుల్ మాయపు, నీవెరుంగుదువు గాదా తల్లి! తత్ ప్రక్రియల్.

కలగు నెడంద, చెమ్మగిలు కన్నుల, చెన్నరియున్న యీ గుహ
వళుల నపూర్వ చిత్రవిభవమ్మును - అక్షయ శిల్పసంపదన్
పులకలుచేర గన్గొనుచు పొంగిన తీవ్రవిషాదభావనల్
నిలువగ దర్శకావళికి నిల్చువొ నీవొక సాంత్యనమ్ముగా!

శరదించుద్యుతులందు స్నిగ్ధసికతాశయ్యాసుఖాసీనులై
గురువుల్ శిష్యుల కద్భుతప్రభుకథా గూఢార్థముల్ చెల్పుచో
నుగువీచీకలనాదమంజులముగా నూకొట్టుటల్, లేవు నే
డరమోడ్చుం గనుదమ్ములన్ వినిడుభాగ్యంబుల్ - నదీసుందరీ !

అలనా డీసిరి రాధ్యహంగణములం చాచార్యులున్ ఛాత్రులుం
బలుకన్ ముక్తగళమ్మునన్ తిళరణధ్వనంబు లాశాంచలం
బుల మార్మోసిన వార్తలెల్ల కలలైపోవన్, నిరాశానమా
ధుల నిద్రించెడి యద్రరాజు గని, నీ దుఃఖమ్ము నూహించెదన్.

కరుణామూర్తి తథాగతుం డరయడో గర్బాలయం బందు ను
స్థిర పద్మానవయోగ నిద్రగొని; సంజేహింతురో, మేలుకొ
ల్పరుపో స్వామిని పద్మవాణి ముఖు లాద్యారస్థితుల్; నీవదే
గురిగా గొంతు పెకల్చి దుర్వ్యధికి నాక్రోశింతువా రేబవల్ !

అలిగిన శిల్పి తిట్టుకొనెనా - నరపాలుర భావశుద్ధియే
తొలగెన - ధూర్తభిక్షువుల దోషము కొట్టెన - ధర్మదేవతా
నిలయము లివ్వ పాడువడ నేటికి? శాపవిమోచనమ్మునుం
గలుగచె? పర్వముం దెలియగా వినిపింపు మహంతవృత్తముల్.

అచ్చట కృష్ణవేణి; మధురాకృతి నిచ్చట నీవు, లోకముల్
మెచ్చగ శిల్పలక్ష్మికిని మేడలుకట్టిరి, మీ ఋణమ్ములే
మచ్చున తీరు? కస్తూరి ఘుమంఘుమ లార్చు కళాచరిత్రలో
జెచ్చెర తమ్మి పుప్పొడి రచింతురు నిన్నల యొజ్జబంతిగన్ !

బ్రదికిచెడినట్టి సాగతాశ్రమపదమ్ము
లివి యజంతాద్రు; లిచటి సాహిత్యమునను
విడిచి చనలేవు, చిరతపస్వినిని నీవు,
దేవి వాఘేర! మా స్మృతిదీపశిఖలు !

* శిశిర వసంతాలు *

శ్రీ పంతుల శ్రీరామకృష్ణ

:వసంతం:

ఈ ఇరవయ్యో శతాబ్దపు మొదటి దశాబ్దపు చివరి సంవత్సరాల నాటికి గోవాలో కృష్ణలలిత గోష్ఠిపతి కోటయినా, వీధికోటలలో కూడా నీటికి పోయినట్లు ఒక దివ్యునిది. కాని పర్యాటకుల ఒక తోట—పహాళా వామి మొదలయిన ఇతర వాగుల చెట్లకూడా తేకపోలేదుగాని, ఎక్కువగా ఉప్పుని చూచిపోయి కాంట్రీ చూచిపోయేట అది వచ్చును. ముఖా తీరీమామిడి చెట్లున్నాయి; వాటికి వెలుపలగా కంటే ఉంది. కాని, వానినుండా వారులు కూడా చాలానే ఉన్నాయి.

తోటలో ఒకచూలగా పెద్దమామిడి చెట్టొకటుంది. అది పక్కంపై పిల్లలు కోరికొప్పుచ్చి ఆడుకొంటే ఎక్కువగా ఉపయోగపడుతుంది. ఆ చెట్టుకి ధూమికే పహంతిరింగా చాలాచూలం పోగి వాయే కొమ్మ ఒకటి ఉంది. ఆ కొమ్మమీద తేలమ పగులెత్తికొంటే తోటగానూ పగులెత్తికలదు అటలాదు కొనే ముర్రవాళ్లు—తోటంతా నిర్వాహమయ్యగా ఉంది, ఆ కొమ్మమీద కూర్చొని ఏమిలో తీరంగా దిగిస్తున్న ఇద్దరు ముర్రవాళ్ళను తప్పిస్తే.

“ఏమిటా కృష్ణ! ఇవాళ పంతుగోడ మాదా కదా, ఎందుకు పంతుగా లేవు?”

“ఏమిటో! యాబాబా! వాణిమిలో చాలా చిక్కగా ఉందిరా!”

“మమ్మే ఇలా అంటే మరి మా మామేమిటంటా వురా కృష్ణ! మీ ఆమ్మ దిశ్చేమి అందు; మీ మామయ్యయినా ఎప్పుడేవా కేలం వేల్చుకుతిర్చు నిమ్మ కొట్టకు. మామయ్యే ఎప్పుడో ఒకవాడు తిప్పకొచ్చా తాకాద్యయిం అవుమానే ఉంటుంది; ఇక మన ముర్రవాళ్ళంతా నీహుట కొడవలు.”

“అదికాదురా యాబాబా! వా కనలు ఈ తొల్లి ఉంటుంది ఇప్పుడేదురా!”

“వాటూ ఇదంతేను కోలా పెద్దవాళ్ళేతే చెల్లినా తిట్లు తింటుఉంటుంది. కాని మనం చెయ్యగలం! తప్పదు.”

“ఏం, ఎందుకు తప్పదు! ఎక్కడికయినా పారిపోతాము. ఆ తరవాతి...”

“అయిల ఎలా పారిపోతామరా! పారిపోనే ముటుమ మువవాళ్లు వెలికింది వట్టకోరా! అయిల గైతెక్కదారికి దిక్కుటాందారి, దారికి ఎంతో దిబ్బల్లితుందిట.”

“అదంతా వాకు తెలుసుమరా! మనకి కేరళం అంటూ ఉండాలిగారి దిబ్బల్లికోవాయివా తాగ లేదు.”

“నీహుట కొడవమగాని కృష్ణ! మాన, మనం ఎలాగోలాను పారిపోతామమరా! ఆ తరవాతి తేలి నేమిటి! అక్కడ మనకు అన్నం ఎవరు పెడతాడు! ఇక్కడి మనవాళ్లు ఎంత తిట్టివా మూడుపూటలా అన్నం పెడతారు.”

“ఎప్పుడో పెళ్ళిళ్ళకి తప్ప వ్రాసిన పెళ్ళిలేను గవక నీవు తొళ్ళో తిప్ప మరక్కడా ఎవ్వరూ ప్రతి కడం లేదనిపిస్తుంది. అక్కడ పట్నంలో, మా వాళ్లు గాదు ప్రతికొత్తుకూడా మా యింటికి ప్రతి ఒక వారం ముర్రవాళ్ళయి అది ఒక ముర్రవాడు కోడ వానికి పెళ్ళివాడు. వాటికి అప్పుకు పన్నెండు రవమానేళ్ళకంటే ఎక్కువ ఉంటువు. వాళ్ళిమ్మా వాళ్ళా చిచ్చుకూడే ఇద్దిచాయేరట! మరెవరూ బంధువులుకూడా లేరట. ఒక్కడూ పట్నంలో ఉంది వారాలుచేసుకొంటూ చిడువుకోతాడు. ఈసారికి చాలా పెద్ద చిడువులోకి వెళ్ళిఉంటాడు.”

“అయితే మరి పట్నంలో పెద్దవాళ్ళ పూర్తి లేకుండా మనం ఇంకీ పురకపు రెడుప్రోవచ్చు పట్నముట! ఏమీ వాకు భయంగా ఉండదురా! ఇక్కడ మనం ఏదో చిడువుకొంటున్నామమరా!”

“ఈ సంస్కృతం చదువు నాకేమీ ఇష్టం లేదుమహా! అందులో నూ మామయ్య మామనాలుగు కోలాలు ఏ చదువు లేవన్నీ లేవ పనులమీద తాను తిరుగుతాడు. ఏదో ఒకనాడు తిరిగివస్తే లేచివారు పట్టుకొని పాతకోలాన్ని అప్పజెప్పమంటాడు. ఎంత బాగా తెప్పినా ఇంకా ఏదో తప్పులున్నాయనే అంటాడు. చెప్పింవ్వను తిరిగి ఎక్కడలేని తొందరగాని ప్రశ్న అడిగినప్పుడు మాత్రం తప్పులు పట్టడానికి చూస్తాడు.”

“ఇంకా నయం, మళ్ళీ తెలివయినవాడివి. నీకు ఒక్కమాట చదివితే చచ్చేస్తుంది. నీమీద ఎప్పుడయినా కేలుకేస్తాడుగాని కోట్లకు; మాకయితే ఇంట్లోనూ చెబుతే, పాతకోలలోనూ చెబుతే.”

“అమ్మి చెబుతూ తిట్లు తింటావంటావుగాని ఇక్కడనుంచి మరెక్కడికయినా పోయి పోయిగా ఇంగ్లీషు చదువుకుంటా మంటే నీ కష్టంలేదుకదా!”

“ఇష్టంలేక కాదురా కృష్ణ! ధిక్కం! మనవాళ్ళుగలవంటారా? జోరిపోయేటంటే ఆ తిరవాత ఇప్పటిలాగ తిరగివచ్చుకున్నావా. ఎప్పుడూ మనమీద ఒకకన్ను వేసిఉంచుతాడు.”

“నీ యిష్టం. నేనుమటుకు ఇక్కడిమరి ఉండవలమకోలేదు. అప్పుడు మా నాన్నగారు పోయాక మా మామయ్య మాటలు విని మా అమ్మ ఇక్కడికి వచ్చేసిందిగాని నాకేమీ ఇష్టంలేదు. మా అమ్మ ఇక్కడి నుండిపోవలసరించి పాలాలసరించి ఎంతో ఇదిగా చెప్తే, సరదాగానే ఉండేది కాని, ఆ ఊరు విడిచిరావాలని తేకపోయింది. మొన్న మా మామయ్య మా అమ్మతో అంటూంటే విన్నాను. అక్కడ మా యిల్లు అమ్మేసి, ఇక్కడ భూమి కొనేస్తాడట.”

“అవును, నేనూ విన్నాను, మీ మామయ్య ముచ్చారాయకుగారి భూమి కొనడానికి వేరం చేస్తున్నాడట.”

“ఈ జీవు రాగానే కృష్ణమూర్తి అని రక్కగా ఉన్న చేయి మర్చి కృష్ణకాస్త్రీ అని పెడతానన్నాడు మా మామయ్య. మా అమ్మ కావంటే కృష్ణమూర్తికాస్త్రీ అని మార్చేడు. చొక్కాలు లాగులు కొడుకుల్లంటే బాగుండవట. గావంచాలు కట్టుకోమంటాడు. వచ్చే ఏడు నాళ్ళు కామాక్షికి నాకు పెళ్ళి చేస్తాడట. నాకు కామాక్షింటే అసహ్యం,

పెద్ద పట్నా అదివి, ప్రతిదానికి బాగుమని ఏమన్నా ఉంటుంది. అంతకంటే చిన్నదయినా మీ సరస్వతి ఎంతో బావుంటుంది. చక్కగా మాట్లాడుతుంది. ఏదయినా చెప్తే వింటుంది. అంతేగాని ఎవరి చేతిలో ఏది కనిపించినా తిరిగి కావాలనవయ్యా, అమ్మా మాతే అని సీతారామ తెయ్యవయ్యా అదేమీ లేదు కామాక్షిలాగ!”

“మా సరస్వతికి అప్పుడే పెళ్ళిమాట లెక్కకున్నాయి. మొన్నను జమగ్యను అంతా నిశ్చయమయి పోయిందనుకొన్నాను. మళ్ళీ ఎంతేకో, నాస్తి మొదలు ఒప్పుకోన్నకంటే తిమ్మవ చెప్పినా మమ్మారు కావాలి, తిప్పిపోయింది అనినా నా పెద్దనాన్న ఉద్దేశం మా సరస్వతి పెళ్ళికోలే నా పెళ్ళి నుడా చేపెయ్యాలి.”

“అంతేనా, ఇక్కడిని ఉంటే, మన! చెబుల పెళ్ళి తిప్పరు; విని పెళ్ళి తిప్పరు.”

“చెబుల పెళ్ళింటే ధయం గాని, అసలు పెళ్ళి లేనిరా బావాధిజ్యం అనినా; పరికీలు ఊరి గిస్తాడు; కొత్త బట్టలు వస్తాయి; ఇంట్లో పెళ్ళి అవుతుందంటే ముందు పెద్దామ్మ తరవారి కొన్నాళ్ళ పాటూ పెద్దనాస్తి మన చదువు ఊసు ఎత్తిన. పోయిగా తిరగొచ్చును.”

“నీ మొహం పెళ్ళింటే అంతే అనుకోన్నా చేమటి?”

“అంతే కాదురా, పెళ్ళాం వస్తుంది. పెళ్ళి మామరంటారే, అదే పెళ్ళాం. పెళ్ళాన్ని మొగుడు తిట్టివా, కొట్టివా ఎంచేసినా ఎవ్వరూ ఏమీ అడకు; అసలు పెళ్ళామే మొగుడు ఎంచేసినా మారుమాటాడకుండవట. ఇంకా పెద్దపండుగలకి అత్తారింటికి ఇల్లోయ్యను. అత్తారింట్లో అల్లాడికి ఎంతో మర్యాద చేస్తారు; మా చిన్నబావ వచ్చేసంటే పట్నంవించి పీడిరుగారు వచ్చినప్పుడు చేసేవంతి మర్యాద చేస్తారు.”

“అది కాదురా, చిన్నతనంలో పెళ్ళి చేసుకోవడం మంచిది కాదుట, మా నాన్న మా అమ్మతో అంటాఉండేవారు. చిన్నప్పుడే పెళ్ళి చేసుకొంటే చదువు బాగా రావట!”

“నామటుకు ఈ చదువు మా చేస్తేనే బాగుండేట్టుంది మహా!”

“మరయితే ఇంగ్లీషు చదువుకోవాలని లేదా?”

“ఉంది కాని, ఎలాగ? మా వాళ్లు సంపద. దొంగతనంగా పారిపోయి, దొరికిపోయేమంటే చంపేస్తారు.”

“అదలు నీకు నిజంగా రావాలని లేదు. ఉంటే ఇన్ని అనుభవాల్లోనుకు? తరవాత సంగతి అటు నించి ఎదుర్కున్నప్పుడు. ఈ రాత్రే మనం బయలుదేరిపోవాలి. వేసు మీయింటిదిగ్గర పడుకొండికని చెప్పేస్తాను. ఇద్దరం వీధి అడుగుద పడుక్కొన్నట్టే పడుక్కొని, అందరూ నిద్ర పోగానే బయలుదేరేమంటే రెండుగుంటల్లో స్తేషనుకి వెళ్లిపోగలము. రాత్రి బండి ఎక్కేటోయి, మోద బల్లమోదికి ఎక్కే పడుక్కొన్నామంటే తెల్లవారే దాకా అదిగోవాకుండును.

“నైట్ టిక్కెట్లు మానీ ఇవ్వెప్పయిందిమా?”

“ఉంటానేగాని రాత్రంతా వాడికి రేపన? అయినా కావాలంటే మనం ఈ పక్క స్టేషనుకి టిక్కెట్లు కొనుక్కొంటాము. అదంతా నీకెందుకు? నీకి ధయంలేకుండా మానీ త్రూచి వారి. ఏం, ఇద్ద మేనా? ఏమంటావు?”

“రాత్రి సోజనమయ్యాక నువ్వే మాయంటికి వస్తావుకదా!”

వస్తానేగాని, నువ్వే వచ్చేమంటే, నీపక్క లోనే మరొకచోట్లా లాగుా గావంచా ఉండుతో. చొక్కా లాగుమీదే మరొకజరి తొడికనుకొన్నా మంటే ఇవి ఉడుక్కుంటే అవి కట్టుకొండికి అవి ఉడుక్కుంటే ఇవి కట్టుకొండికి పరికొస్తాయి. గావంచాఉంటే ఎక్కడపడితే అక్కడ పోయిగా న్నానం చెయ్యియ్యను.

“మరియితే చీకటి పడుతున్నట్టున్నాది; ఇల్లకు పోదామా?”

“ఎక్కే, వద, కాని, వ్లాపకం ఉండికదా!”

* * * *

ఒక నిమిషంకంటే ఎక్కువగా నైలాగని చిన్న స్తేషను. ఆ ఆగివ ఒక్క నిమిషంకూడా అవకాశమే అందినందు దప్పుదప్పుకు. ఎక్కేవాడుగాని దిశవారు గాని పగటిబండకే క్యాచిట్కిం గా ఉంటారు. రాత్రి బండిలో మనుష్యులు దిగిపోయినా, టిక్కెట్లు చెల్లించి మన్నా పెద్ద చీకడమే. గాటిరాత్రి సర్వ సన్నాపోయా చేసుకొని వచ్చిన ఇద్దరు బాల ప్రయాణి

కులు లేకపోలేదు. కాని, స్టేషనులక్కణ్ణా వారు ప్రయాణికులు కాదు. అంతేకాదు, ఆ ఉన్న పాటి స్తేషను ఆవరణాన్నీ వారు వివియోగించుకోలేదు. స్తేషనుకి దిగరలలో ఎవరితో పాడుబడిన ఇల్లొకటి ఉంది. ఆ యింటి అరుగే వారి చెయిటింపు రూము.

నైలు, చాలాదూరంలో ఉండిగానే చెయి కనిపించింది. “లేరాక్కట్టు! నిద్రితపోతున్నా వేమిటి?” అన్నాడు సోమయాజులు.

“నిద్రితలేదురా, ఇంకా ఎక్కడ అది వచ్చే సరికి చాలావీపు పడుతుందిలే. నువ్వేమీ గాధరా వదకు.”

స్తేషనుకి అవతరి తెట్టునుండి వెలికడం ప్రారంభించారు. ఒక పెట్టెకి గడియనచ్చింది కాదు. ఇంకొకదానికి రాలేదు. కృష్ణయూరి తిలుపుకి ప్రక్క నుంచే గజం పట్టుకొని ఎక్కే కిటిలోమంచి లోపలికి దూకి, “ఎక్కురా గబగబ. నైలు కదిలిపోతుంది” అన్నాడు.

కిందనుండి యాజులు “వాకేమీ ధయంగా ఉందిరా” అన్నాడు.

“ఏం ధయంలేదు. నే నెక్కినట్టే ఎక్కిరా నా చెయ్యి అందిస్తాను”

“అదికాదురా; అదలు ఇంట్లో ఏమంటాలో అవి”

“మరయితే ఇంటిదిగ్గరే ఉండిక ఇక్కడిదాకా ఎంచుకొచ్చావు?”

“తోటలోంచి నోర్టిలోంచి నీ కొక్కడికి రావడానికి ధయంకదా అవి, ఇంద. ఈ రుప్పటి గావంచా, ఈ చొక్కా లాగు మాదా తీసుకో, ధయంలేదు. మా చాకలిది పారేపెం దనుకొంటారు. నైలుకూసింది. ఇంద. మా చెల్లి సరస్వతికి మా పెద్ద త్రియ్యి ఎవ్వర్ణకే తెలియకుండా ఇచ్చిందిట. మనకని ఇచ్చింది, రెండు రూపాయలు. మరి నేనుంటాను. మర్నీ నువ్వెప్పుడొస్తావా? మరిచిపోకు—”

* * * *

ఎరియిదమిద్ద ఋతువక్రం పరిధ్రయించింది. కైలాభమానం, లెక్కకు వినంతిత్తయినా గ్రీష్మపు ప్రభావమే ఎక్కువగా కనిపిస్తోంది.

ఏరు సన్ననిపాయగా ప్రవహిస్తోంది—

తోట ఎప్పటిలాగే ఉంది. కాకపోతే కొన్ని మరీ మునిచిల్లు కర్రలకుగాను కొట్టివేయబడ్డాయి,

అక్కడక్కడ కొన్ని అంటుదామిచెట్లు లేవు లేవు. కాని, చూడగా ఉన్న చెట్ల నామిచెట్లు, భూమికి సమాంతరంగా వాగిన దాని కొమ్మ అలాగే ఉన్నాయి. ఆ చెట్లు అలా ఉండవచ్చు, తోటలో ఏ మార్పు లేదనిపించేలా చేస్తుండేవి.

మాకుగిది నాలు కేరదాలకుడా వేడిగానే ఉన్నాయి. అయితే చెట్లనీచని మూతం చాలా చోటుగా ఉంది. ఎంతలో నిడిచివచ్చిన శ్రమ నంత బీసి మరిపించేలా వీస్తుంది ఇల్లరిగారి.

అలాటి ఇదిను మిగులే ఈనాడూ మళ్ళీ కూర్చున్నాను. అయితే వాళ్ళతోపాటు దగ్గరలో ఒక పరిచాళికి పురవా దొకడున్నాడు, తాటి కాయలు కొట్టి అందిస్తా—

కట్టకొన్న పాటిచేతుల నొక్కా వన్నని వందా—ఆ గెంజేకాదు— పొడిసి తీసి దువ్వున క్రాపించు, కొత్తిగా వన్నాన్న మీసయా ఇరన్న కృష్ణమూర్తిలో పట్టుచానపు చాననని మూచిస్తున్నాయి.

శ్రమ కాకపోయినా మరి పడళ్ళ నాటికయినా యజ్ఞం చేసి పుట్టు సోమయాజులు కాదు, పెట్టు సోమయాజులు కావడానికి తగినట్లుగానే ఉన్నాది సోమయాజులు సేవం.

సోమయాజులు గెంజేసి కాయలు తివేసిరి ఒక్కొక్క కాయకుడా తివలేకపోతున్నాడు కృష్ణమూర్తి. సోమయాజులన్నాడు. “ఇంతేనా, మీ పట్నంవాళ్ళు తిక్కినవాళ్ళో మమ్మల్ని వెక్కిరిస్తేర్తాయనాని తిండికివాత్రం మాతో పనికీరారు” అన్నాడు.

కృష్ణమూర్తి అన్నాడు: ఈ తాటికాయలు తినడానికి సేపుకొవాలి; దానికి అలవాటుంచాలి; మరి పదిరోజులు పోయాక చూడు మత్స్య నాతో సమానంగా తివగలవేమో! అంతెందును, నీ కనుమానంగా ఉంటే పండెరియ్యి, ముద్దరిలో ఎక శ్మేష్కం లద్దాలు—ఇక్కడి మనవాళ్ళు సరిగా చెయ్యలేదు కావాలి—బూరెయినా సరే, ఎక శ్మేష్కం తింటారో?”

“మత్స్య ఒకమాదిరిగా తింటావేమోనాని నాతో సమానంగా తివాలవా?”

“అదే గమ్మతు, ఒకమరిలాగే ఇరవై లద్దాలు తినడానికి పండెరివి అయిదురూపాయలు గెల్చేను.

మామూలుగా ఎక్కువగా తినాలని ఉండదు. కాని, మొండికెత్తి కూర్చున్నాక ఎన్నయినా తినొచ్చును.”

“తివవెనుంటే బాధకం వచ్చింది. చూ పరస్పరి వాళ్ళ అత్తరిశోళ్ళ వెంకన్నగారిని ఒకరిను ఉన్నాడు. మరిసికూడా మంచి అజానువాహువే. సంతర్కిగా భోజనం అంటే అతినికి అసమం ఒక వంద బూరెలు కీటాయించబలిపిందే. తిద్దినానికి పిలిచినా అంటే, వంద గారెలకి లోటులేను. కాని, మరిసి మంచివాడు, ఎడోళ్ళ దగ్గర కూర్చొని తినాలని చలవంతం చేస్తే తిప్ప, ఒకమారు వడ్డించినవాటితోనే చాలినట్లు లేచిపోతాడు. ఇక, చూళ్ళో ఎవరికి ఏ పాతం కావలసినట్టివా కొదవకు. వాళ్ళ ఉరుకి స్తేమనకి పదిమెళ్ళ పైగా ఉంటుంది. దారి కూడా అంత మంచిదికాదు. తాగి త్రాగినవారికి తెల్లవాని జామకిగాని చేరుకోదు. ఉదయూనే గైలు. అయితే, బండి వెనకాతిల క్రగపట్టుకొని వెంకన్నగారు వదుస్తున్నాడంటే మరి దొంగధయం లేదన్నమాటే...”

“అయితే అప్పుడు నేను పెళ్ళిపోయిన తర్వాత ఎన్నాళ్ళకేయేయి మీ పెళ్ళిళ్ళకి?”

“నువ్వెళ్ళిపోయేక మరొక పదిమెళ్ళకే అయ్యేయి.”

“అంటే ఇప్పటికి ఏవేళ్ళన్నాడంటి? నీ కొడుకూ కూతురూ చాచున్నాడు నువ్వు చదువు కొకబాయివా నీ పిల్లలవయవా వదిలిస్తావా? అంటే నా ఉద్దేశం ఇంగ్లీషు చదువు.”

“ఇంకా ఏదీ వాళ్ళు పనివెళ్ళలు. ఏదో భగవంతుడి దయలల్ల వాళ్ళు బ్రతికే బాగుండి పెద్దవాళ్ళయితే అప్పటి మాటకదా! దదివించాలంటేమాత్రం, మనకి చిన్నితనంలో తెలియనుగాని, ఎంత శ్రమతో కూడుకొన్నపని, దానికి బోలెడు డబ్బుంచాలి.”

“ఉంటే డబ్బు ఖర్చు పెట్టుకొంటామంటే వద్దనుగాని, దిచ్చేమో ఎంతో అయిపోతుందనుకోవ. అసలు నా చదువుకి దిచ్చేవడిచ్చాను?”

“బాగుందిరా! అందరికీ నీ అంతటి తెలివి లేదలా పట్టదలాఉంటాయో! నువ్వొకవక మొదల్లో ఎన్ని ఇబ్బందులు పడినా కొనకీ నెన్నకొచ్చేవు. అప్పుడు నేను నీతో బయలుదేరలేదుగాని, బయలుదేరినా వారం పదిరోజులకి తెంగపెట్టుకొని ఇంటి ముఖం పట్టేవాణ్ణి అందుమాటంగా నీమా చికాకు కలిగిఉండేది.”

“ఏమో ఎందుకలా అనుకోవాలి? నువ్వు నాలుగో కాదు, వాకంటే బాగా చదువుకొని ఉండే వాడికేమో !

“ఉదాహరణకు, నానంగతి వాకు తెలియకా? కాకపోతే నువ్వు మొదట్లో ప్రవేశించావన్నావు మాకు. పూటకుల్నింట్లో వస్తావని. నేను ఆ పనిలో లాభ్యతగా వున్నాకొని ఉండేవాణ్ణి; నువ్వు అయితే కొన్నేళ్ళకే వంటవాడుగా కూడా తియారవ గతికే వాణ్ణి.”

“అసలు నీకు ఇంగ్లీషుచదువువూ, పట్నం బ్రతుకువూడా మనసులోంచి నిజంగా ఇద్దంలేదు. వాటికే, నీ కిది బాగానేఉంది. నువ్వొక్కడివే పెళ్ళిపెళ్ళి చేయించేస్తున్నావుట? డబ్బుకూడా చాలా అర్జించేవట?”

“నువ్వంటే పెద్ద పెట్టివలేదను చదువు కొన్నావు గనక నెలకే ఏ యాధియోగ వంధో కేరిం లేలవుగాని, వాడి ఒక అడ్డ పే? ఏదోకాలంలో సరిగా వర్తాలు పడి ఒక పంచిత్యం బాగా పండించంటే మరి రెండేళ్ళపాటు పండకపోయినా బాధలేద నేపాటి గ్రామం వస్తుంది. బట్టలకీకూడా మా కిక్కడ ఎలాటివి కలకొన్నా వరిపోతుంది. ఉల్లాస, దీపం పెట్టుకొండి! కిరణవాయిలూ తప్ప మరేమీ కొనుక్కో అక్కలేదు. అంతే, పెళ్ళిపెళ్ళి పిరంటాలు చేయించి బాపతు, మా పెద్దవాన్నా గారు మంచంపట్టివ తిర వాతి కొన్నాళ్ళు నాచేతి ఎలుగురికీ, ముందు తిప్పించేను—ఆయన పోయినవెనక అదీ మనపరమే అయింది. అంతే ఇప్పటికీ, ఈ సంగతి వాకూ వా భార్యకీ తప్ప, మా యింట్లో మరెవ్వళ్ళకీ కూడా తెలియదు, ఎరివిడివందల యాభైమాపాయిలయింది. మరొక్క ఏడాదిలో వెయ్యి పూర్తికావాలి. నే నంటాను, పాలం కొందామని. నా భార్య అంటుంది, కరణంగా రిల్లలూగ ఎక్కుగా పెంపటిల్లు కట్టుకొందాం, ముందు మిరపకీపోకూ పడిపోకూ ఉంది” అని—నువ్వేమంటావు?”

“రెండూ మంచిపనులే. అయితే పాలంఅంటే దానికి మరి అంతు ఉండదు. అంతే ముందు చక్కటి ఇల్లు కట్టుకొని, తిరవారి పొలాన్ని విస్తరించి యెయ్యిద్యును, ప్రస్తుతానికి ఎటువంటి లోపమూ లేదు గనక—

“బాగా చెప్పావురా!”

“నీ పని బాగానే ఉంది. చక్కగా రోజంతా ఏదో నీకు సరదా అయిన పని చేస్తున్నావు; ఊళ్ళో

పెద్దతునిషి వసిపించుకొంటున్నావు; అంతో ఇంతో అర్జించుకొంటున్నావు. మీ సరస్వతి సంగతి నాకు విచారంగా ఉంది. రెండవ పెళ్ళివాడి కిచ్చేరా?”

“రెండవ పెళ్ళి ఏమిటా మూడవ పెళ్ళి. ఆ మొదటి సంబంధం కూతుర్లా కొడుకుయీ దీరికంటే పెద్దవాణ్ణి. రెండవ సంబంధానికి ఒక కూతురు. మూడవది ఇది, దీని కంటే పెద్దలు లేరు. అతిగాడిక బలాదరం. మహా అయితే మరొకటి రెండేళ్ళకంటే ఎక్కువ జీవించడం కదం.”

“అయితే మీరెల్లా మాన్యుకాన్తూ అంత మనలాడికి ఎలా కట్టతెచ్చేరా?”

“ఏం చెయ్య వన్నావు? అదంతా మా పేద వాన్న చేపిన నిర్వాహకం. ఆయన ఉళ్ళకిం కుటుంబానికి లాభం చెయ్యడమే ఎదుకో. అవతలి వాళ్ళ అస్త్రీ, మా కియ్యగోయే వెయ్యి మాపాయిలపే చూకొను గాని, మరేమీ చూడేదు. మీ మామయ్య కూడా తిప్పడ తప్ప వాడు కాదు. తిండి బోలెడు అస్త్రీ ఉండగా తన కూతురు కామాక్షిని ఒక రెండవ పెళ్ళివాడి కిచ్చి పెళ్ళిచేసేడు. తక్కువేమో రెండవ పెళ్ళివాడు గాని, మా బావగారికంటే కూడా పెద్ద వాడు. కాని మీ మామయ్య అనుకోన్నట్టే అయింది. పెళ్ళియిన ఒక్క కూతురూ అత్రేరింటికీ పోయింది. కామాక్షి ఒక కొడుకుకూడా పుట్టేడు. ఆతిర్వాత కదా ఆతిను పోయాడు. అంతంతా దిక్కింది.”

“ఆ డబ్బుగర్వానికి పోదు, మా మామయ్య పోవడంతో కామాక్షి కిప్పుడు పట్టవగ్గాలు లేకుండా ఉన్నాయి. దీని పెద్ద అధికారం అంతా ఎప్పుడూ ఎవరి గోలా అక్కరలేని మా అమ్మమీద అధింధం అయింది. మరొక్కడ అట్టేకాలం మా అమ్మని ఉండదు. ఈమారు పెళ్ళిగానే ఏదో ఉద్యోగంలో ప్రవేశించి మా అమ్మను తీసుకొని వెళ్ళిపోతాను. వాకు గాని రావడానికి వీలేకపోతే, నీ పేద ఉత్తరం రాస్తాను; మా అమ్మను తీసుకొనివచ్చి దిగతెచ్చేస్తావు కదూ; మరేం ధియవడమ, రైలు ఖర్చులు నే నిచ్చేస్తాను.”

“ఓవ్! ఏమిటా! కావలినవాళ్ళ దగ్గర డబ్బు మొగం చూసుకొంటా ననుకొన్నావా? నీకు గాని ఉద్యోగప్రయత్నానికి అవసరం ఉంటుందంటే ఏ యాభైయ్యో పట్టుకెళ్ళి; మరొకళ్ళ ప్రాధేయం లేకుండా ఇచ్చగలను.”

“నువ్వుప్రాసన్నదే పదిజేట. అంతగా అవసరం వస్తే అలాగే తీసుకొంటాను. అప్పుడు వెళ్ళివస్తు

మీ తెల్లని సరస్వతి ఇచ్చింది ఇచ్చావే ఆ గెండు రూపాయిలా ఎప్పుడో ప్రాణానంతర సమయంలో గాని భక్తు పెట్టకుండా ఉన్నాను. ఇంకా ఉన్నాయని కాదగ్గర. అది ఉండిపోయింది ఎప్పుడూ దేవుణ్ణి కలవడం అంటూ ఉండినది. చాలామంది అనుకున్నాను! ఈమరి గెండు రూపాయిలో అందుకు ఒకటి అయినా భక్తు పెట్టక తప్పదని. కానీ, అంతలోనే ఏదో పాప వాంతిరం కనిపించేది. ఇకనుండు కూడా అలాగే ఎందుకు అరగకుండా? నువ్వు ప్రా సన్నది కూడా వాడుకోవడానే గడిచిపోతే ఎంత మంచిమాల!"

"ఓహ, నీ నివసింపి దంఠి? అయినా నువ్వు కన్నాదున్నా ఏకాగ్రతలో, మానసికతలో అయిపోయావంటే, అప్పుడు మేము దర్శనానికొస్తే ఎవరండీ, మీకు, ఏం పనిమీది వచ్చేయ, అధికుకే గానీ, ఇంటికీ రాకుండా పని తెలియదూ అంటావు కాబోలు—"

"ఏమోనా ముందు ముందు ఏమవుతుందో కానీ, ముందు సుఖానాగా ప్రవేశించి పై అధికారులని పెట్టుకుంటూ రావాలి, తిరువారూట చేయి తెలుగును. నా మామయ్య ఇలా చాతాల్లుగా పోయి ఉండిపోతే ఇంకా పై దురువు ఇదిగో పైకి రివాలయ పున్నాను. లాగా తిలలపింట్లుండ; పల్లి మొగం కడుక్కొని నీటికివెగ్గరగా ఇవ్వమీది మార్పుందామ"

"అలాగే పద"

* * *
ఏమండీ పోమయానా అన్నాడా?
ఉన్నాను రండి మాకోసం.
ఎందుకులేండి. నీ నోచ్చాపని చెప్పండి.
లారా, కృష్ణా నీధిలో నిలబడ్డా నేమిటి?
నాకేం మీ యింటో మొగమంటం లేదు గానీ, నీ కిప్పుణేం పెద్దపని లేదుకదా! అలా తోటవేపు కలవామా?

అలాగే కానీ పద.

.....

అయితే ఏమిటి సంగతి?
సంగతికి ఏమీ లేదు, ఈ రాత్రి అందరికీ ప్రయాణం. నా పెట్టె పదుపు పట్టుకొండికి మని పోకుండు కావాలి.

సరే దానికేంలే గానీ, ఇంకా మరొక నెల్లూరి పాటు ఉంటా నన్నావు?

నిజమే ఉంటా నన్నాను; కానీ ఇప్పుడు పెల్లి పోలా వంటున్నాను. అలా ఇచ్చింది పనిస్థితి.

ఇంతలో అంతమాన్య కేమిటి కారణం?

చెప్పడానికి నాకు చాలా మొగమంటం ఉంది. అయినా నీవుగనక చెప్తాన్నాను; నీ భార్యతో నుడా అనుకున్నాను.

అసలు మొగ్గుగా దానితోనే అనుకున్నావే.

ఈమధ్యను కామక్షి కాస్త ఒంటరిగా ఉన్న సమయం చూసుకొని, 'అయితే బావా! మీయిం గ్గీ ఘో చదువుకున్నావా అని అనినానా నుడా మనోతో పాటు చదువుకోవాలంటారా అనీ, పెద్దవాల్లోయేక పెల్లిని చేయాలంటారా అనీ, ఇంకా దైర్యం చేసి అయితే పెద్దవాళ్ళు పెల్లి చేసుకోవాలంటారా తిప్ప లేవంటారా అనీ ఏదో ప్రశ్నించడం మొదలు పెట్టింది. నాకు దానితో మాట్లాడటం అట్టే ఇష్టం లేదు. కానీ, అడిగివచ్చాను, అందులో సలహా అని ప్రశ్ని అడిగివచ్చాను జవాబు చెప్పకుండా ఉండిపోయానా? ఏదో నాకు తోచిన సమాధానాలు చెప్పేను. విరంతువాస్తాంతుంచి వీరేలింగం గానీ వాదం పారాన్నీ తోపిరిరిడానీ ప్రయత్నించేను. అంతే, ఏదో ప్రశ్ని! పరీక్షలో సమాధానం చెప్పి నట్లుగా. అంతే కానీ, నాకు మరొక అలోచన లేదు.

నిన్న రాత్రి అందరి ఇంగ్లీషువంట ఒకటి చదువుకొ పకుకొన్నాను. అది చదువుకొనిందిగా గెండుమూడు దుర్లు ఇచ్చింది. మంచినిన్ను కావాలా అని అడిగ దానికి, రాత్రింతా మరీ విద్రవోదించుకోలేదా అనీ, అంతలా నీవం దగ్గం పెట్టుకు చదివితే కళ్ళకి జబ్బు చెబుకుదా అనీ అనడానికి. అప్పటినుట్టుకు నీ నెవో సమాధానాలు చెప్పానుగానీ వాకొడ్చుకోలేదు; నా ముసంతా భుక్షకంమీదనే. రాత్రి ఒంటింటి దాటిఉంటుంది నేను భుక్షకం చూసి పడుకోనే సరికి.

నాకు తెలిసి వచ్చేసరికి ఒళ్లు నేడిగా ఉంది; అమే ఒళ్లు చెప్పా తిలలూంది... అంతలో ఒక కంటా అయిపోయింది—నిజంగా కల అని నన్ను నేను నమ్మించుకోవాలని చూసాను. కానీ లాభంలేదు. ఇవాళ ఉదయం పెల్లితోమొండికి భుక్షకంమీద, మొగం కడుక్కొండికి నీటివ్వడం, స్నానానికి నీళ్లు అమర్చడం అన్నిటిలోనూ ఏదో విశేషం కనిపించడమే కాదు, ఎవరూ దగ్గరలేని సమయందానీ, అదొక

మాదిరిగా మానీ చిన్న వత్సవర్తించి. ఆ వత్సవ
తెచ్చుకొంటే నాకు బాధ, కోపమా గెంతు కలుగు
నున్నాయి. పాపం దాన్ని మానీ బాధపడవలసిందే,
కానీ, నన్ను ఎందుకు దిగజూగారీ అని కోపం
చిన్న వత్సవంటే ఒకమాదిరి వికారంగా ఉండేదిగానీ,
ఇప్పుడు అనియత ప్రవృత్తికేవలదేను, అయినా ఏమిటో.
అనింటే నాకిందేను. ఇక్కడుండి మరీ తిప్పిం
చుకోలేదు. అంతేనే ఈ ప్రమాదం. ఖల్వులీ!
ఒక పదిహేనావాయి తివ్వారీనువా! రాత్రి రైలుకి
నన్ను దిగబెట్టతూ?

అది నా దిగి; ఖల్వులీకో పదికాకపోలే పాతిక
తీసుకో.

: గ్రీష్మం :

రాధా! అప్పుయ్య, నిద్రపోయారనుకొన్నాను.
మేలుకొనే ఉన్నావు.

నాకు నుభ్యావ్నం నిద్రపట్టదని నీకు తెలియ
దులే. ఇప్పుడు నుభ్యావ్నం మేకాడు రాత్రిపూడా
నిద్రపట్టడంలేదు. రా! ముందు మంచిసీస్యతాన,
నుట్లోకి వెచ్చియిస్తాను. అప్పు, ఈ ఎంపెలో ఎలా
వదిలివేస్తే అంతి మాచించింది!

ఏం చెయ్యమన్నావు! ఇంకా నెల్లొట్టుంటా
ననుకొన్నావా! నిన్ను మొన్నటిదాకా ఇక్కడ
నానాళ్ళింట్లో పెళ్ళికోవెన. ఇక పోయినా ఉందా
మంటే అక్కడ మా అత్తారీంట్లో పెళ్ళి విచ్చయ
మయింది. ఆయన అప్పుడే మొన్న వేచివు కూర్చు
న్నాడు. ఇవాళ ఏదో పనుండి ఇక్కడికి దగ్గరే,
బాల్లి స్నేహితుడిగారి ఊరు వెళ్ళేయ వైచియొంది.
ఈరాత్రే ప్రమాదం. మొన్నటినింటి నీవగ్గరికి రావాలనుకుంటే ఇవాళకి వలయింది. ఏమిటే అలా
ఉన్నావు?

మరలా ఉంటున్నావు చెప్ప. నీకు తెలు
సును కదూ!

తెలియకేం—తెలిసింది. అంతా నాలుగుకోన
లయిందిట కదూ, బ్రాత్రిగా విడాదిపాలు చేకారట
తెలుసు. ఏమిటో, ఈ గాంధీగాడు, మీటింగలు,
సత్కారములు, జేకేంకో మనుష్యులందరినీ ఖయ
దులో పెట్టించడమే మిచ్చున్నాడి.

ఆ ఖయదుమాటకేం, తిట్టినవాళ్ళు తిట్టివా
మెచ్చుకో చేవాళ్ళు మెచ్చుకోకపోదు. నాపని ఖయదు
కంటే అధ్యావ్నం గాఉంది.

నిజమే నిజమే, కానీ కొత్తగా మలేయనా..

కొత్త ఏమీలేదు, ఎప్పుడూ ఉన్నదే. వాకి
యింట్లో ఉండడం రోజోక యుగంగా ఉండంటే
వచ్చు. మా అక్కయ్య! ఘోష ఏమీ తెలియ.
మా బావ మరీ నన్ను విలలను. ఈ నుభ్యవల్లా ఇతను
కృత్యమూర్తి అకే ఉండేది. అతను స్వప్నంగా
చెప్పేను. ఈ నెలఖయల్లా ఉద్యోగం అయినా
కాకపోయినా సరే నన్ను వెళ్ళిచేసుకొంటానని. మా
బావ ఉత్తేం రిమ వేయించిన ఉద్యోగం గవక
అతినా అతని మూలంగా చేనూ తన చెప్పవేరినో
ఉంటామని. వేనూ, సరే ముందు, పెళ్ళికోసే, ఈ
యింటిమండి తిప్పించుకోవచ్చునుకదా, తిరవాళి
సంగతి మానుకోవచ్చునుకదా. వేళి అంతా
ఈవిధంగా రిపాభాస అయింది.

అతను ఆ వేళ పొన్నులో మీటింగకి వెళ్ళే
బద్ధమే నువు బద్ధలేకపోయావు?

నాకు కనబడిలేకదూ! అయినా ఆ జేడిలో,
జేకేం, పార్వతీత్రయం, జేకేం పార్వతీత్రయం...ఇవే
మాటలు.

పోనీలే, జరిగినదానీ! ఇప్పుడు వగచి లాభం
లేదు. అయితే అతను వెళ్ళయంగా నీతో అన్నాడు
కదా పెళ్ళి చేసుకొంటానని. అతను మాటరిచ్చే
రకంకాదు. ఇచ్చే స్నేహితి పేరు, ఎలాగో నీధిని పది
కుండా ఈ ఒక్క పరివర్తనం గవవలేవు?

ఒక్క సంతర్పరంకాదు, మరొక్క నెలయినా
అపార్వమే. నిజానీ మా బావదిమాడా తిప్పవలేను.
మా అక్కడి ఎన్నటికి రిగ్గనివార్తి. ఏదో వేగం
అలా ఇలా తేలిపోలే బాంసుమని, అతనిబావ.
ఇప్పటికప్పుడే మూడేళ్ళువైనా అయింది. వైగా
జేవోకతే నీయింట్లో తిప్పలేకుండా ఎందుకు పడి
ఉందానీ.

అదే ఏమీ అశ్వంకామండా ఉంది. నీకు మహా
ఉంటే వాకంటే ఒకటి రెండేళ్ళకంటే ఎక్కువ
ఉండవు. మాకేంకా అత్తవారిల్లు కొత్తగానే ఉంది.
నీకేంరీ చిన్న కయిస్సులోనే పెళ్ళి, సంతానం వైరవ్యం-
అన్నీ పనుమాడేయి. ఇంకితే నువ పెద్దవాళ్ళవవారి.

ఎవళ్ళని ఏమన్నా లాభంలేదు. అందరూ కలుపు
చెప్పేవాళ్ళేగానీ తీరా పనుయిం వచ్చేవరికి నిలబడే

వాళ్ళెవరు? నుయిల్లోవాళ్ళు ఒక్కకోడంలేదని, మానాన్ని చచ్చిపోకమునుపు పెళ్లిచెయ్యాలనీ ఏవో కారణాలు చెప్పి చిన్నపిల్లకి పెళ్లిళ్లు చేసేవాళ్లే. ఎంతోవా తెలియనివరి నెంతోళ్లు ఉంచినా నలుగురూ నానానాటయీ అంటారు. అయినా నామూత్రం మా మామయ్య అమ్మాయం చేసేవనలేదు. ఆయనకి బోయేనకి ముచ్చెప్పిల్లికంటే ఎక్కువలేవు; అంతా నాదురదృష్టం కాకపోలే ఎవరో ఏటిలో మురిగి పోతున్నారని ఈయనెందుకు చెల్లారీ? ఎల్లవా అది వరకెప్పుడూ పందిరికి నీటిప్రసాదించించి తిప్పించ లేదు! అంతా నాదురదృష్టం! ఎన్ను చేసుకోవడం నించి ఆయనకి పట్టకొంది. పోనీ, మామయ్యవా బ్రతికిఉండకుండా. ఉండుంటే, వానిని అందిరికి పీడిస్తాంది. నన్ను చేసుకుంటావనివంటలు చేకాబోయి ఈయనకూడా మాతాత్తుగా ఖయదులో పడవలని వచ్చింది.

మర్నీనా ఏనువై వాడు మరీకన్నం గా ఉంటుంది. ఖయదులో పడవంటే మరేమీ దొంగతనం చేసి పడవం కాదుకమా! మాగోవాలం అమ్మయ్య ఎంతో గొప్పగా చెప్పేడు అదివినుంచి. 'వాకి ఉద్యోగం దిడిచిపెట్టి దేవోకోసం త్యాగం చెయ్యడానికీ దైవ్యం చాలిందికాదు.' నిజంగా కృష్ణమూర్తిలాటి వాళ్ళు తోటి పదిమంది ఉంటే మనదేశానికి స్వాతంత్ర్యం జరుగెట్లలో వస్తుందింటాడు. ఏనాగోలాన, మర్నీ ఒక్కఏమూ ఒకీకడలేకుంటే అందరికంటే మనస్వరూపంగా ఉంటావు. అతినిలాటివాడికి ఈ ఉద్యోగం కాకపోలే ఇంకొకటి దొరక్కపోదు, చదువు మాపం నుంచి అన్నీ ఉన్నాయి

ఏనువో నాకేం నమ్మకంలేదు. ఏవో అంటే నూత్రం ఏదాది తిరవాతి ఆమాట నిలబడుతుందా? నిలబడినా నామూలంగా అరినికీకూడా నలుగురిలోనూ తలవంపులు. అంతకంటే, నెంనే మనిషేలేక పోలే ఎవరికి ఏయిబ్బంది ఉంచెదు.

అదుగో అటువంటిమాటంటే నే నాకిద్దం లేదు. ప్రపంచంలో మనకంటే హీనంగా ఉంటున్న వాళ్ళు, బాధలపడుతున్న వాళ్ళు లేకపోలేదు. వాళ్ళిందనూ బ్రతికేలాని తాపత్రయం పడుతున్నప్పుడు మనమెందుకు మన ప్రాణాన్ని మనమే తీసుకోవాలి! నుఖమో, దుఃఖమో లేకన్నకోసం ఎలా ఉంటుందో ఎవ్వరూ చూడలేదు; చూడనిదాన్ని బాగుంటుందిమ కోడంలో తిప్పేముంది?

ఇవారే అప్పగోన బాగున్నవాళ్ళు లేకా అలాగే ఉండమంటారు.

అలా అనుకోంటే నూత్రం వాళ్ళకి కష్టాలు రాకుండా ఉంటున్నాయా! అలాగే కష్టాలలో ఉన్న వాళ్ళకి ఎప్పుడో అప్పుడు నుఖాలనేవి రాకపోవు. అంతేకాదు, నుఖపడెనువేది కూడా కొంత మన చేతిలోనే ఉంది. ఎంత నుఖంగా ఉండినా వివో బాధలపడుతున్నా మనకునే నాస్యా లేకపో లేదు.

అయినే నాబాధలన్నీ నేను కల్పించుకొంటున్న నేనంటావు?

నేననేది అదికాదు; ఎలానూ తిప్పనివాటి నుంచి కిల్లడిలేకంటే వాటిని మరిచిపోయి నరదానా ఉండిదానికీ ప్రయత్నం చెయ్యకూడదా అని. అనియ నే నివాకి నువ్వు పెట్టివ కాఫీ తాగలని వచ్చేను. మర్నీ ఎన్నాకీవుతుందో.

కాఫీకేముంది, మర్నీ నువ్వు వచ్చేనకి నేనుంటే—

ఛ! అదేం మాట!

మాటవల్ల మురిగిపోయిందేమీ లేదు గాని, క్యాదూ నమ్మ మీ ఆత్మచారిత్రాకి వంటమనిషిగా తీసుకొని పోకూడదూ?

నువ్వు తీమాకు అన్నా నేనూ నిజంగా ఆ పంగతి ఆలోచించకపోలేదు. అయినే ఆ మహా రణ్యంలో నేనే ఉండిలేకపోతున్నాను. మా ఆయనకిగాని ఉద్యోగం అయి, మేం నేరే పల్లిపోలే నూత్రం తిప్పకుండా నిన్ను నా దగ్గరికి తీసుకొని వెళ్ళిపోతాను—నేను తెల్లనా మనకొని మరిచి పోయాను. పాయంత్రం మా తిమ్మడిచేరి పంపిస్తాను, మా ఆయన ఎడ్లను రాయించి ఉంచేను పరికవర్తు. నా ఉత్తరం వచ్చినవంట నేను నువ్వు మర్నీ ఉత్తరం రాస్తూ ఉండాలి, తెలిసిందా!

రాస్తానేగాని, కవర్లెందుకే!...

ఎందుకొ, నువ్వు ముందు కవరు తెప్పిస్తాం తిరవాతి రాదాం అనుకొంటూ ఆలస్యం చెయ్యకుండాను. ఈ పదితాల కవర్ల మూలంగా నేనేమీ చెడిపోనులే. వాకిక్కడ ఉండిగా నీ దగ్గరంచి ఉత్తరం వచ్చిందంటే ప్రాణం లేచివస్తుంది. ఎవరో వచ్చిపట్టున్నారా?

అట్టిను బండ్లను. కాఫీ పట్టుకొన్నదానికి వచ్చేను. పద కాఫీ పెట్టకొందాము.

* * * * *
ఎవరూ తయ్యమా!

ఎవరో నే, వెంకట్రామయ్యగారు బహుశా అవడిగారు.

వెంకట్రామయ్యగారి సురించా! ఏదీ, ఆ అతి నే, కృష్ణమూర్తిగారే, పరుగెత్తివెళ్లి పిలుచుకు రాగలవు?

ఓ, అలాగే...

.....

ఏం తయ్యమా దొరక లేదురా!

లే దక్కయ్యో! పరుగెత్తుకొని వెళ్తేను. దారిలో అర్థంగా ఒక కాగ వచ్చింది. అది వా కాగకింద పడిపోవలసిందే. నేను తొందరగా వెంట్రాంటే అటుంచి ఎవరో నూనె అమ్మకొనే అమ్మి పర ద్వారంగా వచ్చింది. నూనె అంతా ఒలికిపోయింది. అందరూ నాది లిప్తవై లేదని, రాష్ట్రే తిట్టేను. కులాపురి అతిను ఎటు వెళ్లిపోయేలో మరీ కనిపడ లేదు. అక్కడికి దగ్గరలోనే నాలుగు వారు కలు వ్రాయి. ఏ దారిని వెళ్ళవం? అయినా అదక్కణ్ణో ఉన్నవాళ్ళని అడిగిచూపేను. ఎవరూ చూడేదుట. అసలతి నేవ రక్కయ్యో! ఎందుకు పిలవమన్నావు?

ఇదివరకే యింట్లో అనూరాధావాణ్ణి ఉండే వారు తెలుసుకదూ.

అవును, వెంకట్రామయ్యగారువాళ్ళు బాధ కదూ. ఆయన అమృత్యుని ఉద్యోగం చూచేసి వెళ్ళి పోయాడటకదూ! వాళ్ళి యింట్లోనే ఉండేవారు.

అయితే ఇతిను నీకేం తెలుసును?

ఇతిను అప్పుడు కొద్ది రోజులు వాళ్ళింట్లో ఉండేవాడు. నిగుడు కాంగ్రెసు అల్లర్లలో కేయలుకొని వెళ్ళేడు. పాపం అనూరాధాతోసం వచ్చిఉంటాడు.

అదివే వచ్చిపోయిందికదూ!

వచ్చిపోయిందిరా పాపం. నేనమ్మ పైకయింది. ఇన్నాళ్ళు గడిచేయి. ఈ ఒక్క ఏడాది మెల్లిగా గడిచిపోవీ అన్నాను. ఒక్క ఆరు నెలల్లో అంతా ఇలా అయిపోయింది. అసలు నాదీ బుద్ధితిక్కువ. మా అత్తారింటకి వాతో తీసుకుపోవలసింది. కైర్యం చారింది కదూ.

అదేమిటే అక్కయ్యో అలా అంటావు. ఎక్కడయితే మాత్రం జబ్బులు రావా? మనుష్యులు వచ్చి పోగా? అన్ని మందులు పోతాను, అందరు దాక్కర్లు వచ్చారు, మన అమ్మని బ్రతికించి ఉండగలిగేరా?

అబ్బోచ్చిపోలే విచారమే లేదురా! నీకు తెలి యదులే ఆ గొడవంతా! అదివే బలవంతంగా వచ్చి పోయింది. తరవాత వాణునరోజులకి వాళ్ళిక్కయ్య వచ్చిపోయింది—అప్పటికి గాని అతినికి బుద్ధి రాలేదు. ఉద్యోగం విడిచిపెట్టిపోయి వన్యామృగ్గా కలిసి పోయాడు. ఎన్ని గొడవలు పడినా ఇతిను కైల్లోనించి జయబసదీవచ్చేవాక, అనూరాధ బ్రతికిఉంటే, తర వాత కలకాలా ముఖంగా ఉండిఉండును. అతినికి పాపం ఈ సంగతులు చెప్పేవాళ్ళెవరివి? లేవ్వివా, ఏవేవో కల్పించి చెప్తారు. ఈమారెప్పుడైనా కనిపి స్తే తీసుకురా! అనూరాధ వచ్చిపోయేమందు నాకు రానిది ఉ త్తరమయినా చూస్తాడు. ఆ ఉ త్తరం రానివ తరవాత మరీ రెండురోజులు అడిగిఉంటే వాధ లేక పోవును. నేను ఇవతిలబండిలోంచి దిగుతున్నాను. అవతిల కివాని తీసుకొని వెళ్ళిపోతున్నాను.

* * * * *

ఏమిరా యాజ్ఞా! చాలా కాలానికి తిరిగి వచ్చేవు.

అవునురా శిశిరా! రోజు రోజు యాత్రలకని బయలుదేర లేనుకదా! ఎలాగూ వెళ్లివస్తాను నాలుగూ ధూర్తి చేసుకొనివద్దామని. మరేమిటి విశేషాలు?

విశేషాలేమీ లేవుగాని, ఈ మధ్యని మన చిన్న ప్పటి సహాధ్యాయి కృష్ణమూర్తి వచ్చేను. తెలుసువా?

అరె, నాకేమీ తెలిదే, ఎన్నాళ్ళయింది వచ్చి? ఉన్నాడా?

వచ్చి, ఎక్కడో పదిపానురోజులయింది. మొన్న ఉదయం కనిపించివస్తాడు, ఆవేళపొయంత్రం వెళ్ళిపోతున్నా వన్నాడు.

అయ్యో, అయితే, ఎన్నాళ్ళకో వాడు రాక రాకవస్తే వేళకు నేను పొట్లో లేకపోయేవన్నమాట! ఎక్కడికి వెళ్తాడో అదయినా చెప్పేదా?

ఆ సంగతి అతినికిమాత్రం తెలిస్తేకదూ? ఎక్కడికి అని అపేక్షి శిశిరా అన్నాడు. ఇక్కడే మరే ముంది, మా అమ్మనూడా లేదు; ఎక్కడికో ఒక రోటికి పోతాను. ఏదోవిధంగా బ్రతుకుతాను అన్నాడు.

అంత దీనులుగా ఉన్నాడన్నమాట! పాపం, నాకు చదివిన దిరువుకి ఈపాటికి ఏ తాపీల్లో కావలసింది.

సూర్యుని దారికి తాపీలూ దారికివచ్చే గజర్న మెంటులో అదీ గోరకదల, అప్పుడు నేను తెల్ల పడదెయ్య మన కృష్ణమూర్తి అంటే మల్లు కొట్టావావు. నాకు మరెవడో కృష్ణమూర్తి అయింటాడన్నావు. అంటే నాది నోటంటే దిను దువు, ముదిగూడా బాగా రినిపోయేను, మునపటి ధంబలేదు.

అలాటివాణ్ణి మరి నాలుగురోజులుండును బలవంతం చెయ్యలేకపోయారా! వాళ్ళ కామాక్షి తెలుసుకొనా ఎక్కడికి వెళ్ళేదో...

తెరిస్తే ఏం చేస్తావురా?

ఏం చేస్తావా? పెళ్ళి తీసుకొనివచ్చి మందో మాటో ఇచ్చి వాడి అశోకం బాగాయిలా చేస్తాను. వాడిద్దరడి చేసుకొంటానంటే మంచి సంబంధం తెచ్చి పెళ్ళి చేస్తాను—నాకెంతో ఇదిగా ఉంది వాడు వచ్చేసరికి నేను లేకపోయేనని, అయినా కామాక్షినిగీ దూడాలని.

లాభం లేదురా! నాకు వాళ్ళింట్లో అసలుండు లేదు. వాళ్ళమ్మ పోయేసరికి మనకి ఎక్కడున్నాడో కూడా తెలియలేదుకదా. మొత్తానికి వాడు ఈ ఉరు వచ్చేదాకా కూడా వాళ్ళమ్మ పోయిందని వాడికి తెలియ, ఆమాట తెలియగానే తిన్నగా వచ్చిన వారి నే బయలుదేరిపోయాడు. దారిలో కరణం గారి అబ్బాయి నిలబడి బతిహారీ అంటే ఆగాడు. కొంతనే పల్లాలాగా మాట్లాడేవాడు, అంతలో నే మళ్ళీ ఏమి వచ్చేదో పరధ్యాసంగా అయిపోయేవాడు, ఎంతో బాధపడుతున్నట్టుగా మొగం ఉండేది ఒక్కటూ పెళ్ళి మనం చిన్నప్పటి నాకుకానీ తోటలో వంక మామిడి చెట్టు మొదల కూర్చునేవాడు. నాయం కాలమేకాదు, రాత్రియింట్లోనా అలాగే కూర్చోనే వాడు ఎవళ్ళయినా వెళ్లి నిలుచుకొని వచ్చేదాకా!

ఒకే కర్మా మీకు బుద్ధిలేదురా, నే నెలాగు వస్తానని తెలుసుకొనా! మరి నాల్గోజులుంచిలే! పోనీ కరణం గారి బాబాయికి తెలుసుకొనా ఎక్కడికి వెళ్ళేదో ఏమిటో.

* * * *

ఎవరంటే ఈ అబ్బాయి?

ఎవరో నాకు సరిగా తెలియ, విద్రవోయాదా? భోంకెయ్యగానే పడుకోయా. బాగానే విద్రవట్టేట్టుంది. ఎందుకు వచ్చేదేమిటి?

అతను రాలేదు, నేనే నిలుచుకొని వచ్చేను. పాపం చాలా నీరసంగా ఉన్నాడు.

అసలు మీ కెక్కడికరిసేరు?

చెప్తే నీ కోర్కెలకు వస్తుంది. మన అబ్బాయి పోయిందన్నట్టుంచి వాళ్ళెవరో మనసు మనసులో లేదు—(పెమ్మలో కూర్చోలేకపోతున్నాను. ఎంత సేపూ వాడు, అబ్బాయి, అక్కడ తిగుతున్నట్టు, నాన్నా ఈ ప్రాంతం మాస్తాలో ఆ తెలర్ పాడు పంపించేసేదా అని అడుగుతున్నట్టు ఉంటుంది. ఇంటివిగ్గుంటే (పెమ్మకి పోలే దొంగంటుందనీ,

(పెమ్మలో ఇంటివిగ్గులే నయమనీ అనిపిస్తుంది. రోజూ పాయంకాలం అలా రింగడానికి పోతున్నాను, దొంగవరికి ఇత నెవరో రోజూ వాకంటే ముందుగా వస్తున్నాడు—మచ్చేమంటే అమగాని ఆ శృణవ వాలోవరణంలో నే మనస్సుకి ఏదో కొంత కాంతి కనిపిస్తుంటేమో. నాలుగు రోజులాయె కనిపిస్తున్నా ఏమీ మాట్లాడలేను. ఇవాళ మరి ఈగురో లేకపోయాను. దూరించి మాస్తే, పరిగా తెలియ లేదుగాని ముదిగ బాగా ముప్పించిపోయిఉన్నాడు. మాడు రోజులాయె పరిగా ఏమీ రివలేదల. ఇవాళ నేను నిలకపోలే ఏమవుకో! ప్రాణం పోతున్నా ఒకరిని ఏమీ అడిగే అలవాటు లేనివాడయ్యాను.

పాపం, ఇంత చిన్న మరణాదీ కందుకో అంత విచారం? ఏం కష్టం వచ్చిందో?

ఏమిటో, ఏమీ చెప్పలేనన్నాడు. ఎవళ్ళు కాంతా! విద్రవోలేవామ్మో!

లేదు నాన్నా!

ఏమమ్మ ఇవాళ మురింటికి వచ్చిన అబ్బాయిని మాస్తే మీ అన్నయ్య జ్ఞాపకం రావటంలేదమ్మో?

నేనూ అదే అనుకొన్నాను నాన్నా! అయితే మన అన్నయ్య ఇంతకంటే కొంచెం పొట్టి, మరి కొంచెం తెలుపు. కాని పోలికలుకూడా లేకపోలేదు.

ఇతను నాతో సరిగా ఏమీ చెప్పలేదుగాని, నా వాళ్ళని ఎవ్వరూ లేరన్నాడు. మురింట్లో ఉండి పోలే, ఎంత బొగుంటుంది.

ఎందుకుంటాడు! ఏదో మనసుకి కష్టంగా ఉండి అలా ఉన్నాడు. నాల్గోజులపోలే తన

చారిని తాను వెళ్ళిపోతాను. తా వెవరో, మన మెవరనా!

మాడెమ్మా! శాంతా! మీ అమ్మకి అన్నీ అనుమానాలే. ఏం ఎందుకుందిదూ? తిను చదువు కొన్నవాడిలాగే ఉన్నాడు. తిను ఇష్టపడితే పెళ్ళుపడతా ఆపుజెప్పి, నేను రామా కృష్ణ అనుకొంటూ కూర్చుంటాను. నీ వెళ్ళిపోతా అయిపోతే...

నీకు రాత్రి పగలూ ఇదే ఆలోచనలుంటున్నాయి. ఇప్పుడేం తొందర వచ్చింది? ఇంకా అన్నయ్యపోయి మూడైదయినా కాలేదు. మధ్యాహ్నంకూడా నువ్వు నిద్రపోయివ్వు లేదు, పనులొకాన్నా!

అలాగేవమ్మా నువ్వు పడుకో -

* * * *

ఏమిటమ్మా శాంతా! అలా చూస్తున్నావు.

ఏమీ లేదమ్మా! అన్నయ్యగారే పెళ్ళునుంచి రాలేదేమని. రోజూ మామూలుగా వచ్చేవేళకూడా దాటిపోయింది. ఇవాళే అయిదు గంటలకల్లా వస్తానన్నాను. ఇప్పుడేవ్వడే అనిచాలా వయిచోయింది. ఈపదికి సినిమా మొదలు పెట్టేస్తారేమో!

సినిమాకా? పోనీ నువ్వు వెళ్ళిపోతా, పానుగుదాల్లే ఎలోజిదిది నాయం తీసుకుని.

కాదమ్మా! ఇవాళే చాలా నుంచి ఇంగ్లీషు సినిమా. అన్నయ్య ఈ ఆరుపెల్లలోనూ ఒక్క సినిమా అయినా చూడలేదు. ఇవాళే ఎంత బలవంతం చేస్తో ఒప్పుకోన్నాడు. అట్టే పనిలేదు, నాలుగున్నరకి వస్తానన్నాడు ఇంకా రాలేదు.

ఏదో అర్థంబుపని వచ్చింది కాబోయి.

అదేం కాదమ్మా! అతివేలో భోంలేనీ పనిచేసుకొంటూఉంటే మామూలుగానే ఉంటున్నా దేను కొంటున్నాడు, నువ్వు వాన్నాను. మనసులో ఇంకా ఏదో బాధపడుతున్నాడనే నా అనుమానం. అందుకే అస్తూనం ఏదో పని పెట్టుకొంటూ ఉంటాడు. చదివివా చదవకపోయినా ఏదో ప్రయత్నం మొగానికే అద్దు పెట్టుకొంటాడు. ఈమాదిరి అయితే ఈ అన్నయ్యకూడా మనకి దిక్కపనే నా అనుమానం.

అదేమిటే నీ మాటలు చిత్రంగా ఉన్నాయి.

చిత్రమేం లేదమ్మా! ఇవాళయినా ఎంతో బలవంతం చేస్తే సినిమాకి వస్తానన్నాడు. కానాలనే రావడం మానేసిఉంటాడు.

మనమేం చెయ్యగలమున్నూ తనంతట తనే పరదాగా ఉండాలని లేకపోతే. మనాన్నా గాను కూడా అన్నాను. అంతలా రోజంతా కష్టపడ్తోంది. అంటే నాకీ పనిచెయ్యవేమీ పరదాగా ఉందని అన్నాడట!

నాకు తెలుసును. మరింత చూసి లాభం లేదు. నేను బయలుదేరతాను. అలా పెళ్ళుపక్కనించి వెళ్తాను. ఈలోగా దాన్లో కవిని వై బాధే లేదు. జట్కాలో వెళ్తాను.

అయితే ఇక్కణ్ణించే జట్కా చేయించుకొని వెళ్ళిపోతాడేమో?

అలాగే చేస్తావమ్మా. నాకు తెలుసును నీ భయం. కాకున్నా మావేదాల్లు ఎలా కూసినా మయ్యని—

* * * *

అబ్బాయేదీ! ఎక్కడా కనబడకు.

ఇంట్లో ఉన్నట్లు లేకు. పెళ్ళు! చెల్లడేమో? పెళ్ళుకా? ఇవాళే వెలుపు, పనివాళ్ళవల్లారా!

వెలువయినా పనిలో జయినా రివ కోకలే— భోజనం నిద్రా తిప్ప తిక్కినవేళంతా పెళ్ళి తివలకం.

అటువంటివాడిని అవదాని? వోరెలాగ వచ్చిందా.

లోకుల కేమిటి? తమలో ఉన్న ముక్కువంతా ఇతరులకి అంటించడానికే చూస్తారు. అయినా వాళ్ళిని అని లాభం లేదు. అతివెవరో కొత్తిమనిషి, మనింట్లో ఉంటున్నాడు; మనమ్యయితో చనవుగా ఉంటున్నాడు.

అయితే అంతవారంతా అపనిండులు చెయ్యవేమో?

వేవేదాల్లు మన నిడిగి చేస్తారా? నాకు మొదట్టిం చీ ఈ భయం ఉంది. అయితే మొదట్లో వాకింకో బుద్ధి ఉండేది. తరవాత పోయిందనుకొండి. ఈమనోకుగా ఉంటారు, ఎవడికో ఇచ్చేకం లే ఇతికిక ఇస్తే మన పిల్ల అల్లుడూ మనింట్లోనే ఉంటారనుకొన్నాను. కాని తను అమ్మ అమ్మ అని పిలవడంతో నాకుకూడా మనసు మారిపోయింది. శాంతిలో కూడా అతను స్పష్టంగా చెప్పేను. చెల్లెమ్మ వాదగ్గర మనవ్వవనినంగా మొగబాటపడకు - నాకు

మొదటినుంచి చెల్లెళ్ళు లేకు; నీకు ఉండీ అన్నయ్య
లేకుండాపోయాడు. మనవిద్దరం అన్నా చెల్లెళ్ళం,
ఎవరేమనకొన్నా పలే అవి.

అటువంటి వాళ్ళుమీదా అపనిందలు?

ఏం చేస్తాం, లోకంతోలే అంత—మరి అమ్మయి
చెళ్ళాలా అవుతుందో?

అయిదవవ్వతో అవుతుంది. మళ్ళీమీ బాధపడి
అవని ముంజెమీ అవకు. అది రీతిను పెచ్చుకే చెల్లె
డంటావా? ఏదీ, అదుగో, తాళాలిక్కడే ఉన్నాయి.
నేనీలా చెల్లికెస్తాను. మళ్ళీ చెల్లి అమ్మయిని చూడు.
ఈ ఒక్క సంబంధం తీసిపోయినంతలో మరెం
మునిగిపోలేదు. ప్రపంచంలో ఇంకా నీతి, నిజా
యతీ, మనుష్యులంపే నమ్మకం ఉన్నవాస్తూ ఉండక
పోదు.

* * * *

మరొక్క విషయం నేను ఆలస్యంగా చెల్చి
ఉంటే దైలు కదిలిపోను. మరీ జవ్వలో ఇదిన్నీ
యాడలేకపోతుము. నేను దీక్షమంటే దీక్షలు గాని,
మళ్ళీ రయ్యలో చెల్లిపోతానన్నాడు. నేను స్వప్నంగా
చెప్పేలాను, కాంతికి కావ్యంలాగా చెల్లికాకపోయినా
నా కెవ్వమే గాని, నిన్ను యాడకుండా ఉండలేవని.

వాళ్ళు అలాగే అనిపించింది. కాని ఏమి
టన్నాడు?

ఏమీ అనలేదు, వచ్చాడు. మళ్ళీమూత్రం దాని
పెల్లిదూట అతిరిముందు ఎత్తికు. అటు మువడి చూ
పాటు. ఇద్దరి చెల్లిళ్ళు ఒక్కచూడే నిశ్చయం చేస్తే
పరిపోతుంది.

అడిమాత్రం అంతి లేదా? ఏమీ వాళ్ళు
చెప్తోన్నా అందరూ ఇవ్వడంలేదా?

పడతారు, ఎందుకు పడతారు? పతేలా చేస్తాము.

* * * *

మళ్ళీ మరెం గాధిరాధపదిని కాంత! మీ
కృష్ణమూర్తి అన్నయ్య నాతో అంతా చెప్పాడు.
ఇదివరకు వచ్చిన ఒకటి రెండు సంబంధాలు తిప్పి
పోయిన వైవిధ్యంగా చెప్పాడు.

అయితే మీకన్నీ తెలుసుకొన్నాను!

తెలుసుకొనే అనుకుంటున్నాను. మీ అన్నా
చెల్లెల్ల ముగ్గురున్న బామరవ్వం మా అక్క చెల్లె
ళ్ళతో వాకుంటే బాగుండిపోను. నేను ఒక్కటి
ఇంటికి మగపిల్లవాణ్ణి కావడం వాణ్ణికి తమ నేడో

అవ్యాయం చేసివట్టండి. మావాళ్ళు తమకి అట్టే
ఇద్దరికంటేదానికంటే నాదీ బాధ్యత అవి. నేను ఎవ
రితోనయినా ఒకరితో కాస్త కలవునోఅతివంగా
ఉంచానుంటే తిక్కనవాణ్ణి కుద్దర్. అందరితోనూ
కలిసిమెలిసి ఉండడం మళ్ళీ ఎవ్వరికీ ఇవ్వలేదు.
నేనీలా అంటున్నానవి ధియవదుకున్నా చేయిటి!

ధియం నాకెందుకు? నేను మిమ్మల్ని చూసి,
మీ చదువులరించి విని, ముగ్గులగా మా అన్నయ్యకి
మీరు నచ్చేరని చెబుకొన్నాను. మీ అస్తంతా మీ
అక్క చెల్లెళ్ళిచ్చినా వాకు విచారించేదు.

అంత అంత ఎందుకిచ్చేస్తారు? అయినా నువ్వి
తోచి మనం ఇవ్వాలిగాని వాళ్ళు చెబులాడి ఏం
ప్రయోగంటాను? ఏమిటో ఇంకా నీమొహం విచా
రంగా ఉన్నట్టుంది.

అట్టే, విచార మేమీలేదే...

మళ్ళీ వాస్తేమూత్రం దాగుకుందా!

దాదాని కేమీలేదు ఈ మహామూత్రానికి
మా అన్నయ్య చెల్లికూడా అయినానం ఏమి
కొన్నాము. అది, మరీ మదిరింది కాదు, మా అన్న
య్యను ఒక్కటి విడిచిపెట్టి చెల్లిపోవం అంటే
కష్టంగానే ఉంది. తినితీ పెళ్ళియిందంటే కొంత.

మళ్ళీమీ నీమమమమ కప పెట్టకొని అక్క
డికి రావచ్చున్నాడు. ఏన్నాడు కావాలంటే అన్నాడు
ఇక్కడి ఉంటూ ఉండవచ్చును.

అదేలా మదుగుతుందిలేదీ. అంతా మరెవ్వ
మేనా పెద్దవాళ్ళమాటప్రకారం నడుచుకోవాలిగాని.

అటువంటి ధియపించే లేదు. నేను మావాళ్ళు
గారి మాటప్రకారం నడుచుకోనే మాటయితే ఇప్పటి
కప్పుడే అయిదారేళ్ళకెరిమే నా పెల్లి అయినాయి
వుండును. తానరికి ఇద్దరో ముగ్గురో పిల్లలు వుట్టి
ఉండురు.

వుట్టిఉండవలసిన పిల్లలరించే ఇంతి ప్రేమ
యాపిస్తున్నాడు; ఇక ఎవరంగా పిల్లలే వుడితే...

ఏదో మాటవరదకి ఎరదాగా అన్నానుగాని
వాకేం పిల్లలు అక్కడేదు. అటు మీ అడివాళ్ళతో
ఉన్న దుర్గినమే ఇది. పెళ్ళియిన మర్నాటినుండి
పిల్లలు పిల్లలు అవి. మరీ తమగల ఏమీ అక్కడే
నట్టు—నేనింకా మనవిద్దరంగా కలిసి మనదీక్షయంతే
తిరిగిరావాలనకొంటున్నాను. అంతే రూకుకో,
పిల్లలుగాని వుడితే వాళ్ళివూచి అంతా నీదే.

ఇప్పుటినుంచి మనకెందుకీ వాడులాట?

* * *

మీ అన్నయ్య ప్రణయకలాపం, చారీలో పడేటట్టే ఉంది.

ఏమిటేమిటి, మీరేమో చిత్రమయిన మాటలు చెప్తారు? గారీబుర్రవా, అసలు ఏమియినా ఉందా?

చెప్పానుకదా అప్పుడు. అదివ నూర్చు ఇన్ స్పెక్టరు ఒకావిడ ఉందని, ఆనివని మీ అన్నయ్యకి పరిచయం చేసేను. పరిచయం దినదినాభివృద్ధి పొందుతున్నాడట!

అంతేనా?

మరెంతయితే నీకిష్టం? రేపాడున్న ఒకవాడు కుధిలేఖవస్త్రీకూడా నమ్మకై కాలోయి?

ఎందుకు నమ్మనూ? మీ మా ఆశ్చర్యమూ వాకు నమ్మకమే. మరి మన ప్రయాణం ఈ నెలొఖరుకయినా అవుతుందా?

నీ కంట కట్టిగా కావాలంటే ఇదాళే బయలుదేరు. నేను ఇక్కడపనులు తేయబ్బకొని వస్తాను ఈ నెలొఖరుకయి — అప్పుడే నీ మొగంలో అది పడుతు కలిగివచ్చేస్తున్నది. ఏమిటి అక్కడికి నువ్వునీలే జరగవలసిం చెల్లి నుది కాస్త త్వరగా అవుతుందనా నీ ఆశ.

* * *

ఏమిటంత విచారంగా ఉన్నావు?

విచారమేమీలేదుగాని నా కేటులో మా వాల్చింటికి ఇంజనీరింగ్ లేదు. ఇక్కడే...

పురుగుబాటుకొందికి నా అధ్యంతర మేమీ లేదు. కాని బాగుంటుందా? ఒకచో మీ అన్నా వాన్నాకూడా ఏమీ అనుకోకపోయినా, ఊళ్ళో వాళ్ళంతా నేనేమో భర్తగా అధికారం చలాయించి ఆశూయిత్వం చేస్తున్నారంటారు. అయినా పుట్టింటికి పోతాననె వాళ్ళను తప్పు, పోతున్న ఆవిదాన్నిని నొక్కతే నీ చూసేను.

అదికాదండీ, అప్పుడు మా అన్నయ్య పెళ్ళి, నా పెళ్ళి ఒక్కమాత్రే అవుతుందనుకొన్నాము. ఇప్పుటికి తన పెళ్ళి కారేదు, మనకి పిల్లలు పుడుతున్నారంటే...

దానికి మనమేం చేస్తాము? ఇదేం బలవంతంగా చేసే వ్యవహారమయితే మూడురోజుల్లో కుదుర్చుకొని

వద్దును. అప్పుడు ఆ యజ్ఞపెళ్ళికోసం ప్రణయ కలాపం చారీలో పడుతుందనుకొన్నాను.

నేనూ అలాగే ఆశపడ్డాను.

అదివ నాలో పెళ్ళిప మాటన్నీ బట్టిచూస్తే, అదివ లోపం ఏమీలేదనీ తోస్తుంది. కావాలంటే ఉద్యోగం మానుకొందికూడా అధ్యంతరంలేదంటే. మరి మనం చేసేది ఏమీలేదు, ఆ సమయం వచ్చే వరకూ ఓపికగా దొరుకుతున్నామే—

: వర్షం :

ప్రియమైన అన్నయ్యకు కాంత ఆ నేక నమస్కారములు చేసి ప్రాయశః; తి! ఇచ్చట నేనూ శ్రీ మీ బావ గారు చి! చంకటరమణ కులాపాగా వున్నాము. అచ్చట నీవు మి! లి! పి! అమ్మ, మి! రా! శ్రీ వాన్నగారు అందరూ క్షేమంగా వున్నారంటి ప్రాయశఃనోర్తాను.

ఇంగ్లీషువైద్యము మానిపించి ఆయుర్వేద వైద్యము మొదలు పెట్టుటవలన వాన్నగారి ఆరోగ్యములో ఏమియినా మెరుగు కనిపించినదా? మీ బావ గారికి ఆయుర్వేద వైద్యములో ఎంతమాత్రమును నమ్మకములేదు. ఆయనకు ఇక్కడకు వచ్చిన ఒక కొత్తడాక్టరుగారు, ముప్పరామయ్యగారని, వారిమీద చాలా నమ్మకముగా ఉన్నది. నిజముగా కూడా, డాక్టరుగారు చాలా సమర్థులనే అందరూ అంటున్నారు. ఈమధ్యను మా కుర్రవాడు చి! చంకటరమణకు చాలా ప్రహరం చేసినప్పుడు నేనూ ఆయన ధీశంతుమీదాగ ఆశ్చర్యపడ్డాను. మీరు అనవసరంగా బాధపడకపోయి ఆయన రాయవద్దన్నాను. మొదట కొంచెం చలుముగా ప్రారంభించిది; తిరవారి జ్వరము; నిద్రానిద్రా ఆన్నాదు. చాలా ధీయపడ్డాను. కాని, ధీశంతుని దయవలన ఇప్పుడు పోయినా అరుకొంటున్నాను.

వాన్నగారికి స్థలం మార్చడంకూడా కొంత మంచిది గనక, ఇక్కడకువచ్చి కొన్నాళ్ళుండి ఈ వైద్యముకూడా ప్రయత్నించడం చాలా మంచిదని ఆయన గట్టిగా రాయమన్నారు.

ఇచ్చట ఈ సంవత్సరం వర్షములు చాలా ఎక్కువగా పడుతున్నవి; ప్రతిరోజూ ఉదయమో పాఠం శ్రీమో వర్షము పడుతునేయన్నది. మా పెరటిలోని పూరిపాలను, రేకులతో నేయించి, గోదలు కూడా పెట్టించినాము. పశువులకు, కర్రలు మొదలయినవి

పెట్టుకొండికి మంచి పదుపాయముగా నువ్వుది. బయట అఫీసుగదిలోని పొలిపామాను బోపలగదిలోకి మార్చి కొలిచివువారు పెండు, ఒక పెద్ద బేబిలు, ఆరు ఖరీదీలు తెప్పించివారు, ప్రాక్టీసు లాగానే ఉండి; కాని, ఒక్క నిమిషంకూడా తీరికఉండటం లేదు. వాకు ఇంట్లో ఒంటరిగా ఉంటున్నట్లంది. కొన్నాళ్ళపాటు అత్యున్నత వచ్చి ఉంటే చాలా బాగుంటుంది.

అమ్మనూ నాన్ననూ తోడ్కొని సాధ్యమయినంత త్వరలో వస్తావని నమ్ముతున్నాను. బయట బేకిమందు, ఉత్తరంగారే ఆహార వ్యవస్థ వస్తారు. చీ! బంకబరమణ నామిది కొంపచిచ్చినప్పుడల్లా 'మామదగ్గిరికి ఎలాను రైలెక్ట్' అని నమ్మి వెడిరేస్తూ ఉంటాడు.

వెంటనే జవాబు వ్రాస్తావని నమ్ముతున్నాను. ఇంటే సంగతులు చిత్రించబడలేను.

ఇల్లు

నీ ప్రియమైన చెల్లెలు కాంత

* * * *

(ప్రియమైనాను పోనుమానానకు కృష్ణమూర్తి వ్రాయండి:—మనం కలుసుకొని చాలాకాలం అయింది. అప్పుడు నేను సుమారు వాలుశక్తి క్రితం వచ్చినప్పుడు నువ్వు ఉల్లోలేవు. వచ్చినవంటనే తిరిగిపోవాలనుకొన్నవాణ్ణి నీ కోసం పదిహేను రోజులువైగా ఉన్నాను. అప్పటికి నువ్వు రాలేదు. నేను మరి ఉండలేక బయట చేరిపోయాను; ఎక్కడికి ఏమిటి అనే ఆలోచనలేవేమీ ఉండలేదు. ఆ తిరిగివారి వ్యవహారం అంతా వాయిదాపెట్టకంటే అదంతా ఒక పెద్ద గ్రంథం అవుతుంది. కాబట్టి మనం మాట్లాడుకొండిగాను అది వాయిదా వేస్తున్నాను.

ఈమధ్యను అంటే ఒక పదిరోజులక్రితం మా వైదరిగారి తోడు వెళ్ళాను. అప్పుడు మన దోరుదిడిచి పెట్టిన నేను, ఒక చెల్లెల్ని కన్నా, అమ్మనూ నాన్ననూ కూడా సంపాదించాను. వాళ్ళు ఉల్లో ఒకవారు సాయంకాలం షికారుచేస్తానంటే ఒక ఖరీదాను కనిపించాడు. నాదిని చూసి అనిగమండా ఉండలేకపోయాను, "అబ్బాయీ మీనాన్నగారెవరు?" అని. నా అమరవం నిజమయింది. మీనానీ. నేనన్నాను, "అబ్బాయీ, నీ అంకితయస్సులో నేనూ మీనానూ ప్రాణమే హేతుమని. నమ్మి ఇంటికి వచ్చి వాళ్ళుతిమ్మగట్టి చెల్లెల్ని చూపే తీరాలన్నాడు. మీనానీ నేను బోల్చుకోలేక పోయాను. తను

మూత్రం నమ్మి బోల్చుకొంది. అతివరకు ఎప్పుడో రైల్వో వెళ్ళా ఉంటేకూడా తను నమ్మి నువ్వువచ్చిందట!

మనం కలుసుకొని చాలాకాలమయింది. మన తీరిక కేటాలు చాలామారం వేర్వేరు మార్గాలను అనుసరించి పొనిపోయాను. అవానురాత్రి నేను ముందుగా రైలెక్ట్ కుంటా నిశ్చే ఎక్కించిఉంటే ఇద్దరం కలిపే ప్రయాణించి ఉండేవాళ్ళ మేమ? అవాటిరాత్రి నువ్వుచ్చిన రెండురూపాయలు ఇంకా వాటిగర్భిచనంగా ఉన్నాయి.

ఈ ఉత్తరం రాయడానికి ముందు నేనే బయట చేరి రావాలనుకొన్నాను. కాని, అంతకంటే నువ్వే ఇక్కడకు రావడం చాలా బాగుంటుందని నా వయస్కం. ఇక్కడ మాయంబో అమ్మనాన్ననూ కూడా లేకు; నేను ఒంటరిగానే ఉంటున్నాను అందు చేరి నీకేమీ మొగగుటంగా ఉండదు.

వచ్చేటప్పుడు అక్కడి మా మామయ్యగారి బోటలోని మంచినీటిని వివయనా తీసుకొనిరావలెను.

ఎవ్వరూ బయటచేరివచ్చేదీ ముందుగా రాస్తే నేను వ్యవస్థ వస్తాను. ఇంటియ్యదిగు దిగువను రాస్తున్నాను ఎందుకయినా మంచినీటి జవాబు రాస్తావుకదా!

ఇల్లు నీ

కృష్ణమూర్తి

* * * *

ఏమిని సంబోధించాలో తెలియక ఏదంతోనూ లేకుండా నే ఈ ఉత్తరం ఇలాఅరంభిస్తున్నాను. ఆవే నీచేతికాఫీ తాగివదిగమంచి నాలో ఏదో కొత్త అలబడి ప్రారంభమయింది. అలబడి అంటే మరేమీ కాదు. ఏ కానకానకలయితే నేను, నా ఇద్దరి తీరితాలు మ్రోగువారివయినాయి. కాని, ఈ నేటి వర్షాలకు మళ్ళీ చిగురించి, భుజమిందిదానికి అవకాశం లేకపోలేదనే అని లేకమాత్రంగావయినా కలుగుతోంది. నీ మాటలలో నీ కాదు, నీ మనసులో కూడా ఎంతో పెద్దభావననే భారం తీర్చించివయినా వాకంటే అయిరాతంపు చిన్నదానిననే మాట వాకు లాగా జ్ఞాపకం ఉంది. నీకూ జ్ఞాపకం ఉండే ఉండాలి.

నేను ఆవే కాఫీ తాగివచ్చిన వెంటనే, నీకే ముందుగా రాయాలనుకొన్నాను. కాని, కొంత ఆలోచించినవిదట, నువ్వు ఎలాగూ అన్నిటికీ మా

అన్నయ్య యిద్దం అంటావని తెలిసి, మీ అన్నయ్య పోయినాకాను పేర రాకాను ఇక్కడికి రమ్మని. అతను నా మాట కావినందున ఉత్తరం అందిన వెంటనే బయలుదేరినా చెప్పెను. ఒక కారం కోణాలపాటున్నాను. పోయినా మళ్ళీ చిన్నదిం నచ్చిందని నా నేత వారం కోణాల గడిచెను.

అతనితో నా అభిప్రాయం చెప్పాను. ఇద్దరం కలిసి బయలుదేరి నీవగ్గరకు రావాలనుకొన్నాను. కాని, నాకు నచ్చలేదు. యానా అన్నాను, పోనీ నేను వెళ్ళి కనుగొంటానని. నాకు అది ఇద్దం లేకపోయింది.

నిన్ను వివాహం బలవంతం చెయ్యడం వాకిష్టం లేదు. నేను కాని, మీ అన్నయ్య కాని, ఎదురుగా ఉండి, గట్టిగా నిన్ను ఆహ్వానించి అభ్యంతరం ఏమిటి చెప్పి అంటే మమ్మరి చెప్పలేవు అని నాకు తెలుసు.

కొబ్బరి నేను నీకు తెలిసిన వ్యక్తి ఇనున్నాను. అంతే కాదు, నీకు ఇష్టంలేకపోతే అందుకు కంటానానా తెలియజేయ వచ్చునని. మళ్ళీ నీ తల్లిదండ్రులలో ఎన్నటికీ పొందాల్సినా అందుకు పెట్టవలసిందే అందిదానికే ప్రయత్నిస్తాను.

ఒక పేర మమ్మరి ఇష్టంలేక, అంత అదృష్టమే కాని నాకు అభిప్రాయం నీకు నేను పెట్టిన వ్యక్తి రిగ్గమూ భోగ్యభాగ్యాలూ కలుగజేస్తానని హామీ ఇవ్వలేదు; కాని, నీ తల్లిదండ్రులను మమ్మరి అలా చించి వలసిన అవసరం లేకుండా భాగ్యుని వహించగలవని మాట ఇస్తున్నాను. అంతే కాదు, నీ ఆనందాన్ని అనుబంధాలనీ వేటిని రీడిచి పెట్టుకో వచ్చునని. నీ మేండ్లను నీవగ్గర ఎంత దివిలో నాకు తెలుసును. నాని జూడా నీవగ్గర ఉంచవచ్చును.

ఇక సంభుజ్ఞులు మరిచి; ఎందుకు నేను ఎప్పుడూ రావలసి? నామూల దురువు అనేది నీవు ఎప్పుడూ దురువుకోవలసివచ్చునని, కొంత వయసు, ప్రపంచలావం ఉన్నాయి గనక, ఒకరి నిలవో ఆకర్షణలేమిందా మమ్మరి వ్యయంగా ఆలోచించగలవు. ఒకప్పుడు నా దృష్టిలో మీ అన్నయ్య దృష్టిలో నీ దృష్టియం పారపాటుకొనవచ్చును. కాని, పారపాటో మంతో, ఎవరి భివ్యక్తుని నిర్ణయించుకోనే అధికారం వారిది. నీ నింతో ఎందుకు రావచ్చునంటే, తానెంత సమాధివాతా వరంగా ప్రతిచరిగివచ్చినా మీ అన్నయ్యకు మూర్తిం ఈ అంశంలో ఎటువంటి అభ్యంతరం లేదు. ముఖ్యంగా

మనదికింటే ఇటువంటి వర్గ మూలంగా, మన అనుబంధాన్ని పురస్కరించుకొని తాను సంఘంలో ఎప్పుడూ అవసరం భరించవలసి వస్తుంది.

నేను చిన్నతనంలో అన్నయ్య పారిపోకుండా నామయ్య గారితోనే ఉండిఉంటే నిర్ణయి చేశానని కామక్షిరి చేసుకోను అనానుకు నేనానీ. కాని, నేనున్నా మీనాని నీ మూలంగావచ్చే దిబ్బను పెట్టుకొంటే ఇష్టంలేకపోయెను; నా మనయ్య కూడా ఎలాగో నా మనవంబి. మంచికాటలు చెప్పి, కామక్షిరిచ్చి చెప్పిచేసిఉంటేనాను. ఎందువల్ల నయితే నేం, నేను బయలుపడ్డాను. నానా నాని రిగ్గమూ. ఎన్నెన్నో ప్రాణాపాయపరిస్థితులను ఎదుర్కొన్నాను కాని, తిరిగి తిరిగి భూమి నుండిగా ఉంచుచున్నాను. తిరిగి ప్రపంచాన్ని ముగించుచున్నాను, కొంత వయోభేదంతో మళ్ళీ బయలుదేరిన తొలికే వచ్చి చేరును.

నేను నిన్ను కోరుకున్నాను; అంటే నా కోసం నిన్ను తొలగించి చెయ్యమనికాదు. నీకు నాతోనే నావచ్చిందని నీ తేలికయినా ఆనందం, భివ్యక్తులని ఆలోచిస్తేనే అవునను. లేదా ఇంకా ఆలోచించి వ్యక్తికావాలంటే అలాకే కానీ. మనం అంతా వర్తమావాన్నిపట్టి భివ్యక్తుని చూపించుకొంటాం. ఈ రకమయిం కలయికవలన మన యిద్దరి తేలిక పోయినా నిమిషానిలో మేలింది అలవించగలవని నా నిర్ణయం.

రిగ్గమండా జనాలు రాస్తావని నిన్ను కున్నాను. బహుశా మీ అన్నయ్యకూడా నీకు ఈ సంగతి తెలియవచ్చును. కాని మమ్మరి ప్రాంతం అవసరంగా మొగమాట వచ్చును. నీకు ఈ నెలబయటవచ్చు ఆలోచించుకొంటే సమయం ఇస్తున్నాను. ఈలోగా నీ దగ్గరమండి ఏ ఉత్తరమూ లేకపోతే నీకు ఈ అంశం ఇష్టంలేదని నిర్ణయించుకొంటాను.

ఇట్లు

ఇంతికొనికీ నీవారు కాగోక

కృష్ణమూర్తి.

* * *

చి! కృష్ణమూర్తికి అత్యంతపురస్కరముగా పోషయాలాను ప్రాయశానది. ఉభయమిలాపరి. రి! నీవగ్గరమండి వచ్చిన తరవాత నేను మీ నిర్ణయి చేర ఉత్తరంరాకాను. నా ఉత్తరం అందిన వెంటనే కోణాల నాటికే నీ ఉత్తరం అందినది. అందుమీదట రి

కేమా గాధరాగా ఉన్నది వస్తు రావలసివది ఉత్తరము ప్రావిది. నేను ఇక్కడ విక్కిరి పని తోనెదరగా ఉన్నను ఎట్లో బిలుకలుగతేడుకొని చెల్లి ఒక మూతురొకాయండి వచ్చివారు. మీ దొరు మీదుగా రావాలనికొన్నాను గాని, ఇక్కడ ఒక ముఖ్యమయిన రిజిస్ట్రేషన్ వ్యవహారం ఉండి తిన్నగా రావలసి వచ్చింది.

నేను సీతో చెప్పిం అర్థంతరారే తాను చెప్పింది; మత్త వాడు చెప్పివయ్యలన్నీ వాచే అయిపట్టుగా చెప్పాను. తాను అంతే మీయిష్టం, మీదలా అంటే అలానే చేస్తాను అంటుంది. నేను స్వప్నంగా చెప్పాను, నీ వ్యయ్యిప్రార్థకంగానే జరగాలి తప్ప ఇంకాలో మావలవంకం అనేది ఎంత దూత్రం ఉంటుందని.

ఇది ఇలా ఉండగా ఇంకోకవిషయం ఆలోచించడం మనం తురిచిపోయేము; మొన్న మావరవ్యతి జ్ఞాపకంచేసినవకు వాటివిషయం ముగియకే రాలేదు. పరివ్యతి సంబంధించినవరకు మా యిద్దరికీ యిద్దం అయితే చాలును. అర్థంతరం చెప్పేవారెవరూ లేరు. కాని, నీకు సంబంధించినవారి ఇష్టవిషయ మాత్రం గమనించవచ్చు! దైవికంగా నీకు లభించిన మీ లిలి దిండ్లలకు, ముఖ్యంగా మీ చెల్లెలు కొంతకూ అంగీకారం అవుతో కాదు మనం తెలుసుకోవలసి ఉంటుంది.

నీకు గట్టిగా యిద్దప్రేషిష్టయితే ఎవరి ఇష్ట విషయలను ఒక్కొక్కచేసేవాడిరి కానని వాడు తెలుసును; కాని, వారికి ఏమాత్రం ఇష్టంలేకపోయినా వారి మనస్సులను కట్టపెట్టడం ముందరినకాదు. మత్త ప్రా అంటే నీకు కొవలసివలవంటి సంప్రదాయ మయిన సంబంధం తీసుకొనిరాగలను. పరీ, మరెందు కిన్నిమాటలు, మత్త మీవాళ్ళకు రాయి. వాళ్ళింకా అక్కడే ఉన్నానా? నీ ఉత్తరం మానుకొని అవసరమయితే నేను బయలుదేరి వస్తాను.

ఈమధ్యను కొమాక్షి ఉరించి ఎవరెవరో వసంతులు లేదని నీ నేను విన్నులేము. అంతా పదిహేను రోజులయింది కాలోలు మగిల్లినామి ప్రుట్టి, దోళ్ళో అందరూ అనుమానించినట్లు, ఆశించినట్లు ఏ ఏదరి తీసుకూ జరగలేదు. కొమాక్షి మామాయిగానే ఉండినట్లు; తల్లి ప్రియతమా వాగా అరోగ్యంగానే ఉన్నాను. దోళ్ళోవాళ్ళు కూడా అప్పడే బాహుళంగా రాకపోకలు వాగివున్నాను. విరివితువు కన్నులంటే అక్షేక వింత అని చూడడానికి ఎగబడుతున్నాను. అంతే కాదు, ఇప్పటికింకా కనుపు తిండి ఎవరో

తెలియలేదు; వలుగురూ వాలుగు విధాల యిద్దలూన్ని వినియోగించి కనుక్కోడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. కొందరిచేత అజ్ఞాతపరిగా అంతవా కల్పబడిన వ్యక్తులే తామూ తురికొందరిని అనుమానిస్తున్నట్లున్నాను. అపరింతులోకల్లా చిత్రం ఎక్కడుండంటే అమృతమ కొన్నాను (అంటే ఒక పదిరోజులపాటు) కామాక్షి కవలలేదట. కాబట్టి నీ చిన్న తిజ్యు వనువు స్నేహయ బాంధవ్యమా ఏదీవి పురస్కరించుకొని మనస్వే ఈ అజ్ఞాతపరిత్ర ఎల కారాదు అనే ఉపాదాయు మాదా లేకపోలేదని వినితి! నీవురించి అసందిగ్ధంగా వాలో మాట్లాడానికి ఎవరికి నాకాసం ఉండదులే.

మత్త మన అభిప్రాయంతురించి మీవాళ్ళకు ఉత్తరం మూలంగా తెలియజేస్తానో, లేక మనస్వే అక్కడికి వెళ్తానో, ఏమెవనిరే పర్యవసానం వాడు వెంటనే తెలియజేస్తే నేను బయలుదేరి వస్తాను. మీ వాళ్ళదుమాత్రం అవసరంగా ఒత్తిడి చెయ్యడం వా కిష్టంలేదు అయినా నీకు నేను చెప్పేపాటివాళ్ళి కొను.

ఏ సంగతి వెంటనే ఉత్తరం రాయనోర్తాను.
ఇంతే వింగతులు, గ్రహించవలెను,
ఆ! పోమయూజులు వ్రాలు.

* * * *

ప్రియమైన అన్నయ్యకు కాంతి అనేక వసు ప్కారములుచేసి వ్రాయునది. తి! ఇద్దరు నేను శ్రీ మీ బాంధవులు, చి! వెంకటరమణ, మి! లి! పి! అన్నా మి! రా! శ్రీ వాన్నా గారు అంతా శ్రేయంగా యున్నాను. అప్పటి నీ శ్రేయవిహారము తిరుచు వ్రాయించినోర్తాను.

ఈ మధ్యను నీవు పంపిన మాటలుకాతై మామాయిలు మనియార్తరు అందింది. కాని, శ్రీ మీ బాంధానికి చాలా కోపం వచ్చింది; మన యింట్లో మీ అమ్మగారు వాన్ని గారు ఉన్నందుకు ఖమ్మరు నిమిత్తం పంపినాడేమిటి మీ అన్నయ్య అన్నాను. మనియార్తరు తిప్పి పంపిస్తానన్నాను. కాని నేను చెప్పినమాటలు దోరుకున్నాను.

ఇక, అదిలు సంగతి—నీ ఉత్తరం అందిన వెంటనే, అదిగా మొన్న వాయుంకొం బయలుదేరి, అమ్మా నేనూ వెళ్లేము. మేదు ఫలావా అని నేను చెప్పాను. ఎక్కడ మాట్లాడలేదు. ఒక్క పదివిమయలు మాత్రమే మాట్లాడున్నాను; అదికా ఫల పడుతున్నాను. ఇంతలో మాత్రాగా

అమ్మను కుండలో నోప్పేసచ్చింది. వెంటనే మేము జరిగిన జట్కలోనే తిరిగివచ్చాము. నీ పెళ్ళినికంటాలో వర్తంధిరవివాహం చేసుకోన్నా, నిజా నీయ వివాహం చేసుకోన్నా నీవది అభిమానంకొద్దీ అమ్మ వాన్నా అంగీకరించకపోదు—అమ్మను నేను తించి తరచి అడిగేను. తనకు మనసులోకూడా ఎటువంటి అభ్యంతరంకూ లేదంది. ఒక్కమాట మాత్రం ఏదో మాటవరసను అంది—అయితే ఆదివారా అమ్మయ్యకంటే చిక్కదయ ఉంటుందంటావా అని. బహుశః ఆదివారా బట్టకట్టువద్దని, మాటతీరు, అలంకారాలేవి శిరవసం అమ్మకు అలా నోపించలేనీ ఉంటాయి. నేను అంతా చెప్పాను. నీ చిన్నతనము, ఒకే తొట్టో కొంతకాలం వెరగడం, ఆదివారా నీకంటే బాగా అయివారెప్పు చిన్న అయిన సంగతిని స్పష్టంగా చెప్పాను. అమ్మ తనకు ఎటువంటి అభ్యంతరంకూ లేదంది. ఒక వాన్నా గారు, తిండికి పంపారంగా ఆహ్వానిననీ, తన బ్రతికి ఉండగానే ఈ యింట్లో జరిగిపోవడంకంటే తనకు వాంఛనీయమింకూ ఉండదనీ అన్నాడు. అందరికంటే ముఖ్యంగా మీ భావనానికి చాలా ఇష్టంగా ఉంది. నేను మొదటి నుంచీ అనుకోంటూనే ఉన్నాను, భావ అందరిలాగా కాక, ఏదో విలక్షణతయిన పని చేస్తావని, విలక్షణత్యమేకాదు, వెంటనే విలక్షణతయిన నుంచి పని చెప్తున్నావన్నాడు, నేనువల్ల నాసికచ్చి చెప్పేక—కాబట్టి ఇక్కడ నా యావత్తుందికి అంగీకారమేకాక చాలా అర్పితగా ఉంది. కాబట్టి మీ స్నేహితులు పోషకులుగానికి వెంటనే రానీ, స్వాగతము సంతి త్వరలో ముహూర్తము నిర్ణయింపజేయవలసింది వాన్నా గారు, మీ భావ గారు రావలెనున్నాడు. పెళ్ళికూడా అక్కడక్కడో పల్లెటూలో కాక ఇక్కడే అయితే బాగుంటుంది; ఏమంటే వాన్నా ప్రస్తుతం కడుపునీలెనీతిలో లేదు. ప్రత్యేకించి ఏమో లేదుగాని, ప్రమోదనంగా నీరసించిపోతున్నాను. దాక్షిణ్యగాను కూడా మరీ ఎక్కువ ఆకాశనకంగా మార్పాడించేడు.

అన్ని సంగతులతోనూ వెంటనే ఉత్తరం రాస్తావని నమ్ముతున్నాను. వీలయితే నువ్వే ఒకమాట రావలెను—రాత్రేపోతే, ప్రేమ్యుని సంబంధించిన వ్యవహారాలన్నీ నివరంగా రాస్తే వాన్నా గారు సంతోషిస్తారు.

ఇంతకాలానికి నీకుటువంటి చుట్టి పుట్టినందుకు నా కంటో సంతోషంగా ఉంది. ఏమాత్రం ఆలస్యం

కాకుండా వీలయినంత త్వరలో నీ ప్రా సోమయానాలు గానూ కలిసి నిర్ణయించి గోర్తాను.

ఇంతే సంగతులు. చిత్తశింతవలెను.

ఇల్లు,

నీ ప్రేమమైన తెల్లలు

కాంత.

* * * *

శివశేక్తరి సరస్వతి!

ఇవో ఆహార మిష్టాన్నము. ఉదయం అంతా నిర్లం పడుకూతుండవలసిందికి నీవార్యోకి మధ్యాహ్నం నెలవిచ్చేకాను. భోంచేసి పుస్తకం చదువుకూ పనులొకంటే చల్లగా నిద్రవచ్చింది. ఇప్పుడే లేచి క్రిందకు వెళ్ళి ముగం కనుకొని కాఫీ ఫంహారం చేసివచ్చాను. కాంతి బట్టలు బూడిచేసింది. ఎంత భావన్నా యనుకొన్నావు బట్టలు! అది తింటూంటే నవ్వు చేసిన చోడీలు జ్ఞాపకం వచ్చేయి. చిన్నప్పడెప్పుడో నా అమ్మ చేసింది; తనవారి మరీ నెవ్వరేలేవు, ఈమధ్య కాలంలో అంత రుచికరమయిన ఫంహారం ఎప్పుడూ తినలేదు.

ఫంహారం చేసివచ్చి చదువుకాదు పుస్తకం తీసిన; కాని ఏమీ ఇదవాలనిపించలేదు. చుట్టూ ఎటు చూసినా అన్ని కొండలనూ మేఘాలే. కనిపించుచున్న కారీరానూ ఏ కాలంలో రాకాడో మేఘ సందీరం, 'ఆహారవ్య ప్రభువు దివస్తే మేఘమొస్తే సానుకు' అని. అలా నిద్రంతరంగా వాటివంకేమార్పా ఉంటే వాటి యిద్దరికే కాదు, ఏవాటి ప్రేమభిక్ష పుష్కల ఆహారమేఘం ప్రేమరాశికి తిని సందీరం తినుకొని వెళ్ళగలగడంలో అసందర్భం ఏమీ గోచరించదు.

రెండు సందర్భాల క్రితం ఆహారమేఘాలు కేవలం పనికి ఆలంకారంగా మాత్రమే నాకు గోచరించేవి. అయితే ఆపరివర్తనం వర్తకాలంలోనే నిమ్మ చూపిగలిగిను. గతవర్స కాలం అంతా మనం కలిసే ఉన్నాము. వర్సా మేఘాలు బలవంతంగా నెలపులిప్పించి మనలను కలిపి ఉంచే ఆపులవలెఉండేవి. ఈ సందర్భం మనం దూరంగా ఉన్నాము. కాని, మన మనస్సును మాత్రం ఈవిధాలుగా బాధించేదికాదు; ఇందులో మన హావాలూ ఏమీలేదు; ఒకరి ఆహ్లాదవాలేదు. అంతేకాదు, భవిష్యత్తునిగూర్చి ఒక సందర్శనవ్యసం కంటున్నాము మనం. కావాలంటే ఏకోటియూ

నీదగ్గరకి రాగలను. కాని, రాను. అంతా సవ్యంగా జరిగింది అని ఉత్తరం వచ్చేవరకూ నేను రాను. నాకు చెయ్యటో భయంగా ఉండేది; మన వివాహ బంధాన్ని ఆ సేకవిధాలుగా నిరసించదలచినవాళ్ళో ఎక్కువ పాదకాశంగా ఉంటుంది, మనకి సంతానం లేకపోతే. అంతేకాదు, నాకుటుసు నాకుకూడా, ఇదివరకల్లా లేదు, మాకాంతిగోడుకు పంకటరమణి చూసినదగ్గరనుండి పిల్లలంటే మక్కువ ఎక్కువయింది. మాకాంతి ఇక్కడినుండి వెళ్లిపోయే బిచ్చుకల్లా తెలిసి అనకపోయినా నాకు మనసులో ఎంతో బాధగా ఉండేది. అందమైన పసిపాప మన మీద ఆధారపడిఉంది నువలనే కావాలనేపంకంపై మధురమైన అమధురం ఇంకేముంటుంది?

ఇంకా ఏమిటేమిటో రాయలనుకొన్నాను. కాని మరి లాభంలేదు; పంకటరమణకచ్చి కాగితపు పదవలు, తిరిగిచక్రాలు చెయ్యిముంటున్నాడు. గడియారం ఆరగంట కొట్టడానికి ఇక రెండుమినిటులు మాత్రమే ఉంది. అంతే వ్యవధిఇచ్చాడు నాకు నాకుఆత్మయ్యకు ఉత్తరం రాసుకొండికి.

మధ్య ఏవో ఉత్తరానికి ఉత్తరం జవాబు అన్నట్లుకాకుండా పెద్ద ఉత్తరం అన్న సంగతులతోనూ రాస్తానని నమ్ముతున్నాను.

ఇక్కడ అమ్మ ఆరోగ్యం ఆలూనే ఉంది; మొదటినుంచీ అవిడి అంటూఉండేది నాన్నగారు పోయినతర్వాత మరొక్క ఏడాదికంటే బతికనది. ఇప్పటికి ఆయనపోయి ఎనిమిదివెలయింది. దాక్టరు గారుకూడా అంత ఆకాషకంగా చెప్పడంలేదు.

మీఅమ్మయ్య అవలేఉత్తరం రాయడంలేదు. ఒకటి రెండురోజులు ఆలస్యం అయినా పెద్దఉత్తరం రాస్తావుకదా! నీఆరోగ్యం చాలా బాగుందిగానూ కోరినానందివి నేను పదేపదే రాయకక్కరలేదు.

నాకు మావాడిచ్చిన ట్రేసు చాటి మరి రెండు నిమిషాలైంది. రాస్తావుకదా!

ఇట్లు,

నీవాడు, కృష్ణమూర్తి.

* * * *

(ప్రియమైన అమ్మయ్యకు కాంత ఆసేక వసు ప్కారములుచేసి వ్రాయునది. తి నీ ఉత్తరం అంది నది. అక్కడనుండి కుభలేఖకూడా వచ్చినది. తిల్లి పిల్లా త్వేమంగా ఉన్నందుకు చాలా సంతోషం. అందరితోపాటు నేనూ మొదటిమారు మగపిల్లవాడు

పుట్టాలని కోరినప్పటికీ అదపిల్ల పుట్టిందంటే ఎంతో సరదాగా ఉంది. నేను తెలిసి అసమండా మనసులో ఉంచుకొన్నవాటను మీరావ తెలిసి ఆనేశారు. అయితే మనంకలరమణకు పెళ్లం పుట్టించిన్నాంబా! అని, సరే సంబంధాల మాటకేను, పిల్లలు ఏ అవా రోగ్యమూ లేకుండా పెద్దవాళ్లయితే అంతే చాలును.

బారపాల పదకొండవరోజున కాక ఇరవై ఒకటవ రోజున చేస్తే బాగుంటుందని మీ బావగారు రాయున్నాడు. నాటికయితే నేను రాగలముగాని, అమ్మని ఎలా కదపవలెనా తెలియకుండా ఉంది. బహుశా రెండుయూడు రోజుల్లో ముద్రాసునుండి నా ఆవిషమును, ఆత్మగానూ రావాలి; వాల్లి వస్తే బాధ లేదు, అమ్మను ఇక్కడే ఉంచి నేనూ మీ బావ గారూ కలిసినాము.

చి! పంకటరమణి అక్షరాలు వచ్చేయ; గుడిం కాలు నేర్చుకుంటున్నాను. ఆస్థమానం వీన్ను తెలుస్తూఉంటాడు. తనకోక తెలియ కొనిపెట్టమని గోలచేస్తున్నాడు; తెలిచెక్కి తిన్నగా రోడ్డంట వల్లి పోలే మామయ్యగారి డోరు వస్తుంటి!

ఈమధ్యను మీ బావగారికి ఒక పజలులో పన్నెండువందల రూపాయలు వచ్చిందట; అంటే ఇంకా చెప్పరాలేదు; పజల్పంటే వచ్చేవాడు, మీ అమ్మయ్యకి రాయి అన్నాడు. ఇక్కడె చలి మామూలుకంటే ఈ సంవత్సరం ఎక్కువగా ఉంది. మా చేసుంతులు ఇదివరకటికంటే కూడా బాగా పూచేయి. ఈ మధ్యను మీ బావగారి పార్టీ ఒకరు ఆయనకోక పెద్ద పళ్ళికోట పువ్వులకోట ఉన్నాయిట; రకరకాల పూలమొక్కలు పంపించేట గోల్డెన్. మా దాదా అంతా నాటితో నిండిపోయింది. ఇదివరకు నాకు తెలియని ఎన్నో రంగుల పువ్వులున్నాయి. నీకు పువ్వులంటే అంతి సరదా! ఒకటిరెండు రోజులు ముందుగా బయలుదేరినస్తే అందరం కలిసి వ్యాసు బారపాలకు. నీ త్వేమం చెంటనే రాయగోరాను.

ఇట్లు

నీ ప్రియమైన చెల్లెలు కాంత!

* * * *

తీవితేజ్వరి సరస్వతి! నేను చాలా కోపంతెచ్చుకొని అసలే నీకు ఉత్తరం రాయకూడదనుకున్నాను. అయితే ఉత్తరమే రాయకపోతే నాకు కోపంవచ్చినట్లు నీకు తెలియడం ఎలాగ?

తీరా ఉత్తరం ఆరంభించి జీవితేశ్వరి అని సంబోధించడంతో సగం కోసం చల్లబడిపోయింది. కోపమయినా, ఎదురుగా నునిపిఉండి మాటకి మాట అంటూ ఉంటేనేగాని, రాజకోడు.

సరేగాని, నువ్వుంకా రావడానికి ఎంతకాలం పడుతుంది? చెళ్ళకి చెళ్ళి వారంగోజల్లో వస్తానన్న దానిని, ఇప్పుటికి నెం చాటింది. ఎప్పుడు రావలదు కొన్నిటి ఉత్తరమయినా లేదు, అసలు అక్కడి ఆ పాదాదిలో నేను జ్ఞాపకం ఉన్నానా అని అనుచూసం.

నీ దగ్గరనుండిగాని రెండుమాడు కోజల్లో ఉత్తరం రాకపోతే ఈమారు నేనూ నీతో చెప్పకుండా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయి కొన్ని నెలలయితే నేగాని తిరిగిరాను.

ఇంజిర బాగా ఆడుకుంటుందా? నువ్వు చెప్పిన లెక్కప్రకారం అయితే ఈపాటికి బంగరదం వచ్చి ఉండాలి.

నేను అట్టే ఎదురుచూడను; నీ యిష్టం అయితే ఉత్తరం రాస్తావు, లేకపోతే లేదు, నిర్బంధించడానికి నే వెద్దన్నా.

నీవాడు, కృష్ణమూర్తి.

* * * *

సరస్వతీ! మీ అన్నయ్యరానివ ఉత్తరం అందింది. అందులో రానిదిప్రకారం బయలుదేరే నూటయితే ఈ ఆదివారంనాడు బయలుదేరాలి. అంటే నాలుగురోజులే ఉంది.

ఇండాకా పెద్దమంది తిరిగి వస్తుండగా తెలిగ్రామం వచ్చింది మా బావకు జబ్బుగా ఉంది వెంటనే రావలసిందని. నేను ఇప్పుడు మాడుగుంటల బండికి వెళ్ళున్నాను. అందుచేత మీరు ఆదివారం నాడు బయలుదేరి, ఇక్కడిదాకా తిన్నగా రాకుండా మా చెల్లెలుగారి ఊళ్ళో దిగితే అక్కడ ఆవసర

ముంటే అందరం ఉంటాము. లేకపోతే కలిసి రావచ్చును—తెలిగ్రాంలో కేవలం జబ్బుగా ఉందని మాత్రమే ఉంది. అయినా ఎందుకో చాలా భయంగా ఉంది. అక్కడకు వెళ్ళి పరిస్థితిఅంతా చూసి ధైర్యంగా ఉంటే నైడుచేస్తాను. వీలయితే ఆదివారం రాకా ఎందుకు, ఈలోగానే బయలుదేరకూడదా? ఓహో, ఇది మీ కందరిమే శరీరవారంనాడు అందుతుంది. ఏమిటో మనస్సు ధీగా పనిచేయడంలేదు. ఇవరల పెద్దయ్యలోమాడా ముఖ్యమయిన పనివార్షిద్దరు లేదు; చాలా తొందరగా చెయ్యవలసిన పని ఎంతో ఉంది. సరే కానీ ఏంజేస్తాం? ఇది నీకందేలోగానే తెలిగ్రామిస్తావేమో! లేక ఇంట్లో మరెవ్వరూ లేక గాధిరాపడి మా చెల్లెలు తెలిగ్రామిప్పించిందేమో? ఇది అందినతెరవాతి మరీ ఆలస్యం చెయ్యవుకదా.

నీవాడు కృష్ణమూర్తి.

* * * *

(మీయమైన బావ సోమయాజులుకు అనేక నమస్కారములు. ఈ రోజునే మా బావగారు ఆరోగ్య స్థావరం చేసినారు. రేపు ఉదయం రైలులో బయలుదేరి మేము వెళ్ళున్నాము. మా బావగారూ, మా చెల్లెలు కాంత నువ్వు ఆనాటికి సరిగా ధన్యంతరి లాగ ఆవతరించావంటున్నారు. నిజంకూడా అంతే. ఆఫీస్ గాని నువ్వు వచ్చిఉండకపోతే ఏమయేదో? ఇక్కడి స్టేషన్లో మాడుకుంటులు మంచి తమతమ దీర్ఘవ్యాధులను నీ చేతి నయం చేయించుకోవాలనుకొంటున్నారు. నేను వదింటున్నా వింకుండా మా బావగారు నీపేర ఈ ఉదయం రెండువందల రూపాయలు మనియార్డరు కట్టేరు; అది తిరగగట్ట వద్దని నా కోరిక. లేకపోతే ఆయనమనసు! చాలా కష్టంగా ఉంటుంది—తీవ్రలో అక్కడికి జవాబు రాస్తావు కదూ!

కృష్ణమూర్తివాలు.

[స శే ష ం]

తోకపునిద్దిపొందిన
పి. వి. రాజన్
 అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R.S. సుగంధ ముక్కుపాడి
 అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.
 రయారు చేయువారు:—
పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
 అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

శ్రీ మ దాంధ్ర
మహాభారతము

ఉద్యోగ పర్వము

వెల ఒకరూపాయి
శ్రీ మ ద్భగవద్గీత

(కా. నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు)

వెల 4-0-0

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర

వెల 2-0-0

ఆంధ్ర గ్రంథ మాల,

పోస్టుబాక్సు నెం. 212 మదరాసు-1.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సువర్ణ
 సుందర రసము

సర్వసవామేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంతెక్ష్లెన్టు అవనరం
 లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా
 కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

భీష్మ అదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
 తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన
కుష్టు,బొల్లి సంతానం
కోసంఎంతని చిచారిస్తుఉండో?

ఇదుగోమా 34 సంవత్సరముల
అనుభవంతో ఇస్తూఉన్న అభయం

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (హైదరాబాద్)

వజ్రహస్తుని అరసవెల్లి శాసనము

శ్రీ కట్టి సాంబమూర్తి శాస్త్రి

గౌరవ మేనల్లుల భారతి పంచికలో (బ. శ్రీ. మంప) వరసింహముగారు ప్రకటించిన "వజ్రహస్తుని అరసవెల్లి శాసనము" అను వ్యాసమును జూచితిని. శ్రీ వరసింహముగారు అంగాంగ్రోక్కాధికారులగు పండితులు. చరిత్ర పరిశోధనమున ప్రసిద్ధులు. అట్టి వారు ప్రకటించిన విమర్శనమున, నే "కాలకర్షణమునకో" కొన్ని ప్రమాదములు ప్రకటించినవి. వానిని నవ రింపకున్న పాఠకులు భ్రమ ప్రమాదములకు లోను గావలసివచ్చునని నూహమున వాకు దోచిన కొన్ని విషయముల నిట చేర్చుమనువాడని. విజ్ఞులు చిత్తగించుదురాక.

శాసన ప్రతినిధులు చాల అద్భుతముగ మున్నవి. ముదిరేములగువానివలన పాఠకులకు లాభము లవలెలేమాత్రమే. తుస్కపట్రిన భాగములను వీరల్లు చదివికో యెల్లు పూరించికో తెలువలేదు. ఆ పూరిత ములు కుంపటికరణములోనున్నవిని నూచించినారు. కాని కుంపటికరణములు మొదటిరేకువందలి గ్రంథ మున దక్క వికేక్కదియే లేవు. కావున తిక్కనభాగ మెల్ల నున్నది యున్న ట్లెంచుకొనవలసివచ్చినది? ఈ శాసనము ఒకటేనా, లేక రెండాయదు సంక్షేపము కలుగుచున్నది. నాలుగవరేకు రెండవపెం అరస బంతిలో "ప్రతిమత్రాభిర్యాచిధూమిపాల...యను ధర్మ చోరివత్సలనీయుతి" అని ముగింపబడినది. తిరువాలి భాగము "వజ్రహస్తునివామా... అరసవెల్లి గ్రామప్రత్యేగ" అని ఆరంభింపబడినది. ఆఖరున "వర్తనం తే" అని ముగింపబడినది. మొదటి భాగము చివర మాత్రము శాసనములందు పామాన్య లక్షణమును భావి ధూమి పాలరక్షణాశీస కలదు. ద్వితీయభాగమున పదిలేదు. అందుచే నీ శాసన ముసంపూర్ణమేనా యను సంతేయము కలుగుచున్నది. శాసనముందలి సంస్కృతి భాగము సంస్కృతి గద్య పద్యాత్మకము. అందలి కవిత మంచిది. చిక్కల కలప శాసనముందలిదే. దానవిషయబడిన గ్రామము ప్రతిగ్రహీతిల వామములు మొదలుగ భావ మారి వాయి తిప్ప లధికముగ నగపడుచున్నవి. "లేఖక

దోషము లదుగు." అని శ్రీ వరసింహముగా రెల్లు (వాసిలో దురూహ్యము! వాలవరేకు మొదటి పెం మొదటి బంతిలో నే "కాయస్థశివః" (వరిష్టః అనుటకు) "మహావ్రధానే" (మహాప్రధానః)" అను టకు, రెండవబంతిలో "పుటః" అనుటకు "పుట్రో" అని చెక్కలకులు అరుదగువా? "అత్యు త్తర నియోగ" అని శ్రీవరసింహముగారితే చేర్చిన బడిన పదము శాసనమున "నర్మ్యుత్తర నియోగ" అను రూపమున నుండుట సరియగువా? "తేమం భాగమం మధ్యే" అను ప్రయోగ మెవ్వరైత ప్రయో గించురా? ఇది భాష రచయిత దోషములో, లేఖక దోషములో నిర్ణయింపవలసియున్నది. రచయిత రచించిన గ్రంథమును లేఖకును పరిగ చెక్క తన యిచ్చ వచ్చినట్లు చెక్కి పాఠవేదినాడని వా తలంపు.

శ్రీ వరసింహముగారు ప్రతిగ్రహీతిల ను గూర్చి (వాసిపరివయములు చాల వప్రమాణములై యున్నవి. గ్రామభాగములు కొందలు కాయస్థుల మను, శూద్రులబాతులగు కొందలు రట్టకులకును నీయుపడినవి. కాయస్థుల విషయమున కాశ్విక గోత్రోత్పన్నులని చేర్చవలసివచ్చి. రట్టకుల గోత్ర ప్రకంపలేదు. నాలుగవ రేకు రెండవపెం రెండవ బంతి చివర "పుటః శూద్ర వంశోద్భవ" యని రట్టకు లను చేర్చొన్నాడు. కాని శ్రీవారందఱు కల గూర పురుషు వండినారు. గోత్రోత్పన్ను, గోత్రో ద్భవ క్షియుల వాధారముగా గాని మిక్కిలి అప్రమాణ ములభించినారు. ప్రతిగ్రహీతిలగు కాయస్థులందఱు (ప్రథమ భాగమున) కాశ్వికగోత్రోత్పన్నులు గానే చేర్చవలసివచ్చినారు. వారందఱునామముల చివర నాయక వీరుడయ గలదు. ద్వితీయ భాగమున "వజ్రహస్తునివామా" అని శ్రీ వరసింహముగారు చదివిన భాగమున ప్రతిగ్రహీతిలకు నాయక వీరుడయ యున్నది కాని వారి గోత్రము చెప్పబడలేదు. ఐదవ రేకు రెండవపెం రెండవ, మూడవ బంతులలో "లేఖక వంశోద్భవ చివరకాశ్విక" అను నొక పదసమాహ

మున్నది. ఆ దీక్షకు గోత్రము కాని వాయుక విరు
దిమో రట్టదీ విరుదిమో గాని లేవు. పైగా కేవలవంకో
ద్భవులచే చెప్పబడినది. కాగా నరికు కాయస్థ రట్ట
దులకంటే కేవల కులయువాడు కాదగును. ఉన్న
విషయ మిట్లుండే "ఉత్పన్న, ఉన్నవ" శబ్దముల కర్త
శేషము కల్పించి, వర్తపాంశర్యము కల్పించుటకు
శ్రీవరసింహముగారి కౌఠారమేమో తెలియకున్నది.
"బ్రాహ్మణ గోత్రోత్పన్నులన, బ్రాహ్మణ పురు
షులకు క్షత్రియుడి స్త్రీలవలన జనించిన సంతానము
కావచ్చును. కాశ్యప గోత్రోత్పన్నులన కాయస్థులు
బ్రాహ్మణులకు రెడతర స్త్రీలకు జనించినవారనియు,
కాశ్యపవంకోద్భవులన ద్వ్యచ్ఛమున నారస వాడు
లనియు చెలియబిచ్చుచున్నది" అని వ్రాసినారు. ఇది
సరిగాదు. ఇందు వ్యభిచారప్రశంస లేకమును లేదు.
వంకోపాంశర్య మురికంటే లేదు. కాశ్యప గోత్రో
త్పన్నుడు, కాయస్థ వరీభుడు, మహాప్రభామను, నగు
"దాలమ" పెగ్గడ. అరివి భార్య "మనవక." అ దంప
తులకు పుత్రుడు మండప వాయుకుడు. విజ్ఞాను,
మేషము, వాతమాఖ్యలు రుహితలు. వీరి నలుగురుకు
గలిపి గ్రామము వాలుగు భాగములుగా జేసి యంకొక
భాగ మీయబడినది. దాలమ (దాలయ?) పెగ్గడ
కురులు మువ్వరు స్త్రీలుమాత్రమే ప్రతిగ్రహీత్రు
లుగా నున్నారు. మరి యే స్త్రీయు ప్రతిగ్రహీత్రీ
గాలేదు. అందఱు పురుషులే. కానన లేకుడు
"వాయుశక్తిః" అనుటకు "వాయుశక్తిః" అని
చెక్కిన సత్య నమనిరించి శ్రీ వరసింహముగారిట్లు
వ్రాసినారు. కాబట్టి వాయుక శబ్దము పురుషులకును,
వాయుక శబ్దము స్త్రీలకును విరుదిము అని వ్రాయుట
సరిగాదు. రట్టదీశబ్దవిషయమునకూడ శ్రీ వరసింహ
ముగారవవర చర్చ గావించినారు. రట్టదీశబ్ద
భవమే రట్టదీ. దానినుండి రట్టి, రట్టి పక్షములు పరిగ
మించినవి అనుట వాస్తవమే. ఆ రట్టదులు క్షూద్ర
వంకోద్భవులని కాననమందు స్పష్టముగా నుండి రట్టదీ
పదము కాయస్థులకు నిశేషముగా దగిలించుటకు
ప్రయత్నించినారు.

కాననమేమో ప్రాచీనమైనది. దానివలన న శీ
కములగు భామనిశేషములు, తిరిత్రవిషయములు,
సాంఘికవిషయములు రేడికొనవచ్చును. అట్టి
వానికై ప్రయత్నింపక విప్రమాణములగు విషయము
లను అవిచారితముగ గల్పించినచో కాననములు
వయే ములకనకొగలదు.

విశేషములు

కాననమందలి కాయస్థపురుషులకల్ల అకును
వాయుక విరుదిముగలదు. ఆ విరుది మిథును "పట్నా
యక" అను నాపయవో ఉత్క్లిలకాయస్థులకును,
తెలుగు శిష్టకథలులకును కూడ విరుదిముగానే
యున్నది. ప్రాచీన గాంధులు కైవసుతాభినివస్తులై,
ఆర్తగోత్రముల కెప్పకొనరైరి. వర్తశేషమున్నట్లు వారి
కాననములవలన నెఱుకపడెను. కావున వారు యత్తోప
వీతిములు ధరించియుండెదనని యూహింపవలయు.
దరిమిలా గంగవంశమువారు వైదికధర్మానులంబులై
ఆర్తగోత్రముల దగిలించికొన్నారని ఆ శేషము తెలియు
టకే గాంగవంశమును గంగవంశమునుగా వాచ్చు
కొన్నారు. మఱి కాయస్థులుగూడ ప్రాచీనముగు
వాయుక విరుదిము (పట్నాయకు) నుండుకొనియు,
దాము వైదికమతాచలంబులను విరియుటకై తిరు
వాడికి శిష్టపదవిశేషము చేర్చుకొన్నారు. కరణ
మును చూచి ఉత్క్లిలలకు నాంగ్రులకు
నివ్వకు నకుముగా నుండిచేయున్నది. వాయుక,
పట్నాయక శబ్దములకు శేష మంతిగా లేదు. "రాజ
సంబంధి" యని తెలుపుటకు "పట్న" శబ్ద మువయో
గించుట ఆనాట నీనాటకుగూడ ప్రసిద్ధిమే. పట్నపు
రాణి, పట్నపులేనుగు, పట్నముహాదేవి, పట్నకర్తివట్టా
వాడు, దానపట్టా మొదలగు శబ్దములలో పట్నాపదము
నకు రాజసంబంధి అని యర్థము వ్యవహారప్రసిద్ధము.
పురుషనామముల చితిరి ఇప్పటివలెనే వ్రావ్యతా
వ్యాతికముల అయ్యి, అన్న, అప్ప, అమ్మ, శబ్దములు
గలవు. అవి ద్వ్యర్థిరహితముగా నుండుటకూడ మన
భాషాసాంప్రదాయమే. నమ్మయ, నమ్మప, మంచెల
వలెనే, దాలమ(య) పెగ్గడ, మంచెపనాయక, నకు
పననాయక, శిరిపయనాయక, వల్లనాయక, గండిను
నాయక, నుంకెనునాయక, నుంకెనునాయక, గంగన,
అవీరిని కవిరయి, చప్పిసప, విరుప, చామిన, మాది,
మాది, మాంకె, దుగ్గప, కల్లప, నిర్గప, చండినాయక,
దామరనాయక, వేగరాయనాయక, మంకప, వీవన,
ధిరి, చిరిపయ, అవీరినునాయక, పిమ్మనునాయక,
మాపురనాయక, భిదినునాయక అను పురుషనామము
లీ కాననమున వెగవడుచున్నది. వంకమరేటి, కృష్ణను
వాయుకుడు మొదలగువానివలెనే అన్యు యను వ్రావ్య
తావాచిక మాకొందురును పురుషుల కుపయోగింప
బడెడిది. అయ్య, అప్ప, అన్న, అమ్మ అను నాంధు
శబ్దములు పురుషులకున్నవి. స్త్రీలకు అమ్మ, అప్ప,
అక్క శబ్దముల సంక్షిప్తరూపములున్నవి. మనవక, నిర్దమ,

మేకరు, బోలెడు, పిలిప, పానుప, ఉర్వప, కేరప, గోనక అరి కలవు. ఇది తిక్క స్త్రీవాసులు లింగ శేవు. "పిగ్గడ" యను శిబ్దముకంటే గలదు. ఇది "పగ్గడ, పెగ్గడ" శిబ్దము. దానిని లేచుట పిల్లు మాంసవాసము చేసేవాడు. ఎత్తాపగ్గడ, పింగడపగ్గడ, మంత్రిపగ్గడలవలె నిదియు పగ్గడ శబ్దకరమే కాని యితరము కొంచెముకు చాలదు(అ)కు "మహాప్రధాన" అని విశేషించుచే ప్రమాణము. పురుషులకు చాలమయను చేరు లేదు. స్త్రీలక చేతుల కిప్పుకు పడి కలదు. పురుషులకు చాలయ్య యను పేరీప్రాంతమున విప్రుకు బహుళముగ నున్నది. బ్రాహ్మణులలో మాత్ర మిగ పడదు. బ్రాహ్మణేతిరు లన్ని తెగలందును గలదు. గండిను, చుండెను యను తెంకు పదములున్నవి. ఇవి వేలు పదములో లేక యొకటి తిప్పా నిర్ణయింప వలెలేదు. వేలుపదములందో "ఁం" యే పద మిప్పటి "ఁడియ"కు మూలము, లేక తిర్వ్యవడి రూపాంతరము కావలెను. "అమ్మ" అనుటకు "అంబ" అని వ్రాయువా రిప్పటికిని లేకపోలేదు. "నుంకనుచాయక" శిబ్దముకంటే వింతయైనది. ఇప్పుడీ ప్రాంతమున వా శేరంగిగా విసపడును. కాని దక్షిణదికొలు, మాన్సునోదావరి మండలములం దిర్విధి కముగ "నుంక" శిబ్దమునుండి పరిణమించిన "చూక" శిబ్దము "మాకొలు, మాకొలమ్మ, మాకలమ్మ, మాకయ్య, మాకన్న యనుపది కలదు. "మాకొలమ్మ, మాకలమ్మ" యను ప్రసిద్ధి గ్రామదేశతల విజయనగరమునకు బాధిపతిలోను, అడకాపతిలోను, కురిలోను గలదు. చిన్నమ్మవారు (వేపపువ్వు) ఆమ స్త్రీల కము ఈ అమ్మవారికోపముచే కలుగునట. ఆళ్ల జ్వరములేకుండు ముత్రములం లేని బొబ్బలను పుట్టించు అమ్మవారు ఆటలమ్మ. ప్రసిద్ధమైన, ఘోరమైన ముసాదివ్యాధిని కలిగించునది పెద్దమ్మవారు, పిలిలో మాకలమ్మ ఆగ్రహముచే కలుగు వేపపువ్వు వ్యాధి బహుళమునటచే వా దేశదేశేను ఆ దేశతా క్రితకై చాలమంది తమ దిట్టల నుంచెదరు. ఆవాడు సినాడును ఆంధ్రదేశములో బహుళవ్యక్తకరములో నున్న యీ భాష తొమ్మిదివందల యేండ్లకు పూర్వము త్రిళింగగాధిపతి కాసనములో నుండుటను, "శ్రీ కామళ మత్కి లగ్నేకమందలిదే" యను ఉర్కల వారు లెల్లు పమర్తించగలరో?

ప్రళయవజ్రహస్తువకు, మూడవ వజ్రహస్తు వకును నడుమ చూచుతిరములు గలవు. (1) వజ్ర హస్తుడు. ఆరివికొడుకు (1) కామార్దవుడు. (2) వజ్ర

హస్తుడు. ఆరివి కుకుకు (2) కామార్దవుడు. ఆరివి కొడుకు కాసనవారి మూడవ వజ్రహస్తుడు. ప్రళయ వజ్రహస్తుడు పూర్వరాజులచే తెనుగా భాగింపబడి విడుదలచే ననుభవించబడిన కళింగము నేకములకై పాలించివాడు. మూడవ వజ్రహస్తుడో త్రిళింగగాధి పతి. ఆనగా నైన ఒక మేన కొలదికొలయునకే యొకటి మామెవరి లేలుచున్నది. మూడవ వజ్రహస్తుడు త్రిళింగగాధిపతివని చెప్పకొన్నను, మూడు కళింగ ములను పూర్వభాషానుగా నెలెతో, లేక త్రిళింగ ములం దొక్కవారిచే యేలెతో స్పష్టపడుటలేదు. ప్రతి రాజును పామాన్యులు నివయోగించుకొను ఏకల కళింగగాధి రాజువని దూతకు నువయోగించు కొనియు, త్రిళింగగాధిపతి యని నురల చెప్పకొనుట సంభవమున కెదిమిచ్చుచున్నది. కొని గంగరాజు లంఘకు త్రిళింగగాధిపులను విడుదలచుటచే పది నిర ప్రళయమున్నది.

కాయములు : కాయుధి జాతివరిగతి గూర్చి స్పష్టములందు, పురాణములందు నెట్లు వర్ణించబడినను, వావారి ప్రపంచమైత్రీలేనము కలిగి నంగక్షేయుల బహుకాలము రాదక్షిణము నెఱవినచే. వైదిక ధర్మము లను, వర్త భేదములను పాటించు ప్రాచీన కళింగమున మాన వివిధ వింతయనం దెడిది ప్రాచీన గాంగవంశపు క్షత్రియులమాన వైదికాచారములను, వర్త భేదము లను పాటించు పరమశ్రేష్ఠులే. అయిన వాకొలమున గూడ వైదికకర్మాచరణములు లేకపోలేదు. కాని వారికి యజ్ఞవ్యాధివాదములను మాకు కర్మలందే యధి కారముగలదిని చేపొందవర్క చీడివలసికావనమున గలదు. కళింగ మేలిన గాంగవంశజులే కాక ప్రాచీన చాళుక్యులమాన దిరు కొనియులందు వైదికసంప్ర దాయప్రవర్తిని దెలుపుకొనలేదు. (మాగ్గయ్యుల్లుని దేవవాడి కొలాకాసనము.) నుగగ విజయవర్మియొడొక గనే వారు తాయ మావర్మినిగ్రోరులనునియు, పరమ బ్రహ్మగణి, పరమ వైద్య, పరమ మాహేశ్వరుల మనియు చెప్పకొన్నారు. యుద్ధముల్లుకు తామ గొరవ పనియు (త్రేపుకు) గొరవల కొనివారు నుడిలో ప్రవేశింపరాదనియు చెప్పకొన్నారు. యుద్ధముల్లుకు రాజ రాజునకేంద్రునకు మామొంట్లు యుందువాడని కొందఱును, తిరునాటివాడని కొందఱును చెప్పుచున్నారు. ఎల్లయినను వైదికాచరణము వర్త భేదము పాటించు కైతిమత్తులు చాళుక్యులలో నుండియుండి రనుట నిర్వివాదము. ఆళ్ల ప్రాచీన గాంగవంశజులు నిర శ్రేష్ఠులనియు, తిరునాటి గంగవంశజులు ఆశ్రేణు

గోమయ, పరమ మాషేష్వరయ, పరమ భట్టారకులనియు జెప్పకొన్నాడు. వీరివలెనే పూర్వకాలమున వైదిక ధర్మదారులగు కౌయిష్ఠులు, తరువాతి కాలమున శిష్టకరణములుగ నూహిరి. అంధ్రజేతమున కొంతకాల మేకద్యుతముగ నేలిన కాకతీయులు మార్కతంజి జాలకౌని చంద్రవంశజులకౌని కారట. వారి కుల మర్థ్యశ్క్లంధు కులమట. వారు మార్కత చంద్రవంశ శ్రుతియులను ఈషడించినారు. ఈ కాకతీయులకు అంబయజేవసాహిణి మొదలగు కౌయిష్ఠులతో సంబంధము కలదు. కాబట్టి కాకతీయులు వంగదేశముమండి వచ్చిన కౌయిష్ఠులనుటకు అవకాశముకలదు. వారి వీరమాషేష్వరత్వము నందులకు తోడ్పడును. కావున కౌయిష్ఠులు శ్రుతియవారికి చెందినవారనుట ఏమింజనము.

ఈ కాననము ఒకటో, రెండో తెలియును. కొంతభాగ మయినతరువాత నైవేద్యకర్త మొదటి పద ఆరవబంధిలో “ప్రవర్తి మహ్యధి రాగ్ని ధూమిపాల...మమ ధర్మవోరవ త్పిరిపాలనీయమితి” అని యుండుటచే నా కాననమంతటితో ముగిసిపడియు, తరువాతిది రెండవకాననమనియు వోచుచున్నది. లేదా వజ్రహస్తునివలన “కుద్దామ” గ్రామ ముగ్ధానరముగా బడసిన మల్లప్రతేష్ఠకు తనకు గొంతిభాగ ముంచుకొని మిగిలినది బ్రాహ్మణులకు దానముచేసిన దీతిగానే సంకపపాయకుడు తనకిచ్చిన చిహ్నుభాగ మున్నభాగములచేసి యిలియ కిచ్చెనను విషయము తెలుపు పూర్వకాననము ఉత్తరభాగమని యూహించుటకు నవకాశముగలదు. ఈ యూహమున కవకాశ మెక్కువగలదు. అయినదిలేకు మొదటి పద ఎనిమిది తొమ్మిది బంతులలో గల “శ్రీ వజ్రహస్త దీవివాహ—మః ఆరసవిల్లి గ్రామః ప్రతేష్ఠ ప్రవర్తి చమర్ద భాగ మున్నభాగౌత్య ఏతేష్వభాగ కాంత్య మంక

పాఖ్య” అను వాక్యములు వజ్రహస్తు దీప్తివదానినే నాలుగవదాని నెనిమిదిగా చేసి అని స్పష్టపడుచున్నది. కాగా నిప్పుడు వజ్రహస్తుని తేరిగిగాని, యామె చేరిగిగాని యందు ప్రసక్తియేలేదు. “వజ్రహస్తదీవి” అని లేఖకుడు “దీవు”ని “దీవి”గా తెక్కిన తప్పగాని అసలు వజ్రహస్తుని భార్యప్రసక్తియే యందులేదు. ఇట్లాహించిన భావిధూమిపాలు రను ధర్మరక్షితై వజ్రహస్తుడు ప్రార్థించుటయు దరువాతి భాగము చివర వట్టి ప్రార్థనాదీకము వ్యాపిగీతలు లేకుండుటయు సంకల్పహాసములై కాననము సమగ్రమేయనియు నొక్కటేయనియు నేలను. చిత్తాలవలన కాననమునగూడా నీళ్లే “మమధర్మో గౌరవాత్పాలనీయమితి”—అని మాత్రమే రాజకాననము తరువాతిది ప్రతిష్ఠాహిత కాననముగా మనున్నది. వ్యాపిగీతములందు నెండుగూడ లేవు. గ్రంథ రచయిత లేఖకుడు అందును దెలియను ఇందును దెలియను. చిత్కాలవలనాని గౌరవము అంపిరిలో వోరవర్తుగా మారుటే విశేషము. లేకున్న వానియమున సంకెయము దుర్నివార్తమే అయిది వరికు మొదటి పేడి మూడవ బంధిలో “పునః ప్యయం గ్రామః సవైరహభాగా...భాగభా” అని సంతారహాపద ముపయోగించుట వింతి.

కానన మేమో సర్వవిధముల ఎమూల్యమైనదీ, కాని లేఖకుడు నిర్లక్ష్యముగా తెక్కియు దపయిచ్చు వచ్చిపట్లు కల్పహాసముల మార్పియు గొప్ప అపచారము చేసినాడు. వాని యవకతీవకలను పరిమలపరచుములుగా గ్రహించి శ్రీవేరసేనామగాని విచిత్ర విమర్శ చేసినాడు.

* గుడిగోపురం *

శ్రీ కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

గుడిగోపుర బడిపిల్లలు నడుచుచేరు, గోళికాయలు కొండరూ గోళిపిల్లలు కొండరూ, గొల్ల ప్రంభాల ఆట మరికొందరూ ప్రారంభించారు. ఆ ఘనపిల్లలతో బాటు మరివయస్సు ఆడిపిల్లలు వామన శుంటలూ వావాలప్పలూ మొదలుపెట్టారు. అంత చూడనిదీ జరుగుతూ నుంచి సరందావిడిగా వుంటే, ఆ పక్కభింతలీ యజమాని వారాయణరావు ఆరుగురినీ రాక ఎలా వుండగలడు? సరాసరి వచ్చి ప్రంభానికి బాద్లబడి చుట్టచుట్టించి మాపు విసిరించారు. అయితే అరిచి దృష్టి ఆ పిల్లలమీద లేదు. ఆ నుడిగోపురందాదికీ, ఆ నుడిపక్కనుంచి బడినుంచి వచ్చేవారిలోకి అరిచి వృద్ధి ప్రతిక్షణం ప్రసరిస్తూంది సర్వాయణం!

అరుగుమీదికి వారాయణరావు రాగానే ఆ దారిని నీలాటిరేవుకి వెళ్ళే అమ్మఒక్కల ముమ్మల మీద వేళ్ళు మోచాయి! 'ఇదేం పొడుకుల్లే' అని ఒక ఇల్లాలూ, 'ఎలాగయితేం కట్టించుకున్నాడు మహా! రాల్లు!' అని మరో మగవానీ, 'అమాట మన కొందుకు గాని ఆ పెద్దమణికి ఆ పన్నేళ్ళు గడిచాయ్! అరుగుమీద రాయిలా కదలకండా లేంబాని కంటుకు పోయివుంటే ఆదాళ్ళు ఎలా వెళతారనేపాటి కేడమూ లేదంటే!' అని కొండోక కోమలాంగీ రక రకాలుగా వారాయణరావునుంచి అక్షరాలు కలప పాగతు.

అదేం సుర్తించవంటేడు వారాయణరావు. అరిచి దృష్టంతో నుడిగోపురందాదా, బడినుంచి వచ్చే బాట మీదా లగ్నమై వుంది.

అడిపొనకుంటూనే ఆ దారిని వెళ్ళే అతివలు వెళుతున్నారు. తొలక తొయ్యలులు వెనుదిరిగి పోతున్నారు. అలా వారిం పదిరోజులుంచి జరుగుతున్న గ్రంథ మే!

మగ మహాకాయలీ వారాయణరావు వడవడిక కోపాన్ని కలిగించింది. కానీ, 'వా అరుగుమీద నే నిల్చుబడితా. వా యిష్టం.' అంటావేమో! అనకు గాని ఒకచో అవడమే సంధి వై విరిచి గతి? అని వాళ్ళుభాధ. అదిగాక నలుగురిలో మంచిగా వ్యాయ పరుడూ వుంటాన్న ఆ వారాయణరావుగార్ని గమ్మన ఆడదానిమూట చిని అణియ్యడమే!—అని భయం. అవకపోతే—అయిన అరుగుకి అంకిత మవ్వడం మానకపోతే—ఆడవారి గొడవ ఎలాగురా భగవంతుడా అని వెడదా! యెగామ!!—ఎలా తోచక, ఏదీ చేయలేక కొండరూ, ఏమో చేర్తా మని బయల్దేరి తీరా వారాయణరావుని చూడగానే మరేమో అయిపోయే మహామధావులు మరికొండు రూమ! ఘరిం?—ఎవరిదాది వారిది!

ఎప్పటిలా వాలుగున్నరకొగానే వారాయణ రావు అరుగుమీదికి రావడం, ఆడవాళ్ళు అలా ఇలా కొవడం, దారిపొడుకున్న మగల్లో కంఠాల్లో కంకర రాళ్ళు కరుక్కుమడం మామూలుగానే వుంది.

పావుగుంట గడిచింది. పిల్లల చూడనిదీ ఆటల సరందావిడీ ఆటనే వుంది. రక్కుకునేవాళ్ళు రక్కుకుంటున్నారు వత్తుకునేవాళ్ళు వత్తుకుంటున్నారు. ఏజ్యేవాళ్ళు ఏడుపున్నారు. ఆడుకునే వాళ్ళు ఆడుకుంటున్నారు. పొడుకునేవాళ్ళు పొడు కుంటున్నారు. అదంతో బాటవందం! కోలావలం!

వారాయణరావు దృష్టిమాత్రం నుడిగోపురం మీదనుంచి బడినుంచి వచ్చే బాటవయస్సా అక్కణ్ణుంచి మళ్ళీ నుడిగోపురందాదికీ ప్రయాణిస్తోంది!

అదొక చిన్న నుడి! ఎక్కడో వెల్లచేసిననున్నం. దాని తొలక అమ్మలు రాయిమాపున్నై! అందుకు తగిన గోపురం. నలువైపులా వాలుగు లోమ్మలు. ఒక బొమ్మ మొండెం తెగి కుండెం మిగిలివుంది. మరో బొమ్మ చూట్టుంచి రావిమొక్క రెమ్మలు తొడుగు తోంది. ఆ బొమ్మలవైన వాలుగునరసల మెట్లు. ఒక

మెట్టుకీ గోడు వలువలకు తీరివున్న పాపాప పోలేదు. అలాంటి మెట్టుకీ పైవ మరకొన్ని లలితా లావణ్యాల! ఆ చెక్క చాలవైమంచి గోవురం నూచీముఖానికి మలకబడింది. ఆ ములుపులో నిలువైవుల నాలుగుకోట రాక్కరులు! వానిపై గరగవంటి శిఖరం. ఆ శిఖరానికి దిగువగా తన భవంతి! అభిముఖంగా వున్న ఒక కొటరాక్కరివయ్యపు వారాయగరావు దృష్టి సంలగ్నం! ఆ కొటరాక్కరిలోంచి వచ్చే కువకువ ధ్వనులే అతని ప్రణవపుటాలని గిరిగిరిలు పెడుతున్న మధురమంజుల వికృతాలు!—

అలా చూస్తూనేవున్నాడు వారాయగరావు.

కురువ తొర్రలోంచి ఒక పావురాయి వైటికి వచ్చింది. దాని వెనకనే మరకొకటి! ఒకటి పెంటి! మరకొకటి మగదీని! ఆ పావురాయి ఆ చేదవలోని శిథిలవిగ్రహంవీధి వారింది. అల్లరిత దవ్వలో మగ పావురాయి ఎదురుగా దానికొమ్మరిగి వారింది. పెంటిపావురం రెక్క తగిలడమంటే మగపావురం కూడా రెక్కలాడిపోయింది. మగపావురం కువకువ మంటే ఆడిపావురం కూడా కువకువమంటోంది!

వాటి వైఖరి చూస్తూ వారాయగరావు నుడి గోవురం మీదనుంచి దృష్టిని బడిమించివచ్చే చాట కేసి మరలించాడు. దృష్టి ప్రసరించేంత దూరం వెళ్లివ కొలది చాట నన్ను ముపుతోన్నట్టు వెల్లతో క్రిగిసి పోతున్నట్టు మాత్రం వుంది. ఏమీపంకో నుడికి వాయువ్యంగా పెద్ది చెరువుంది. రేవులో ఎవరో జనం!—

ఎవరో జనం అనే వారాయగరావు భావన. అదివాల్సివచ్చినది అతే దనుకోగలిగితే అరుసుదా తన అవతరణం వారికి అధ్యంతరం అని గ్రహించి ఈపాటికి లోపలికో మరే చాటుకో మరలేనాడే!

వారాయగరావు దృష్టి మళ్ళీ పావురాల జంట వయపు ప్రసరించింది. ఈసారి రెండు పావురాలూ చేదవకు స్థానాల్లో రేవు. ఒకేతోటవ వైపుయే. ఒకదానివక్క ఒకటి పరస్పరం కలిసిపోయి ఒకే పావురం అన్నంత భ్రాంతిని కలిగిస్తున్నాయ!

కొత్త పరిశీలనగా చూశాడు వారాయగరావు!

అడిపావురంలో ఒకానొక ఒడుగు, మగపావురంలో ఒకానొక మగత—అవ్యక్తంగా అవదరంగా మువ్వొలికొలవుతున్నాయ. అది దృక్పాన్ని అక్షి యగళంలో నిలుపుకుంటూ చాటవయపు చూశాడు

వారాయగరావు. అలా చూడగానే అతనిలో ఒక మాతనో లేజం వికాస విలాసం, లగ్నత శైతాలలో ఆసందిశ్శిఖర ప్రవృత్తిలించినయే. అతే అతని దృష్టి సంలేయమయ్యింది. అంతకంతకు అతనిలో ముద్దుట అధికమవుతున్నాయి. ఆ ముద్దుటతో బాటు మృగ్య మృగ్య నుడిగోవురంకేసి కూడా చూస్తూ మురిసిపోతున్నాడు. అతని! ఎందుకో అంత ఆనందం?—

పశ్చిమాభిముఖంగా చాటవయపు పయనించిన అతని దృష్టి క్రమంగా పశ్చిమాభిముఖ మవుతోంది. అయ్యింది! ఇప్పుడతని దృష్టి క్షణం క్రింది క్షణం పైకి! అతని మువ్వొలికాలలో క్షణం కువకువలూ! క్షణం గువగులలూ! క్షణం అడిపావురాయి కిల కిలలూ! క్షణం పన్నటిగాజుల గలగలలూ! క్షణం మగపావురాయి రెక్కల పద్యడి! క్షణం క్రిగుతో కూడిన బూటుల వచ్చుకు!—అన్నీ కొన్ని క్షణాల వ్యవధిలో! అదంతా ఒక రిప్రజ్జ సంఘటన!

అంతవరకూ ప్రాంగణాభిముఖంగావున్న వారాయగరావు దృష్టి క్రమంగా ప్రాకృతాభిముఖంగా పయనింపసాగింది. పయనిస్తూ వే ములుపువరకూ మరలింది. ములుపు రాటికే మరీ కనిపించని తోగు. దీనికి దవ్వగా భవంతి కట్టుకున్న వారాయగరావు దృష్టి ములుపు చాటలేక మరల భవంతి మోహం పట్టింది. పడుకొనే నుడిగోవురంమీదికి ఎగబ్రాకింది. సరిగ్గా అదేసమయాన జగ్రావ పావురాల జంట ఆలయ కోట రాంతరంలోకి అంతర్భావమైంది!

వారాయగరావు పృథ్వీవాదుల్లోంచి స్మృతి క్రిలు ఒలికి పింహద్యారానికి పింగారాన్ని చిలికి, మెల్ల మెలగా ఇంట్లోని చిరుచీకటులలో ములుమాయ మయినయే.

2

రాత్రి పడయింది. ఎవం చావడిలో ఎక్కడో పడక నిర్మిలో ఎదుం వాల్చేడు వారాయగరావు. ఇయట ఏం జరుగుతున్నదీ ఎంత వర్షం కురిసిపెరిసిందీ అతనికి తెలిదు. ముసుగువల్ల చావడి మాత్రం చలిగా వుంది. అంతే. ఇద్దిదవాడి కార్లమీద కాక్కిగుళాయివా కేసిపోన్నాడు.

మెల్ల మెలగా నిద్రాడేది చల్లదీమాపు అతని మీదికి ప్రసరించతోతోంది. ఇక లేచి పడకగది లోకి పోదామనుకున్నాడు, క్రమంగా లేవడంకూడా

జరిగింది. పీఠితులుపు గడియ చేయడానికిగాను పీఠి చాచిడిలోకి వచ్చేడు. జార్జీ చేసివున్న తలుపుల్ని అపకంగానే దగ్గరనగా చేశాడు. గడియ కూడా చేయబోయేడు.

‘వారాయణరావు గారూ!’ అని

అంతలోనే పిలుపు!

ఎవరైవుంటారు? అన్న ప్రశ్నలో మొహం మూత్రం చిట్టించి అదే ధింగిమంటోవుండి గడియ చేయడం వారి తలుపులు బాదుగా తెరిచాడు. ఎదురుగా మెట్లమీద అయిదారురురుదాక నిలబడ్డారు. వారి కిరణులమీద ముసుగులన్నయ్. వారి వెనక గుడి దగ్గరగా మరో ఇద్దరు ముగ్గురు ఉన్నారు.

ఒకరి వారాయణరావుదప్పి గుడిమీదికి పోయింది. ‘ఆ పావురాలు గూటిలోనే వుంటాయి!’ — ఇంత వాన కురిపిస్తూ పీఠి ఇప్పటికీ చెబుతున్న తిన కంతమిమందు తెలిపట్ట వాటికి చేరేదేమా! తెలికపోయినా ఎరిమాలో? అన్న స్పృహ కలిగి ‘ఎంతగా ఎరికి వణికిపోతాయో!’ అనుకుంటూ చటుక్కున ‘అర!’ అనుకొని వారాయణరావు నువ్వుం ముందున్న వ్యక్తులవంక చూశాడు. దూస్తూనే ‘మీరా? రండి లోపలికి!’ అన్నాడు. అని లోపలికి దారితీశాడు.

ఒక్కొక్కరే మెట్లమీద నిలబడవారూ గుడి దగ్గర తిచ్చాకుతున్న వారూ లోపల ప్రవేశించారు. పీఠి చాచిడిలో వున్న వాడు గాటి బల్లలమీద అంతా ఆసీనులయ్యేరు!

‘ఏదైతా పనిమీద వచ్చేరా?’

పవక కుప్పీలో కూర్చుంటూ వారాయణరావు అడిగాడు. ఆ వచ్చినవారిలో ముసిముసి నవ్వులు మోసుకెల్లివయ్. వారి నైఖరి కింకించినట్టే వాస్తవం అని వారాయణరావు గ్రహించాడు. వైగా మువ్వలు గాయా కరిణంగాయా కలిపి వచ్చేరు. ఏవో వ్యవహారం లేనది ఎందుకు వస్తారు? అని వారాయణరావు ఆలోచన.

‘ఏవండి కరిణంగాయా!’ అన్నాడు వారాయణరావు వచ్చిపని చెప్పండిన్న భావాన్ని అధ్యాహరానుకూలం చేస్తూ.

‘అచ్చే...’

గానుకరిణంగానైన భీమశంకరం ఎదురుకూ

మువ్వలుగారి వంక ముసిముసి నవ్వులతో చూపేడు. కరిణంగారితో బాటు మరో నాలుగు కన్నులు మువ్వలును చూశాయి. మరో రెండు కంఠాలు పలికించాయ్.

‘చెప్పండి మువ్వలుగారూ!’ వారాయణరావు కూడా అడిగేశాడు!

‘మరేం లేదండి. మీరో పిరంతా ఒక విషయం చెప్పకుండామని వచ్చేరు.’

‘ఏకేగాని మీరు కావచ్చును!’

వారాయణరావు ధైర్యం కైగా అని నవ్వేడు.

‘ఎందుక్కారండి! ఒకటే ఉరయ్యేక?’ కరిణంగారు ప్రతికలిపేరు.

‘వరే ఏమిటి?’ అన్నాడు వారాయణరావు. ‘చెప్పండి.’ ఒకల్పిద్దరు మువ్వలుగారి చెవులు కొరికారు. మువ్వలు మొదలు పెట్టారు.

‘మీరు వచ్చిపవ్వుల్నుంచి మా వూరికి ఒకొక్కటివీరిం ఏర్పడింది. అంతవరకూ అక్షాపంబోపదే అల్లాడేవారు!’

‘దాగానే వుండి! కరిణంగారు కవిత్వంకట్టి మీ చేతి పాడిమవ్వుట్టండి!’ అంటూ మువ్వలు కూటకు ఆగ్రహిస్తేను వారాయణరావు. ‘నే చెప్పలేదూ వారాయణరావుగా రంటే అదికత్తిమలు అని!’ అంటూ భీమశంకరం భీమశంక మనీషై సగర్వంగా నిరయ్యవంక చూశాడు. తనకూటకు వాళ్ళంతా హవలెత్తి వోయివుంటారని భీమశంకరం అభిప్రాయం! అంతవనీ జరిగింది. అర్థంగాక ఆ నిరయ్య కాస్తా లేకన్నులు చేశాడు. అది కనిపెట్టి తెలివైన ఘటం అవ్వడంతో భీమశంకరం నుక్కతిప్పకొని ‘మన వారాయణరావుగారికి తిమ్మనరించి పొగిడితే ఏమిందలేదు!’ అని వ్యాఖ్యానం చేశాడు.

‘అదన్నీ ఎందుకు కింకరంగాయా! అనిలు పంగతి చెప్పండి.’ అన్నాడు వారాయణరావు. నిజంగా వారాయణరావులో ఏమిందలేదనితనం స్పష్టమయింది.

‘వారాయణరావు గారూ! మీరేమన్నా గాని మీరు వచ్చేకనే మా వల్లెబూరికో పాంశాల అనేది వచ్చింది. అది మేస్తాలో మగ మేస్తాలో భార్య భర్తలో ఎవరో మొదలీకి ఆ యిద్దరిపట్ల పదిమంది పిల్లలకీ నాలుగు అక్షరం ముక్కలు వస్తున్నయ్.’ ‘అయితే—’ చిరునవ్వు ప్రకటిస్తూ అన్నాడు వారాయణరావు. అప్పుడిదిని ద్విగ్వరయంలో నాలుగంట

లికి రంగోలచేస్తూ నుడివిగర అటలాడుతున్న పిల్లల హడావిడి చూపుతేలు చూస్తున్నాను. అదృశ్యం గుర్తుపట్టి కలిగిన ఆవంధంలో స్వీయప్రసంగం అనే అంశాన్ని గమనించక అప్రసన్నుడు వారాయగరావు 'అయితే?' అని అడిగాడు.

'అలాకే, పిల్లలతో బాటు పెద్దలు! లోకంలో ఎన్నిరకాల తింతులున్నా చూస్తూ ప్రజలకి భగవంతుడంటే కలహరించలేక... పూజలూ పువపూరాలూ! మాకు తెలియని గావు. తాతలవాటిది ఒక గుడివున్న దన్ను చూసేగాని అందులోకి వచ్చి ఆర్పించడానికి అనువుగాలేదు. కనుక నలుగురిచేత చందాలు చేయించి మన భవంతి ఎడటిగుడి బాగుచేయజ్ఞామని! నలుగురికి వచ్చే కార్యం. నలుగురూ కోరుతున్నదికూడా! ఇహమూ పరమూ అన్నాడు పెద్దలు! అదేదో మోషేయమీదగా జరగాలని మనవార్య ముక్కున. లేక గుడి కనుకున్నామంటే కాదనే కోర్కెటకు లేవటంటారు చెప్పండి.'

'కోర్కెటకు' అన్నమాట కబూరిలా చూసుకుపోయింది వారాయగరావు గుండెన.

'దైవకార్యం. పదిమంది పట్టుదిలా వుండాలేగాని పదిమీమల్లో మన వారాయగరావుగాని అపని చేయించలేమా?'

అన్నాడు భీమశంకరం ఖాట్టబావంతో.

'గుడి తిరుమ్మటా?'

కొంచెం నీరసంగా నలువడింది వారాయగరావుకొంతుకలోంచికూడా.

అంతా తలలు ఆడించేరు.

'అలా!'

అన్నాడు వారాయగరావు అలోదహాజగత్తులో ఆడుకునేటకూ!

'అలయ పువర్నిర్యాణం! ఆనీకులికి పత! నానీకులకయవా నానీకరమైన విషయం కాదు. దైవం విశ్వాసంతోజూడిన విషయం. ఆ విశ్వాసం హేతురహితమూ గానీతిరహితమూ. నీర మనసుగోంచి ఇప్పుడది మంచుపోగా మగంలో దట్టమై మరుమగంలో మాయమయ్యేది కాదు. తేలి పదిమంది నాంధివున్న విషయం ఎలా కాదనగలం?'

అప్పుచే అంటాం. అయిదురోజుల్లో నిర్వాణ వ్యయం నిధి లెం చెబుతున్నారట. సరకులన్నీ సరిఫరాచేస్తాం. తాపీ మేష్ట్రులు వస్తారు...'

అప్పుడే వారాయగరావు మెదతులో ఆలయ పువర్నిర్యాణం జరుగుతోంది!

'మొందు శిథిలభాగాల్ని తీసి పారేస్తారు! గోపురం పూర్తిగా—అలా!'

వారాయగరావుకి గుండెల్ని నైలు ఢీకొన్నంత భూత కలిగింది. 'హాడం ఆ పావురా లెక్కడికి పోతాయి? అవి రోజూ సాయంకాలం ఆడుకుంటూ పాడుకుంటూ...'

వారాయగరావు కళ్లు చెమ్మగిరినయ్యే అంత రాంతరం పాత రాంతరంలోకి బారీపోతున్నట్లు అయింది.

'ఏవండి వారాయగరావుగానూ! కరణం గాన కర్రతో నేలమీద చప్పుడుచేస్తూ చప్పున చెప్పండి అన్ని భావంతో అడిగాడు.

'మంచి పని కాదంటారా?'

మువ్వలు మెల్లగా ప్రక్షింపాడు. ఎలా కాదనగలకు వారాయగరావు?

'స...రే...' అందాడుమరున్నాడు వారాయగరావు.

'హాడం ఆ పావురాలో!'

అంతరాత్మలో నూదిలా మెరిసింది!

దుర్గా వారాయగరావు మనస్సు గుండబలలో పడింది.

'ఏమిటి పిల్ల. ఎంత అజ్ఞానంతో వున్నాను! వాస్త్రీయదృష్టి పూజ్యమే! ఆలయాన్ని దాసు చేయిస్తే ఒక విధే దేవుడున్నా ఎవ్వరూ అమాంతం మజలీ లేకండా నైకుంతానికి సకాపిని ప్రయాణం చేయలేదు. అపాటివాని! ఎందుకీ తిరంగాలు? విగ్రహారాధన చెప్పించడం కాదు. విధికాదు. మనసాధ్యనిస్తే చాంతి ధర్మశాస్త్రాంతి ఖాపిస్తున్నయ్యే. బానీ—బారీ కరో ఆవంధం! అజ్ఞానమో విజ్ఞానమో అని అంగీకరిస్తే? రెండుదున్నులితలు. ఒకటి వారి మాధ్యస్థిని మరింత ప్రభం చేసి దృఢతరం చేసినవాడివుతాడు తాను. రెండు—ఎక్కణించి వచ్చామో ఎలా వచ్చేయో నిశ్చయంగా తీరుతున్న ఆ పావురాలు అనాధ పక్షులవుతాయే! ఆ చేయియిలేం? అసలు ఏమీ కావు. తిన్నగా ఎక్కడికో పోయి మరో శిథిలాలయోన్నో జీర్ణ వృద్ధోన్నో ఆశ్రయించి పోయిగావుంటాయి! కాని రెన కంటికి—

మరి వారాయగరావు మోదన సాగలేదు.

‘అలయ పువర్ని ర్మాణ ప్రయత్నం వద్దు’ అని ఖండితంగా చెప్పడమే కర్తవ్యంగా తోచింది వారాయణరావుకి. ఆ మాట చెప్పేస్తా మనుకున్నాడు. మరోసారి ఆలోచించాడు. ‘ఎందుకు వద్దంటున్నాను?’ అని ప్రశ్నించుకున్నాడు. ‘నాకోసమా?’ మరో ఉపప్రశ్న ఉత్పన్నమయింది. అదిగకండానే ‘అవును’ అన్న సమాధానం అతని ఎదుట ప్రత్యక్షమయింది.

‘కాదు. వాకోసం కాదు. వారి మాధ్యాన్ని తోలగిందానికి! పావురాలు ఎగిరిపోయినా తినకేం భయలేదు. ఉన్నా అది ఒక హేతువు కాదు. అసలు పావురాల ప్రమేయమే లేదు. అలయ పువర్ని ర్మాణం వినిపించింది అజ్ఞానాంశకారంతో అలమటిందే గ్రామీణుల్ని మరింత మాధులుగా మార్చులుగా తియ్యబడేస్తోంది. ఎన్నెన్ని విచిత్ర విషాద ఘట్టాలు సంభవిస్తాయి! అందులో అమృతారీగడి! పూజలన్న వైభవాల్నై అవి క్రమంగా జాతరీకవడమే ఎదిగి జంతుహింసలకి కారణభూతి మవుతాయి. మహా భూరమది. అంచేత ముఖ్యంగా అలయపువర్ని ర్మాణాన్ని ప్రతిఘటించాలి!—

అధ్యుదయ భావాలు వారాయణరావులో ఆసావనికే తెలిశాయి.

‘వద్దు. ఆ ప్రయత్నం మంచిది కాదు.’ వారాయణరావు నోటిరాకా వచ్చింది. నాలుక చివరంటా వచ్చింది. ఇంక ఆవహిమే అవశేషం.

‘మాటాడలేం!’

కరణంగారి కంఠంలో బాటు కర్ర చప్పుడు కాస్త చొచ్చుస్తాయిలో అనిపించి వారాయణరావు ఆగంతులవంక చూశాడు.

‘వద్దు.’ అందామని నోరు తెరిచాడు.

ఎదురుగా ఏడెవమంతునరి ఉత్సుకత!

‘అలాగే!’ అనేలాడు వారాయణరావు.

‘మయ్యలెదుటా నే చెప్పలేదా? మన వారాయణరావుగారు మన గ్రామాన్ని అన్ని విధాల ముందుకు తీసుకుపోయే మహాసాధావులని! మన అద్విష్టంబిల్ల ఎక్కడినుంచో ఈ ప్రాధులచ్చి స్వగ్రామం అన్నట్లు వ్యవహరిస్తున్నాడు...

కర్ర నేలమీది అనిస్తూ కరణంగారు దండక మేధుకోగా నే ముప్పలు గారు లేచి “మరి తెలవండి.” అన్నాడు.

వారాయణరావు ‘అ’ అంటూ అందరినంకా చూశాడుగాని అతని దృష్టిలో సజీవ కేళులు చప్పునిర్పడయ్యాయి. గాలపలకలోంచి ప్రసరిస్తున్న మార్మికరణంలా మందగించిన అతని చూపును అక్కడే వారెవ్వరూ చూడలేదు. ఎవరిమట్టుకు వారు వెళ్లి దానికి లేచారు. వారిని సాగవంపదానికి వారాయణరావు వీధిమధ్యంవాకా వెళ్ళేడు.

అంతా వీడ్కోలు వాక్యాలు చెప్పి వీధి మొహం వట్టేట. వారాయణరావు దృష్టి అనాలోచితంగా అలయంమీదికి వెళ్ళింది. నూటిగా కోటరాకృతి కనిపించింది. వారాయణరావు ముఖంలోంచి ఒక కాంతిరేఖ ఎక్కడికో విగిరిపోయింది! అదే సమయాన కోటరాకృతిలోంచి కోమలంగా వెలువడ్డ వనవనస్యం అతని హృదయంలో చురకల్పిలా కలదిరిగి కవ్వదాడింది! ఆలా మామూలే మరలామూలే మరల్లా వారాయణరావు చేతులు తిలుపులు జారినేయదానికి నిటారుగా పోగాయి!

3

తెల్లవారింది. ఆళ్ళకర్ణం!

సరిగా వెలుగైనారా లేదు. అప్పుడే అమృతారీగడి అరుచిమీది తాపీ పీఠస్థ్రలు!!

అప్పుడే లేచి నిద్రకళ్ళతోనే లైటింగిచ్చిన వారాయణరావు వాళ్ళని చూశాడు. నీలం తినకళ్ళని తాను నమ్మలేకపోయేడు.

రాత్రి పదిమంది వచ్చి చెప్పి ఇంకా సరిగా తెల్లవారలేదే! అదైవా రాత్రి వాళ్ళన్నది చేయించాలన్న సంకల్పం మాత్రమే! ఇంకా నరగాల్సినది సవాళేదు గ్రంథం వుంది. ముందు పదిమందిగ్గర చందాలు వసూలుచెయ్యాలి! ఎవరైనా భూరివిరాళాలిస్తారేమో చూడాలి! దాన్ని బట్టి ఎంతెక్కు ఖర్చు పెట్టగలమో ఒక నిర్ణయానికి రావాలి! సవాళిన ముయిని ధర్మాన్ని పురస్కరించుకొని ఇంతా ఆలయాన్ని మరొకటై చేస్తా మరొక సంతోషయాన్ని అనుసరించి వాస్తూ చూపించి మహారత్నం పెట్టించి.. ఇంకా... ఇంకా... ఎంతో తిరిగమంపే, అప్పుడే ఈ తాపీ పీఠస్థ్రలు ఆయనసానుగిలో తెల్లారకండానే వచ్చా లేవెడి?

తెల్లపోయి చూస్తున్నాడు వారాయణరావు. ఒకటి రెండు నిమిషాలు గడిచాయి.

‘మం దీ పక్కమంచి మొదలుపెడదాం.’

4

‘అలాగే మొదలుపెట్టి ముతూర్తం చేసి ఆగం. పూర్తయినదాకా ఇదే పని!’

తాపీ మేస్త్రుల మాటలు వారాయణరావు చెవిరి బడ్డాయి. మరి నీలం యోదన వ్యర్థం అనిపించింది.

‘ఏమోయ్ ఇలాంటి.’ అని వాళ్ళని పిలిచాడు.

‘అయ్యో!’ అంటూ మేస్త్రీలు వారాయణరావుకి నమిషం గాన దివ్వి విషయ విధేయంగా నిలబడ్డారు.

‘ఎవరు పురమాయించారు మీ కిషని!’ వారాయణరావు మామూలు గా అడిగిపట్టి అడిగాడు.

‘చెప్పడమయితే ముప్పలుగారే చెప్పారు కావండి, పవంతా పురమాయించింది కరణం గారిండి.’
‘అలాగా?’ అంటూ వారాయణరావు అలయం వంక చూశాడు. పావురాల నివాసమయిన కోటరం కనిపించింది. ఒక్కసారి వారాయణరావు హృదయం స్త్రీస్వాదయంలా తిరుక్కుపోయింది!

నిద్రపోతున్న పసిచెత్తుకుండుల్ని విచ్చుకత్తులతో తుత్తునియలుచెప్పున్నట్లు అనిపించి ధరించలేక పోయేడు.

‘నేను దీక్షిస్తానని చెప్పండి. మీ యిళ్లకు మీరు పోండి.’ తీవ్రంగా అన్నాడు వారాయణరావు.

తాపీ మేస్త్రీలకు నడినెత్తిమీద తాటికాయలు పడ్డంత పసయింది! వారాయణరావు గారు చాలా కాంతం కలవారని ఆయనకి కోపం రానేరదని ఆ ధవంతి కట్టినవాడు అనుభవంలో వారు గ్రహించిన విషయం. అలాంటిది అకస్మాత్తుగా వారాయణరావు అగ్నిమీద గుగ్గిలమవ్వడంతో వాళ్ళకి హావతెత్తి పోయింది.

‘ఏం?’

మర్యా వారాయణరావు హుంకరించాడు. తాపీ మేస్త్రీలు ఒకరి మొహం ఒకరు చూసుకున్నారు! గుడ్డు తేలవేలాడు ఒకడు. మరొకడు మెచి వాలేలాడు. మెల్లగా ఇద్దరూ ఒకళ్ళకోకళ్ళు చూడటం మిగిల్చుకుంటూ మరీ మంత్రలేకండా మానంగా అలయం దగ్గరకు వెళ్ళి సాధనాలు చంకను తెట్టుకున్నారు.

పరే! మంచిరిపంవల్లో మరే కారణంవల్లో అన్న వెంటనే వాళ్ళు అవరేలి వెళ్లారు. వెళ్ళి పోయి మంటారా? పని పురమాయించినవాళ్ళకి చెబుతారు. వాళ్ళు వింటారు. వావాదిధార భావాలు వాళ్ళల్లో పారుకుంటాయి.

ముప్పలు అసలే ముక్కాపి! దానికి సాయం, తాను దలచినదానికి వ్యతిరేకం బరగరాదన్న తత్వం కలవాడు. ఏమంటాడో?

భీమకంకరం వసతిపై గాని భిల్లక పురస్కృతపై మనిషిలే లోతడు. తిలిహ వాళ్ళంటే ముప్పలుకో కరణానికో అనుయాయులు! కనుక విషయం ముప్పలుకి కరణానికి ముందే చెప్పడం మంచిది...

అనుకుంటూ కాఫీ తాగి మిద్యగానే వారాయణరావు పోస్టుకి బయల్దేరాడు. ముప్పలు గారు ఇంట్లో లేరని లోపలనుంచి జవాబు వచ్చి తిన్నగా కరణం గారింటికి వెళ్లారు. భీమకంకరం గారు డిస్కు మంపర డిప్యూటీ ఇన్ ఛార్జ్ అయ్యారు. వారాయణరావుని చూడగానే ‘రండి రండి’ అంటూ అహ్వరించాడు.

‘ఏమండీ కరణం గారూ! తెల్లరకండానె తాపీ మేస్త్రీలు వచ్చేరు. ఏ దినింగా పని జరపాలో ఎంత డబ్బు అవుతుందో ఇంకా మనం ఒక నిర్ణయానికి రాలేదు. ముందు ఒక ప్లాను ఫ్రంట్ లుం ఎందుకయినా ముందిదకదా?’ అన్నాడు వారాయణరావు.

‘అదేదెంటండోయ్. గురువులేని విద్య నీటి విద్యని ప్లాను ప్రజాభిరూపం లేని పనేంటి? లక్ష విధాల చెప్పేను. ముప్పలుకి తెలియకలేదు.’

‘ఏమంటాడు?’

‘ఏమని చెప్పను? అసలు వారాయణరావు గారూ! ఒక విషయం. మీకు నేను చెప్పకూడదు గాని మంచిరిపం గావుం చేవారికి ఆకారణంగా అపనింపలు అంటగడితే నేనుకుటుంబం విహించలేను. మీరు నిష్కర్షంగా ఇంత నేను చెప్తున్నారే! ఆ ముప్పలంటి గాని మరోవాడికి గాని విశ్వాసంలేదు. పరాయివాడు పరాయివాడే అని వాళ్ళది ఒకటే దాడిరి పాట! అడిగాక వారాయణరావు గారూ! ఇది మొదల గానుం. ఇలాంటిచోట మీరంటివారికి తావు దొరికదు, మీ మంచిరిపం వెళ్లదు.’ అన్నాడు కరణం ఖండితంగా.

‘మరి మనమా బాగ్రతగా వుండాలి!’

‘ఏమి బాగ్రతాడీ! మీకు తెలిసినదేమిగాని—
పర. నా కంఠమే తెలిసి. ఏమిటో చెప్పని బాగ్రతగా
నాది బాగ్రతం. ధరించలేక వెళ్ళగమ్మతుంటాను.
‘కలహ మహామయిరా మనం కరణం గారం’ అన్న
అవప్రధాన పాటకుమోత్రంబాను. నాకే బుద్ధి
వుంది.’

వారాయణరావు మాటాడలేదు.

‘అసలీ పధనలోక ధర్మమే ఇంతండీ! వ్యాయా
నికీ ధర్మానికీ స్థానంలేదు. మీరు రాత్రి దేవాలయ
పురికి వ్యాధాన్ని అంగీకరించారా? పాపం! అమా
యకులు మీరు—అంతా మీమీద వున్న పై వారు
మాటాడేరు. కొని నా కది ఏమిందను.’

‘ఏది ఏమిందను?’

‘అచ్చే. ఏమీలేదండి నోయబారింది.’

‘ధర్మలేదు చెప్పండి. నామీద మీకు సమ్యకం
లేదా?’

‘ఎందుకు లేదు. ఉంచుతున్నాను నోయ బార
దాని! బుద్ధి మీరు వాల్కి చెప్పని నాకు తెలుసు.
కొని...వారాయణరావుగారు! నాకంటే ఏకపక్ష
ఎక్కడి ఏమయం అక్కడే రక్కలు దురిపిపట్టు
దురిపెయ్యడం మంచిదిగాని ముక్కున రిగిలించి
మానుకురానూడ దండీ!’

‘మొత్తానికి మీమా నామీద కింకీ!’

‘రా రా! ఆ అల్పరీకయితే అలాటి
పధన కింకలున్నాయిగాని ఆన్నీ తెలిసిన
నాకు అదే రోగమా? ఎంతమాటన్నాను: మీకు
తెలియగాని వారాయణరావుగారు! మీరు పవనీత
హృదయాలని నాకు తెలుసు. పయ్యండి చెబుతున్నా.
మీ సలహాయే నిజంగా కావలెనే మీతో మాటాడండి
తానీ మేస్త్రీలని ఎందుకు ముందే పురమాయించాలి?
హానీ పురమాయించడం తిప్పకాదే అంతా. అన్ని
సంగతులూ మీకు చెప్పినప్పుడు ఆ మేర్యాడీ ఏమయింది
ఆసలు సంగతి చెప్పకుంటానీ? అని నేనంటాను.
అందుకే నాకు అలాంటి గొడవలు ఏమిందవో’

‘ఎవరు పురమాయస్తా?’

మామూలు కంకంబోనె అడిగాడు వారాయణ
రావు. కరణంగారి మాటలన్నీ కర్తవ్యాలలో పడు
తున్నా గమనించేలా ఆయన ముఖకవళికలలో ఏమీ
మాట్టు పైకి ముద్రచేసుకోలేదు.

‘ఏమిటంటారు?’

అన్నాడు ఉరిక్కిపడి భీమకంకరం.

‘పురమాయించిం చెప్పని?’

‘బాగుండండీ! పేరుపెట్టి చెప్పాలా? ఎంత
వెర్తివారండీ మీరు! తెలిసి నాగరికత తెలుసునే!
పట్టణాల్లో ఉన్నానే! నాకంటే ఏమంత వారా
యణరావు ఘనాహారీ అని ఈ సంస్కరణలు అని
ముప్పలుగారి దుగ్ధండీ!’

ముక్కుపుటాల్లో సస్యం బిగిస్తూ కరణంగారు
కరకంలాడేరు.

‘కరణంగారు! ఇక నెలపు.’

అంటూ వారాయణరావు లేచేడు.

స్వస్థహాభిముఖంగా కాలం సాచేడు. భీమ
కంకరం వంటెవరకు సాగనంటి నెలపు దీసికొ
న్నాడు. ఒంటరిగా వారాయణరావు సడక మొదలు
పెట్టాడు. అనుకులు బోయగా పడుకున్నాయి. ములుపు
తరిగారు.

‘సమస్కారమంటి! వారాయణరావుగారు!’

అన్నమాట విపవడి తలయెత్తి చూశాడు.

ఎదురుగా ముప్పలు!

‘సమస్కారం. ఎక్కడోంచి. ఇంటివెళ్ళర
లేరంటే వచ్చేస్తున్నా.’ అన్నాడు వారాయణరావు.

‘నేను మీయింటికే బయల్దేరావండీ.’ అన్నాడు
ముప్పలు.

‘ఎరే! అం. ఏమిటి సంగతి?’

‘అచ్చే! రాత్రి మీతో నేను చెప్పింది—’

ముప్పలు అంటుందిగానే

‘అం. ఏమయింది?’

అన్నాడు వారాయణరావు యధాకంకంబోనె.

‘అచ్చే! చందాలు గ్రూ ఏమిటి వస్తయ్యా
మాదాం. పదిరోజు బాగుదామంటే రాత్రి నానాదా
వచ్చినవాళ్ళు సుతరంగా ఒప్పుకోలేదు. కరణంగా
రొహటి వాల్కి తిగ్గులు కొన్ని సమీకలు చేశాడు.
మొత్తానికి పదిమంది రాత్రి మా యింటివెళ్ళింది
వస్తూ దారిలోనే తానీ మేస్త్రీలకీ పురమాయించేడు.
నేను కొంచెం కింతా మీదా ఆలోచిస్తూనే వున్నా.
మేస్త్రీలు నిద్రలోంచి లేచినవచ్చి ‘ఏమిటి నామా

సెలవు' అంటే అనుమానిస్తూనే 'మన గుడి మరామత్తు చెయ్యాలి!' అన్నాడు. అదివం తెలుపు నలుగురూ తొందరలో ప్రారంభించాలి అన్నాడు. 'సభాస్థ శీఘ్రం, తెల్లారుగల్ల దళివి కేషతిథి. ఆయన గంటలకే అల్పాదీగా పని మొదలుపెడితే సరి!' అన్నాడు కరణం గారు! ఆ మాటలపై నలుగురూ ఏక అంశే సరే అన్నాడు. వారాయణరావుగారికి చెప్పిందేనా అని విమరుతుంటే 'మమగులో గుడ్డు లాటా విడిచి పురమాయించండి అంటే పురమాయం దండి అని నలుగురూ నాలుగు మాటలన్నాడు.

మొత్తానికి—

ముప్పలు కళ్ళలో చెరుగు తొంగిచూడటాన్ని గమనిస్తూ చెవున్న వారాయణరావు మెల్ల గా అన్నాడు. 'అవును. మేస్త్రీలు రానేవచ్చారు. మరో కారణం పని మా పేజీ పొమ్మన్నాడు.'

'అది తెలిసే మీకేం కోపం వచ్చిందో అని గు గతా మీయంటికి వచ్చేను. అయితే చాలందినమంచి రావడంవల్ల దాదల వేరయ్యాయి.'

'అలా వానికేం, ఈరివాళ్ళకి ఆలయం తప్పని పరిగా రాసుచేయించుకోవాలన్న భావం ఉన్న వ్యక్తులమనం కాదని అనుకుంటున్నాను. ఇంకా వివిధో సామన్యంతో అదో చూడిరిలావుండి వాళ్ళని పొమ్మన్నాను. దళివి పోయినా ఏకాదశి మంచిదే! మధ్యాహ్నంనుంచి పని మొదలుపెట్టిదాం. ఈలోగా మనం ఎవరెంతో చెప్పు ఇచ్చేదీ ఒక అందనా వేసికో వాలి! భోజనమయ్యేక ఒకసారి మాయంటికి వస్తారా?' అన్నాడు వారాయణరావు.

'పాయంత్రిం రాకుండాండి.'

'అలాగేనా సరే!'

'అయితే పాయంత్రిమే వస్తాను.'

'మంచిది. మరి సెలవా?'

వారాయణరావు కాల కదలికలోయి ముప్పలు వంక చూశాడు. ముప్పలు మొహంలో ఒక తిచ్చాట కనిపించి అలా చూస్తూ అగిపోయేడు. ముప్పలు గొంతుకే సవరించుకొంటూ ముందుకు వెళ్ళిపోయి అగి 'వారాయణరావుగారూ!' అన్నాడు. మళ్ళా కాల పాదకోయి వారాయణరావు పాదమున్న కాల పాదమున్నట్టే చది ముప్పలువంకే తిరిగాడు.

'మాయంటికి వస్తూ తాపీ మేస్త్రీలను కూడా దీసుకు వచ్చేను—మీకు సంగతిచెప్పి పని మొదలు

పెట్టిదామని-తొమ్మిది గంటలకా కా దళివివుందని మళ్ళా పదిమంది పట్టు పట్టాడు. మీరు ఇంటిదగ్గర లేరు. మేస్త్రీలు 'వారాయణరావుగారు మీరు ఏకమైతే చెప్పండి, ఎలా చెయ్యవలసింది?' అని గోలపెట్టారు... ఫర్వాలేదు. నేను మళ్ళీవచ్చి వారాయణరావుగారికి చెబుతా. ఆయన రాత్రి చూతో బాటు ఈపని చేయించాలనే అన్నాడు. మామూలం అగడుకదా! అని దగ్గరవుండి పని మొదలుపెట్టించి ఇలా వస్తున్నా. ఇంతలో మీరు...'

అంటూ ముప్పలు వారాయణరావు మొహం లోకి చూశాడు. విర్యకార నిధిరంగా వున్న వారాయణరావు ముఖాన్ని చూచి విస్మయపడిపోయిన ముప్పలుగారి ముఖాన్ని వారాయణరావు చూచి 'పని మొదలు పెట్టారా?' అన్నాడు.

'నేనే మొదలు పెట్టించానండి.'

'సరే' మరి వస్తా.

'సెలవండి—పాయంత్రిం తిప్పకుండా వస్తాను.'

'నేను ఎక్కడికి వెళ్ళను. ఇంటిదగ్గరే వుంటాను.'

ముప్పలు రెల అడిస్తూ ముందుకు వడిరాడు.

5

"ఒకరికంటే ఒకరు. కరణం పాడుతూ కృష్ణ జంబుకిం. ముప్పలు మెల్లని వురి! సరే! వార్ని అనుకోవడమూ అవసరమే! అవ్వాలిందేకో ఈపాటికి అవుతూనే వుంటుంది. పాపం మేస్త్రీలు! వాళ్ళేం చేస్తారు? ఎవరి అధికారంలో వుందని ఎవరినాట వింటారు? నైగా జీవుడిపెళ్ళికి అందినా పెద్దదే! అందులో ఒకాయన ముప్పలు. మరోకాయన కరణమూ! గ్రామాధికారులు! వారినికాదని కరణం సామాన్యులు ప్రతికలేరు. అంచేత తాపీపనివాళ్ళని అనుకోవడమూ తప్పే! ఈపాటికి గుడిలో ఏదిగదా కూలగొట్టి వుంటాడు—"

ఈ మధురణ కలగ్గానే వారాయణరావు గుండె లోనే గునపాలు కదిలాయ్! అనుగులు తివలినయ్. అల్లాగే తిలయైతీ చూశాడు.

అల్లంతి దూరంలోనే అలయం!—"అదిగో! మావిగున్నచూటనే పై శిఖరం! ఆ శిఖరం కిందనే—"

వారాయణరావు నాడులు చల్లబడెసాగాయి. అతికష్టంపొడ అడుగుపడుతున్నది. గున్నమాది కొమ్మల నులుకు దృష్టిపడెనుంచి తప్పుకొంది న్నుటంగా నుడి అడిగి! అరే! ఎవ్వరూ లేరలక్కడ?

అక్కర్లంలా వారాయణరావు అడుగు జోరుగా పడెతోయింది. 'వెనకనైపు ఉన్నారేమి!—' అన్న తిలంపు కలిగి అంతలోనే ఉనురుముని పోయింది వారాయణరావు ప్రాణం.

ఎల్లాగో కాలు కడుల్లోంది! మరికొంతమూరం వడిరాదు.

అన్ని నైపులుంచి ఆలయభాగాన్ని చూడ వచ్చు. వారాయణరావు భూకాదు. వీరివారున్న గండె ఎల్లాగో అడుగుమంటూ కళ్లు చీల్చుకుని మరీ చూశాడు.

నిజం! నిజంగా లేదు. ఏమైపట్టు తాపిపని వాని?

వారాయణరావు అడుగొపడిసాగెడు. అంచె లంచెలుగా అడుగులు పడినయ్యె.

అప్పువారిచదిముంగిలికి వచ్చేకాదు.

నిజంగా తాపిపేస్త్రాలు లేదు. కనీసం గుడికి ముహూర్తం చేసిపట్టుకూడా లేదు. మరి మున్నులు అలా చెప్పాడే? ఎగ్గింండి పని మొదలు పెట్టించా నన్నాడు! ఆ బాపతుచిచ్చు లేదా కనిపించలే!

అతురత హెచ్చుతున్నకొలది కంగారు కంగారుగా చూశాడు. ఆలయాన్ని ప్రశ్నించునా పరి శీలనగా చూశాడు వారాయణరావు! ఎక్కడా శిథిల లేవాలయాన్ని మరొకరునుమిత్తం కూలగొట్టివట్టు లేదు ఏరిటిడి?

వారాయణరావు కేమీ తోడ లేదు.

ఆలయంధుట్టూ ప్రదక్షిణాలు మొదలు పెట్టాడు. మొదలు రెండుమూడుసార్లు వివిశేషమూలేదు. నాలుగో సారి వారాయణరావు కాలికి ఏదో తగిలింది. బొంబడుతూనే కాలికి తగిలించేవిలుని చూశాడు.

ఒక ఇటిక! ఎక్కడిది?

గుడి మూలలోకి దృష్టి పోనిచ్చేడు!

క్షణం అతినిదృష్టి సంభించిపోయింది.

ఉలిక్కిపడ్డాడు. అనంతరం మళ్ళీ ప్రయత్నం చూడసాగెడు.

అలా ఎన్ని నిమిషాలు గడిచాయో? క్రమంగా వారాయణరావు భీతంతో ప్రవేశించాడు. ఇప్పు డెరివి మొహం పల్లబడింది. అర్థంగాని అంతోకేన— పుష్టంగాని పంకోదం—ఇంకా ఏమిలేనిదో!—

పథం చాచిదిలో పడక మర్చి వాలుకున్నాడు. వారాయణరావు కూర్చోబోయేడు. కూర్చోకండానే గదిలోకి వెళ్ళేడు. ద్రావరుదగ్గర పది నిమిషాలు చలనంలేకండా నిలబడ్డాడు. ఉన్నట్టుండి ద్రావరు పొరుగు తీరాడు. పొరుగు తీవ్రంగా అతిని కళ్లు చెమ్మగిరినయ్యె.

పొరుగులోంచి ఒకటి రెండు పుస్తకాలు అటూ ఇటూ తీసి వాదికిందవున్న క్యారికోలైండుని అందుకున్నాడు. కళ్ళకద్రుకున్నాడు. అల్ల వెనక్కి తిప్పి ఆలోచనగా మరో వాలుగయిదు పుటలు చెనక్కి తిప్పాడు. మరి పుటను కదల్చటం కూని అలా చూచుటానై పుస్తకంలోకి చూస్తావున్నాడు.

కొంతసేపటికి అతిని పెదవులు కదలిసయ్యె. ఆ కదలికలో ఒక విషాదావిలమయిన భీతచిత్త ప్రవృత్తి జేరాడింది!

‘అహ్!—’

అప్రమత్తుంగా అతిని పెదవులు ధ్వరించాయ్. అప్రమత్తుంగానే అతిని శీతాలు కూడా ఉర్వా లోకన చేశాయి. గోడమీద చిత్రపటం చిగులుడింది!

వారాయణరావు దృష్టి చిత్రపటంపొడ లగ్న మయింది!

‘ఏమయ్యేదో! ఎక్కడున్నావో!—నీతో బాటు—రత్నం!—’

వారాయణరావునువను చూటాడు కుండ్లి. రత్నం అన్న సంబోధనతో మరొక మునుకు చూటాడలేక ముడ్రపోయింది! అతిని లగ్న శీతాలలో అప్రమత్తులు వెలువడ్డాయి!

ఇంక అక్కడ ఆగలేకపోయేడు వారాయణ రావు. క్యారికోలైండు మూసి ద్రావరు పొరుగులో యధాస్థానంలో వుంచి, కంగారుగా పొరుగుజేసి గోడకేసి చూడతోయి చూడలేక గదిలోంచి గెబ్బ గబా వెటికి వచ్చేకాడు.

వస్త్రానే పేధి కిటికీదగ్గరకు వెళ్ళాడు. కిటికీ తలుపులు తెరిచాడు. గుడివంక చూశాడు. నిక్క బ్ధంగా వుండి నిర్మి మేషంగా చూశాడు.

గుడివగ్గర బడిపిల్లలు గుమిగూడినట్లయింది. వారాయణరావు నిశితంగా చూశాడు. నిజంగా గుడి దగ్గర ఎవ్వరూ లేరు. నిశ్శబ్దంగానే వుంది. కొవి వారాయణరావు దృష్టిలో గుడివగ్గర బడిపిల్లలు గుమి గూడేరు. ఆటల సందర్భంలో పడ్డారు. మాంధి హదావిడిగా పేళ్ల సరంజావిడిగా వుంది. వారాయణ రావు అంతర్దృష్టి బడినుంచి వచ్చే బాటవయపు ప్రస రించింది. స్వప్నంగా కలకల మొహాంతో కలకల వత్సలతో బడినుంచి వస్తున్న పండులబ్బా ఆమె ధర్మా అరిచి గోచరించారు. తిరిగి వారాయణరావు అంత ర్దృష్టి గుడిగోపురంమీదికి ప్రసరించింది. భవభవ ద్వయంతో పావురాలు లైటికి రావడం దిక్పిత మయింది.

వారాయణరావు దృష్టి చూస్తోనేవుంది. అంత రాత్రి ఆలోచిస్తూనేవుంది. "ఆ...ఆ...ఆ...అందిగా ఆనందంతో లైటికి వచ్చాయి పావురాలు! ఎందుకో మగపావురం కొంచెం ముందిగావుంది. ఆడ పావు రంలో ఒక ఆడపూ కనిపిస్తోంది. ఏమిటా లైటికి?"

వారాయణరావు భావన అలానే పాటుతోంది! "మగపావురాయికి ఏదో వచ్చింది. ఆడ పావురాయి అడుర్చుపడితోంది. ఆహా! అచ్చంగా ఒక ఆడబావి ముల్లే ఆ ఆడపావురం ఎంతగా తేలబోతోంది! మగ పావురాన్ని చూచి ఆడపావురం పరమపాధ్యులూ ఎలా పలకరిస్తోంది! ఆ... మగపావురాయి మెడ అలా వాళేసిందే! అయ్యో ఆడపావురాయి బావుర ముంది. అరే! కొండ పడిపోతోంది."

తటాల్లు వారాయణరావుతోనూ ఆగింది. "ఏమిటిది?" అనవని లోతునీటిలో తలదాచుకుంటూ ఉక్కిరి బిక్కిలై ఒక్కసారి ఎగిసిపడి మరోసారి మునిగిపోతూ కవచం ఎల్లాగో తేరుకోని కళ్లు పెక లించి కిటికీయవ్వల్ని చిల్లుకుంటూ గుడిమలాయం వంక చూశాడు. ఏమండక్కిది?

"అరే! పావురాలు లైటికి రావేలేదు. ఎలాంటి దురుహ కలిగింది నాకు! ఎంతటి దుర్భరమైన దృశ్యాన్ని....."

మరి వారాయణరావు మనసు ముందుకు సాగ లేదు. యాంత్రికంగా కిటికీ తలుపులు మూసి మెల్లగా అడుగు కడిరించాడు.

ఎడం చాచిడిలోకి వచ్చేడు. పడకబుర్ని పరా మర్శించింది. చేతు వాల్చేడు. ఎదిటి గోడమీదికి చూశాడు. "గుడియారం తన సుందెలా కొట్టు

కుంటూనే వుంది!" అనిపించింది వారాయణరావుకి. అలా గుడియారానికి పహచారిగా కళ్లు అప్ప గించాడు. పడి...పడివ్వుర...పడకొండు...పన్నెండు ...ఒంటిగంట...రెండు...మూడు...పాలురు—

గభాల్లు లేచాడు వారాయణరావు. ముగ్ధునిం లోనే అరుగుమీదికి వచ్చాడు. ప్రంభానికీ బద్ద బడ్డాడు. దుబ్బముట్టించాడు. ముందం గా చూపు పొగింది.

ఎప్పటిలానే వుంది బాలానందిమా! కోలా హలమా! యథాత్రార్థిగానే వారాయణరావు దృష్టి గుడికోటరం వయపు బడినుంచి వచ్చే బాటవయలూ ప్రసరిస్తూనే వున్నై. కొంచెం గమనంలో మాంద్యం!—

ఆడపావురం లైటికి వచ్చింది. అటు వారా యణరావు దృష్టి నిలిచింది. మగపావురం ఇక వస్తుం దని కన్నులు విప్పేడు. ఎప్పటికీ ఆడ రావడం లేదు. వారాయణరావు దృష్టి మరి బాటవయపు మరలడంలేదు. కోటరంనుంచి రావలసిన మగపావురం కోసమే కొనలు పాటుతోంది. ఎప్పటికీ మగపావురం రావడం జరగడంలేదు. వారాయణరావు కళ్లలోని నరాలు చిల్లిపోతున్నాయి. మగపావురం చూత్రం లైటికి రావడంలేదు. అందోళనగా వారాయణరావు ఆడ పావురంవంక తి బే క ధ్యానం గా చూచిపోవేడు. అరిచి నిశితదృష్టులకే వణికిపోయిన నట్లు గా ఆడపావురం వణికిపోయింది. ఆది స్వప్నంగా చూశాడు వారాయణరావు. గమ్మన మధ్యాహ్నం తినకు పొడమిన దురూహ సుర్రకు వచ్చింది. అనుభవో బాటు అరిచిసం దెహదా వణికిపోయింది. అలా సంచ రితస్వాదయంతోనే ఆడపావురంవంక మరి పరికిలనగా చూశాడు.

ఆడపావురం రెక్క ఆడించింది!

ఆరెక్క తుద తన ఎదలో మెల్లగా మెదిలి చల్లగా పోకెట్టు తో చింది వారాయణరావుకి!

ఒంటరిగావున్న పెంటిపావురం మధ్యా రెక్క ఆడించింది! సుందెలో రెక్క ఈసారి విసురుగా చూసుకుపోయినట్లు విగ్రహం కలిగింది వారాయణ రావుకి!

ఇతోధికమైన వైశిష్ట్యంతో ఆడపావురంమీదికి దృష్టి పారించాడు. ఆడపావురం కనుగుడ్లలో

దైవ్యం కనిపించింది. అంతే వారాయణరావు కను పావల్లో ఆ దైవ్యం కన్నీళ్ళని గలకొట్టింది.

భారంగా అటు చూడలేక వారాయణరావు బడినుంచినట్టే బాటవయపు అనుభవేళార్యకంగా చూశాడు.

“అరే! ఆమె ఒక్కరే వస్తోంది!” వారాయణ రావు సందేహమొక్కుంది.

“ఏమిటి కారణం? ఆయనకు పని తెలుసుక తీర్వాల్సి వస్తానని యందు అమెను ఇంటికి వెళ్ళివని వుంటాడు. ఈమాత్రం దానికి విపరీతంగా ఎందుకు భావించాల్సింది?” అనుకుంటూ అనుకోకుండా వారాయణరావు నుడివొడి పావురంనంక చూశాడు. కను నుడ్లమూసి మందంగా దీపంగా కుంచించుకుపోయి కూర్చుంటూ పాపావురం!

‘ఇదంతా ఏమిటి? మగపావురం ఏమైంది? ఎవరి కిరాతకాస్తం ఏంచేసిందో?—’

అలాగే ఇంకా పడిన వారాయణరావుద్వర్షి అల్ల నల్లన భారంగా బాధతో బడినుంచినట్టే బాటవయపు ప్రసరించింది.

అలలి నిమిషంలోనే ఆమె!

నూటిగా చూశాడు వారాయణరావు. చూస్తూనే తిలకించుచుపోయేడు. ‘అరే! ఈఅమ్మాయి ముఖంలో ఎప్పుడూ వుండేకలి ఏమైపోయింది? ... ఈ మేనాదు ఎందుకు రావట్టు? ఇంకాక అనుకోన్నదే పోతు నయితే ఈమెలో దాకివున్న దైవ్యానికే కారణ మేమిటై వుంటుంది? అతని నురించే ఆమె బాధ అలా కళ్ళిందో ప్రతిఫలించూ ముఖంలో మునుగుకుండేమా! అడిగిస్తే?—’

అడుగుదానుమకున్నాడు వారాయణరావు. పెద్దది కడిచేడు. ‘తీరా అడిగితే ఏమనుకుంటుందో? బంటరిగా వస్తున్న యువతి! ధర్మ లేకుండా చూచి మీ ఆయన నీకుడా రావడంలేదేం అని ఎంత మంచి వ్యాధయంతో అడిగినా ఎలాంటి కాయమోగైతే కా ఆమె ఆపాదించుకోవచ్చు! అనిపించి వారాయణ రావు పెద్దది మరి కదలించలేకపోయేడు.

‘అడవికపోతే అసలు బరిగించేదీలో ఎలా తెలు సుంది? ఆమె బాధ ఏమిటో? ఆ పావురం ఎంతగా నిలబడిపోతోంది! అలాగే ఈమె వ్యాధయమూ ఎంతగా దహించుకుపోతోందో పాపం! అడిగితే నే నుంచినది. యందు తన ఆరాటం పడెల్లంది. తీర్వాల్సి...’

సరిగ్గా భవంతిముందుకు వచ్చిందా పంతులమ్మ. చూపిన దుకుంబంలో వైగవెగ్గలలా కలకబాసినీటిలో వ్యవృంధతలా గత సందర్భంలోని కిలకిలలా గల గలలా వారాయణరావు వ్యాధయంతరంలో ఎక్కడో మెదిలిపట్టువయ.

ఒక్కడునులో ఆమె భవంతి ప్రాంగణాన్ని అడిగమించి వెళ్ళిపోయింది. అవగాలి!—

వారాయణరావు వ్యాధయం ఉయ్యాలలాగింది. నిలవంతంగా పొడిబారిపోయిన పెద్దదని తెరవతో యేడు. పెద్దపుల వడికివయ. పట్టుబట్టి వ్యాధయం ద్వేగాన్ని అగయతోతోయేడు. వ్యాధీసం అవదం కన్యంగా వుంది. అలానే ‘అమ్మా!’ అన్నాడు. ఆ రెండు అక్షరాలూ అతని పెద్దపుల రాటి గాలేడు. అందుకు సిగ్గుపడి ఆమెవంక చూశాడు. ఆమె అవ్వతే భవంతి ప్రాంగణాన్ని చూపేసింది!

ఆమెవైపు వారాయణరావు దృష్టి విశ్చలంగా నియతిమైపోయింది!

నిమిషాలు గడిచాయి.

పంతులమ్మ మలుపు తిరిగింది.

వారాయణరావు చూపులు విస్మయంతో వీర సంగా నుడి కోటరం వయపు ప్రసరించినయ.

అదిపావురం అలా దీపంగానేవుంది!

6

మనస్సు వికలమయింది.

భావకేటం కేకల కేకల మయింది.

మనోభావ చకలం వికలకేకల మయింది.

మర్నాడు చూడ వారాయణరావు వ్యయం పాక ప్రయత్నం చూసి వ్యధిత వ్యాధయంతో హవ్య దృష్ట్యలతో విధిచాదితిలో కూర్చున్నాడు.

ఎదురుగా ఎప్పుటిలా నుడివుంది. ఎవ్వరూ అక్కడికి వచ్చిన అలికిడి లేదు.

మధ్యాహ్నమయింది. గడియారం టంగ్గన రెండు కొట్టింది. కూర్చున్నవాడెల్లా లేచి గడిలోకి వెళ్ళాడు. ఊణం గోడవయపు ఊణం ప్రాయుధ వంక చూస్తూ కొన్ని ఊణాలు గడిపాడు.

మెల్లగా వ్రాయుకుమిడున్న వైరేపు స్రవం వీశాడు. అక్కడే కూర్చున్నాడు. కలం వుచ్చు కున్నాడు. ఆయదానువులరవాక వ్రాశాడు.

గడియారం అరగంబ కొట్టింది. వారాయన రావు చెవిని బడింది. పిత్తిచాదిలోకి వచ్చి మళ్ళా పడినట్టిలో వారిపోయేడు.

మాడు...మాడున్నర...

ఐంక! ఐంక! ఐంక! ఐంక!

గడియారం వాలుగు గంటలూ కొట్టింది. ప్రతి క్షణానికీ వారాయనరావు మొహంమీద సమ్మెలుచెప్పి పడుతున్నట్టుగా ఉలికిపడుతూ ఉలికిపడుతూ ఉద్యమం వ్యాధియంతో లేచేడు. అరుగుమీదికి వచ్చేడు.

నిమిషాలం నిర్దిష్టంగా గడుస్తున్నాయి. గుడి దగ్గర బడిపిల్లలు ఉరుకుతేడు.

ఒక్కసారి వాళ్ళమీద పడింది వారాయన రావు దృష్టి. అందులో ప్రత్యేకించి ఒక ఆకళ్ళ కుర్రాడిమీద. గడిగడియారం లోపల అరగంబ కూడా కొట్టింది. ఆలయంవంక చూశాడు వారాయన రావు!

ఆడపావురాయి కూడా అరుపింకలేదు.

అల్లాగే చూస్తున్నాడు.

ఐంక న మళ్ళీ లోపల అయిదుగంటలు విని పించాయి! వారాయనరావు చూపులు అటు ఆలయం మీదికి ఇటు బాటనయిస్తూ తిరిగివస్తున్నాడు ప్రసరిస్తున్నాయి.

అయిదున్నర! ఆహ! ఏడు!

బాటను ఒక్క పిట్టక ద్విప జాడలేదు. వారాయనరావు మరింత బాధపడిపోగోడు. అచేకవిధాలుగా అంతరాత్మ ఆక్రమించింది. ఆక్రమించి! ఏమంది సమాధానం? ఎవరిస్తారు?—

ఒక్కొక్క ఇంటి మొహాలు పడుతున్న బడి పిల్లలవంక చూశాడు వారాయనరావు. సందడి సన్న గిల్లుతోంది. అడి అడి, పాడి పాడి, అలసి సాలసి ఆ బడిపిల్లలు సీరసంగా అడుగులు కదులుతున్నాయి!

‘ఏయ్ అబ్బాయ్! మాట!’

అక్కడ విగిలిన అయిదాడుగుర్ని ఉన్నదేమిటి ఎవ్వరో ఒక్కట పలుకుతారన్నట్టుగా వారాయన రావు పీలిచాడు.

ఆ పిల్లలకు కుర్రాళ్లు తెల్లపోయేడు. ‘అల్లరి చేస్తున్నారా? మీకు చెబుతూ ఉండా అక్కర లేదా?’ అని పెద్దాళ్లు తిట్టడం వాళ్ల చెవుల్లో గింగురు

మంది. వారాయనరావు అలాంటి పెద్దవాడే! అందుకే పిలుస్తున్నాడు కావోయ్! అని పిల్లలు వెళ్లి మొహాలు తేసి చూడవోగోరు. ఒకడు మాత్రం తెగించి ‘ఏమండీ!’ అంటూ అరుగుదాకా వెళ్లేడు!

‘ఏం చెబుతున్నావు నాయనా!’

‘మాడో కలాసండి!’

‘అలాగా! మీ పేస్తారు ఎవరు?’

‘మాకు పేస్తారు కొందరి. పంతులమ్మగారండీ.’ ఆ కుర్రాడి మాటలకి వచ్చింది వచ్చి వచ్చి వచ్చి లోపలే అంతరించిపోయి అదే బ్రతికితే వారాయనరావు అడిగాడు.

‘ఇవాళ మీకు ఏం పాఠం అయింది?’

‘ఏమీ అవ్వలేదండీ. ఇండుకేనా పిలిచారు. పాడుపోయింది. పోతాను.’ అంటూ ఆ కుర్రాడు తోకో జాడించుకోయేడు. ‘మాటబ్బాయ్! పనివుంది! ఇదిగో! ఏళ్ళీ. ఇలా చూడు.’ అంటూ వారాయన రావు బలవంతంగా ఆ కుర్రాణ్ణి ఆపుచేశాడు.

‘ఎందుకండీ?’

పెద్ద చదువున్నవాడల్లే అమాయకుడా కుర్రాడు అడిగాడు. అందుకు సంతోషమే అయినా అ అనుభూతి కూడా కలుగుతూనే మాయమయింది వారాయన రావులో!

‘ఇవాళ మీకు పాఠాల్లేనా?’

‘కొందరి. పంతులమ్మగారు రాలేదండీ!’ అని పొగడిస్తూ వారాయనరావు అడిగిపెత్తేసి ఏమిటింటి తెలియకట్టు వలెవంక అడుగుతూ డీక్షన అప్ప అరిచాడెంతోకొద్దీ ఆ అబ్బాయి నవ్వేసి ‘ఒరేయ్ ఒరేయ్!’ అంటూ తోడ్చుమీదికివచ్చి కుర్రాణ్ణి కలిపిపోయేడు.

“పంతులమ్మకూడా పాఠశాలకు రాలేదా? కారణం? —” ప్రశ్నపాఠం పాఠపఠంలా పని చేసింది. వారాయనరావు బారిపోతున్న నాడున్న చేదుకుంటూ గుడివంక చూశాడు.

పడి, సవ్వడి, లేని గుడికోటరండుట్టా, నడిరేయి నాట్యమాడినట్టుంది!

7

అరుగుమీద వారాయనరావు కనిపించక పోవడంతో అదార్ని గీలాటికేవుకి వెళ్లి అమ్మలక్కల ముక్కులమీది మళ్ళీ ప్రసేప మొలిచాయి!—

‘మాడుకోజలమట్టి బయటికి రాజేమో! — ఒకాదిన శ్రుతిపరిచిందిగానే మరేపాపం, ఇంట్లోవుంటేగా!’ అంటూ అంతిమరక్కా తోలకే తోయ్యలులలో ఒకరై అయివానిది అందుకుంది. ‘ఏదంటూనే కారణం?’ మరోఅనిది ముందు నడుస్తున్నా విట్టి అడిగింది. ‘నాకేం తెలుసునమ్మా నాయకుడుగారి గొడవ!’ అంటూ అమార్యంపక్కత్యాన్ని చాటుకొంది ఒక ఉనిది, ఎది విధిలో! — అలా వాగు భవంతిని చాటి నీలాటిరేవుకి నడిచాడు. కాప్పేటికి వారి తిరుగు ప్రయాణం కూడా అయింది!

మరో అరగంట కాలహరణమయింది.

నారాయణరావు వచ్చేడు. మెట్టమీదనుంచి వెనక్కి తిరిగి అలయంవంక చూచి ఆగునూదికి వచ్చేడు. అయిదునిమిషాలు అడుగుమీదే నిలబడ్డాడు.

“మాడుకోజలయింది! గుడిమర మృత్యు పని మొదలు పెట్టలేదు. పాయంత్రం వస్తూన్న ముస్సలు మళ్ళీ కనిపించలేదు. వాకబు చేస్తే అర్థంబుగా గ్రామాంతరం వెళ్లారని మాత్రం వర్తమానం వచ్చింది. కడనంగాని అంతకంటే కంటికి కరుస్తాయేమో! ఒకటికే ఇంటికి వచ్చి వెళ్ళిపోతున్నారేమో! నేనూ ఇంటిపట్టున ఉండటం లేదు పరిగా! ఆ మేస్తారికి కోగం మురుదుతుందే కాని వయసుయ్యే దారి కనిపించడంలేదు. అసలే ఇది క్షుగ్రమం. గచ్చానూ పచ్చానూ వైద్యాలు కొదవి ఆచారిగారితే ఆయుర్వేద ఔషధాలు ఇప్పిస్తే అవంతకంటే సుగమివ్వకండా వున్నై!

నారాయణరావు నుండే ద్రవించింది! తలతిప్పడంలో నుడి కనిపించింది. ఎప్పటిలా చే వుంది! —

‘పావురాలను చూచి మాడు కోజలయింది! అనిల్లా నున్నియ్యో! ఇప్పుడని బయటకు రానేరావు. అవి వచ్చే వేరికి రాదానికి వదిలించేడు. ప్రతిక్షణం మేస్తారి పరిస్థితి ప్రమాద మనిపిస్తోంది!’

అనుకోని నారాయణరావు విధి తలుపు తాళం తీసికొని లోపలికి వచ్చేడు. విధిచాది విశ్రాంతంగా కుప్పీలతో వుంది! సమ్మాన్లవం లేక దుమ్మా ధూళి ఫర్షీ చర్మి కప్పివేస్తోంది!

నారాయణరావు మరో గుమ్మం చాలేకు.

నిశ్శబ్ద వాతావరణంలో గోడగడియారం టక్ టక్ మని కొట్టుకొంటోంది! గడియారంవంక చూడకు నారాయణరావు. ‘అబ్బా! అప్పవే ఆరు

న్నర చాటిపోయింది! — హడావిడిగా నారాయణ రావు గదిలోకి వచ్చేడు. దాడులు సాగున తీశాడు. వైపుప్రకాలు ఇదిరివుండటంవల్ల కేరీకోత్రెండు కని పించింది! నారాయణరావు దృష్టి గోడమీదికి ప్రస రించింది! చిత్రపటం వెలవలతోడూ తోచింది నుండే గరుక్కుమని నారాయణరావుకారికోత్రెండు తెరవ దానికని సాగునలోకి చేయి పాచేడు. మనస్సు రించలేదు. మానేశాడు. మానులా అలా కొంతపిత్త నిలబడి క్రమంగా వసారాలోకి వచ్చేడు!

ప్రాస్తుటి పదార్థాలు! రసనకి కుదించలేదు. మనసుకే పనిపించలేదు. అంటూ ఇంటా అక్కం కలిపి తినమిండానే లేచిపోయి నారాయణరావు చేయి కడు క్కున్నాడు. నిర్వికాస దృక్పథంతో మెల్లగా విధి చాదిలోకి వచ్చేడు. పొగాకు గొట్టం తీశాడు. చూడమిండానే చుట్ట చుట్టవమయింది. అగ్గిపెట్టి గీచి అంటించాడు. అలవాటైన చుట్టకూడా కొల్పా లనిపించలేదు. కంటిముందు మంచంమీదున్న మేస్తారు మాత్రం కడులుతూ కొప్పుతూ కోజతూ వున్నాడు.

ఎనిమిదయింది!

‘నారాయణరావుగారూ!’

విధిలో కేక విసబడింది.

‘ఎవరు?’ అంటూ నారాయణరావు విధి తలు పులు తెరిచాడు. ముస్సలు కరణంగానూ ఒకరిద్దరు గ్రామీణులూను, కూడా తాపీ మేస్త్రీలూను!

‘లోపలికి రండి.’ అన్నాడు నారాయణరావు.

కొందరు కుర్చీలు కొందరు బల్లలు సబ్బు కొన్నాడు. నాయణరావు మాత్రం నిలబడే వున్నాడు.

‘నారాయణరావుగారూ! మన వాళ్ళంతా సిద్ధంగా వున్నాడు. డబ్బునీరించి మనం ఆలోచించ నక్కరలేదు. పోతే వివిధంగా మనం గుడిని మర్రా ముత్తే చేయాలో మాత్రం ఆలోచించాలి.’ అంటూ ముస్సలు మొదలుపెట్టాడు.

‘ఆ విషయం మనకంటే ఏ వాస్తవ శాస్త్ర జ్ఞాన్తో అడగటం శ్రేయస్సుని నా దొనాదన. తర్వాత మీ యిష్టం.’ అన్నాడు కరణం.

‘కాస్తా? విట్టి నిర్మించడానికే?’

‘అహ! — అయినా మనమంతా ఏకస్థలమై అనుకోదం ఉధియత్ర శ్రేయస్సుని!’ అని కరణమే అన్నాడు.

‘అలాగే మీ యిద్దరి!’ అంటూ పక్కమన్న కుర్చీలో కూర్చున్నాడు వారాయణరావు.

‘కాత్రాలదాకా ఎల్లదానికి ఇదేమంత పెద్ద నుడి! ఉన్న పకేంకానే అలా ఇటు కట్టించేస్తే పరి!’ అన్నాడు ఆగంతుకులలో ఒకడియిన సరయ్య.

‘అంతే. పెద్దంత ఎవ్వరమెందుకు? అన్నాడు తరిమా వాణ్ణి.

‘ఏ రెలావున్నా మనకి నుడి అందంగా చూడ ముచ్చటగా రియారవ్వాలి!’ అంటూ మువ్వలు వారాయణరావునకే చూశాడు.

వారాయణరావు సాధిప్రాయంగా తాపీమేస్త్రీల వంక చూశాడు.

‘సాలా పనుందిండి. కొత్తగోపరవే కట్టించాలి మరి!’ అన్నాడొక మేస్త్రీ.

‘ఇంతా పనిచేసి అదిట్టే పెదతామసి!’ అన్నాడు రెండో మేస్త్రీ.

‘పాతరాజయినా కొత్త కిరీటం వుండాలి!’ అన్నాడు కరణం.

‘కొత్త గోపురమా?’

ఒక్కసారి ఉలిక్కిపడి చూశాడు, వారాయణరావు.

అన్ని తలలూ అవునంటూ ఆడాయి!

‘బొమ్మలూ మెట్లు ఉన్నట్టే బాసచేయిస్తే సరిపోమా?’ అందిరివంకా చూస్తూ వారాయణరావు అడిగాడు.

‘అట్టే!’ పెదవులు విరిచారు పెద్దలు. భీమ శంకరం మువ్వలువంక చూశాడు. మువ్వలు సరయ్య వంక చూశాడు. సరయ్య మేస్త్రీవంక చూశాడు.

‘అలాగే బాసంటాది బాబూ! మీరీ యింటికి ఈ హంసు ఎందుకన్నాడు. చూడండి కట్టేక మీరీ చాలా బాసంబోయ్ కరణయ్య! అన్నాడు. అల్లాంటి మాట రావాలని మా అభ్యుదయం.’ అన్నాడు మేస్త్రీ రెండోవాణ్ణి ‘కదిరా?’ అన్నట్లు చూస్తూ.

‘అయితే—’

హృదయం పగిలిపోతూ గంతుక విడివడక వారాయణరావు అక్కోక్తితో అలోచనగా అందరినీ చూస్తూ కుర్చీలో ముందుకు వంగాడు. ఎలాంటి సమాధానం వస్తుందో అని అంతా నోళ్ళొవరించి చూస్తు

న్నాడు. ఎలాంటి మాట మళ్ళీ వారాయణరావు అనలేదు. అంటాడనే అంత ఆశగా చెవులు నిక్కించారు.

“బాబూ! బాబూ!”

గబగబా ఒక పక్కకి కుర్రాడు గదిలోకి వచ్చాడు.

‘ఎవరికో సంతాపి అన్నాడు కరణం. ఆ మాట విపరీతమేడు కుర్రాడికి. తిమ్మగా బాబూ! బాబూ! అంటూ వారాయణరావువద్దకు వరుగవుతు పట్టాడు. ఆ కుర్రాణ్ణి చూడగానే వారాయణరావు కంగారుపడి లేచి, ‘ఏం?’ అన్నాడు.

‘మేట్లారికి, మేట్లారికి!’

కుర్రాడు అజీవనిగా ఒగుగుతూ మాటాడలేక పోయిన్నాడు. సమచాయితృప్యంతో ‘భర్తా లేవమ్మా. చెప్ప’ అన్నాడు కుర్రాణ్ణి వారాయణరావు.

‘దాగా ఎప్పుడై—’

‘హా?—ఉలిక్కిపడ్డాడు వారాయణరావు.

‘ఏదోలా వుండటండి.’

‘అః! — వారాయణరావు న్యాయబలాన్ని పొందాడు.

“అమ్మగోరు మిమ్మల్ని —” కుర్రాడు మాట పూర్తిచేయకండానే

‘రమ్మన్నరా?’ అంటూ వారాయణరావు గభాల్ని ముందుకు కొలుపాడేడు. మువ్వలు కనిపించాడు. అకురుచేయబోతూనే అందిరివంకా చూశాడు. ‘ఇప్పుడే వస్తా’ అని నాలుగైదు అడుగులు వేశాడు. తాపీ మేస్త్రీ దిండికట్టి నిలబడిటాన్ని చూశాడు. మేస్త్రీని చూడగానే వారాయణరావు ఆగిపోయేడు. ఏదో చెప్పబోతాడు. ఎందుకో ఆరాటం. ముందు వెళ్లాలని కంగారు. చిలిలే ఇక్కడ ఏమిటవుతుంది? అందరినీ కాపని చెప్పిందా? అని అనుమానం. ఏం చెయ్యాలి? అలోచించడాని క్షుణ్ణా వారాయణరావుకి ఉపరిపాదలేదు. ఎదురుగా మేస్త్రీ!

“పొవురాలు! పొవురాలు!” అంటూ వారాయణరావు గబగబా బైటికి పడితాడు. మెట్లు దిగాడు. పనికొల కుర్రాడు. ముందు వారాయణరావు. తోడుగా విడిక. మధ్యమధ్య తూలివకుతూ కూడా!

వారాయణరావుభోంకేకి పలుకుతూ అశ్రుర్య పోయేడు. ప్రకృతిక చిహ్నములతో అరుగుమీ

దిగి వచ్చేను. కరణంలో మాత్రం ఎలాంటి విషయమూ పొడకట్టవట్ట వ్యవస్థగా తెలుస్తోంది! ముస్సలు ముక్కుచుటాలు ఎదురుతున్నాయి!

‘ఏదిటండీ యిది?’ పంథానించుకొంటూ పరయ్య అన్నాడు.

‘ఇంకేం వుంది?’ అంటూ కరణం తింపి వంక అదొలా చూశాడు.

‘అంతేవంటారా?’ ముకొకడు అడిగాడు.

‘కాక?’ కరణం గర్జించి అన్నాడు.

‘అది! ఎంత గుఠ్యార్థం!’ నోరు వెళ్ళబెట్టేడు పరయ్య!

‘పావురాలని పలకరిస్తావేమిటి?’ ముస్సలు సుంజుకున్నాడు.

‘వాడి మొహమా అహమా!’ అన్నాడు కరణం.

‘ఒకే!—’

చైక్కునిపించకండా పట్టు విగించి కళ్ళు పెద్దవిచేస్తూ ముస్సలు ముఖమాడించాడు. అప్పుడతన్ని చూస్తూ పరయ్యకి ధయం వేసింది. కాస్తీవు కిక్కురుమనలేకపోయి నుక్కతిప్పుకొని ‘ఇక్కడెందుకు ముం ఇంటి కాపలా!’ అన్నాడు.

‘పరిశే!’ కరణం కాలు కదిపాడు.

‘తలుపు గొన్నెయిదునా పెట్టండి బాబూ!’ అన్నాడు తాపీ మేస్త్రీగ్లో ఒకడు!

‘పదండి.’ ముస్సలు గర్జించాడు.

8

వారాయణరావు తిరిగి ఇంటికి వచ్చేసరికి మూడుపు తెల్లవాడుమూవుంది. రాత్రిల్లా నిద్రలేక మొహం వాడిపోయి నిద్ర ముద్ర వేసికొంటూవుంది. రెప్పలు మూసుకుపోతున్న కళ్ళు ఎరు పెక్కి నివురు గప్పరున్న చింతిపప్పుల్లా అయిపోయాయి.

అలయందగ్గర అప్పుడే తాపీ మేస్త్రీలు పని ముట్టతో వచ్చి గుడిని పరకొయ్యిస్తున్నారు. వాళ్ళని చూచి వాకిట్లోనే ఆగిపోయేడు వారాయణరావు. ‘పని మొదలు పెడుతున్నారా?’—మేస్త్రీల వంక చూస్తూ ప్రశ్నించాడు.

‘దురేవండి.’ అంటూ కరణయ్య వారాయణ రావు ధింకరి వాకిట్లోకి వచ్చేడు.

‘ముందు వీడిలు పదగొడతారా?’

‘పైని గోపురం ముందు పదగొట్టాలండి!’

వారాయణరావు గోపురంవంక గుళాడు. పరిగ్గా కోటరం కనిపించింది. కరణం వారాయణరావు ప్రంభించిపోయేడు. సుండెలో రాయిపడినట్టు కురి కెల పడ్డాడు.

‘కరణయ్య!’ పాపిష్ట్యంతో తాపీ మేస్త్రీని పలకరించాడు.

‘అయ్యో!’

వారాయణరావు చూపుకువేలెత్తాడు. అది కంపించసాగింది. అలా కణకుతున్న తర్జినితోనే ‘అ నూటిలో తెంకు పావురాలు ఉన్నయ్. ముందు వాటిన్నీ బాగైతగా చైటికి వానివ్వండి—’ అని దుద్ధకంఠంతో అని గిరుక్కువ తిరిగి బోవతికి వెళ్ళిపో యేడు వారాయణరావు.

పదిక కుర్చీమీద వారాయణరావు కూర్చున్నా నెన్న మాటేగాని అతని మనసంతా పావురాలమీదే వుంది. ఒకవంక నిద్ర ముందుకువస్తోంది. ‘పరిగా వాళ్ళు పావురాల్ని చైటికి పంపిస్తారో లేదో! వాళ్ళింకే పట్టింది? అంతగా వచ్చే వాటిని అహంతం చంపి అరగించేందుకు సిద్ధపడే మునుషులు! ఎందు కైనా మంచిది! వ్యయంగా వాటిని—’

వారాయణరావు కుర్చీలోంచి లేచేడు. అడుగు మీదికి వచ్చేడు. అలయగోపురంమీద తాపీ మేస్త్రీ ఆపపోవాలి పడుతున్నారు.

‘ఏమాయ్ కరణయ్య!’ అంటూ అడుగు దిగి వారాయణరావు అలయందగ్గరకువచ్చాడు. ‘అయ్యో! ఒకటే పావురమండి. ఇలా శేను వచ్చి చప్పుడు చేయగానే కుగ్రువ ఎగిరెత్తిపోయింది. రెండో పావు రాయి ఉన్నట్లు తేసిందో అన్నాడు కరణయ్య. ‘పరిగా చూడబోయ్’ చెప్పిరికి చెలాగు వారాయణరావు. ‘లేదండి!—’ అప్పుడే దిగి ప్రయత్నిం లో కనిపించాడు కరణయ్య. రాతిబొడ్డులా నిలబడి చూపున్నాడు వారాయణరావు. గాఢపలక మీద నిలబా కిరణయ్య దిగిరావడం కనిపించింది. తిర్వాత తాపీ మేస్త్రీ తీర్చిమా ఎవో మాటాడుకున్నట్లు లీలగా మూగబొమ్మల పెడవులు కదిలిపోయి గామాత్రిమే తోచింది వారాయణరావుకి.

‘మనం అనే ముకుతారం అన్ని విధాల అతీతుల మనుకొనే అహంకారం కల మానవుడంపై ఆపక్షులే వయం. నిష్కాపట్యం, స్వచ్ఛత, స్వచ్ఛందిత అనే అంశాలు—వాటికి అవగాహన అయినట్లూ అమక్షం అవగతం అవ్వాలి అన్నాం. దేవులూ మానవులకు అర్థం కావట్లే అందవలసిందే పదార్థాలు!’

సారాంశగ్రాఫ్ గంభీరంగా అనేవారి భీమ కంకరం ఒక్కసారి ఒదిగిపోయేడు. కాని మరద పాములా ముగియకుండానే లేచేడు.

‘మృత్యులయిన పశువులూ పక్షులే మనకి అవగాహనంబా? అన్నాడు కొంచెం తీవ్రంగా మాతన ఆత్మకేంద్ర అవ్యాఘటం ఒదిగిపోయినట్లూ.

‘నిజానికి తిరస్కృతులకంటే మనం అధికులమే! కాని అవలంబాలు రాగా అంటువ్యాధులూ వ్యాధిచికిత్సకు మానవశక్తికంటే అనే నయమని విస్తాయి!’

‘అలాగాండి!’ అవహేళనాత్మకంగా అడిగాడు భీమకంకరం. అంత ఇంతలో చరించే మనస్వి కాని సారాంశగ్రాఫ్ మన గంభీరస్వరంతో ప్రారంభించేడు. ‘కరణంగా! ఒక సంగతి చెబుతా వివండి. నేనీ భవంతిలో ఏకాంతవాదం చెబుదు పెట్టిపప్పుట్టుంచి చూస్తున్నా. మన శిక్షల నేపాలయం తీరికొంటుంటే నెండు పావురాలు కాపురమంటున్నాయ్. వాటికి ఎంత సామరస్యం! ఎన్నో నేర్విన మనకు మల్లే వాటికి న్యూతనంధాలూ కళ్యాణవేదికలూ లేవు. పైగా పక్షికాలలో ఫలావాదే భర్తృపక్షి. ఫలావదే భార్యపక్షి అన్న విధిగత ఉందని ఎలా చెప్పగలం? ఎక్కణ్ణంవో వస్తాయి! మరళ్ళతో ఆగుతయ్. అంతకు ముందా ఆద పావురం వివాహిలేమో అని మగపావురానికిగాని— వివాహ మగపావురం దిక్షిణ నాయకుడివుకో కానో అని ఆదపావురానికి గాని ఆలోచనా పాలోచనా? కలుగుకున్న పుట్టిమండి హాయిగా మాత్రం అని తీరిస్తాయి. అలాంటి అమబంధం మనలో ఎక్కడ వుంది? ఎన్నెన్ని అమనావాలు? అసహవాలు? కన్నులూ? ఉద్రేకాలూ ఉన్నావాలూ? అని మానవుల్ని ఆవరించుకున్న ఏ భూతప్రేత వివాహాల!—’

సారాంశగ్రాఫ్ గవగవి చెప్పబోతుంటే భీమకంకరంపని ఉక్కిరిబిక్కిరయింది. ఇదిగట్టుకొన్న టైట సవపాలు దొలుపున్న పై తన గుండెల్ని దొలుపు న్నట్లయింది భీమకంకరానికి!

‘సారాంశగ్రాఫ్ గాయా!’ అని మధ్యలో జోరుగాపోతున్న బండికి శ్రేకుచేగాడు.

‘మీది సాక్షాత్త భావాలు!’ భీమకంకరమే అన్నాడు.

‘అయినే!’

‘పారశంక్రమం పోయినా పరతీయమైన వాగవికత వాదనా వివాద పోలేదు. ఆ సంస్కారాన్ని మాకు అంటుందామని ఆలోచిస్తున్నట్లున్నాడు!’

‘ఆ ప్తాయి లేని ఈ కుగ్రామంలో మాతన సంస్కారం తీసుకురావడం శుభసిద్ధ్యం కాదు.’

‘అసాధ్యం మాడ!’ బిల్లులీ గాంధ్రించివంతగా గావుకే పెట్టాడు భీమకంకరం.

సారాంశగ్రాఫ్ చివ్వుగా వచ్చేడు. చివల్పు లేచేడు భీమకంకరం. ‘సారాంశగ్రాఫ్ గాయా! ముఖ్యంగా వాస్తూ మిమ్మల్ని అకౌరగంగా అపార్థం చేసికొంటున్నారని మీకోసో చెబువామని వచ్చేను. మీ తత్వం అర్థమయింది. సంతోషం. మరింత వెలవ! అంటూ కొలు పాడేడు.

‘అగండి కరణంగా! అంటూ సారాంశగ్రాఫ్ లేచేడు. అవతల సవపాలు రణరణ స్వరి చేస్తు వేరుస్తే! భీమకంకరం ఆగేడు.

‘మప్పదే కాదు. మీరూ వన్న ఆపార్థమే చేసికొంటున్నాడు.’

‘చేవా?’

‘కాదా?’ సారాంశగ్రాఫ్ మందహాసంచేస్తూ అన్నాడు. అవత్వ రాయబరివ్వటంగా భీమకంకరాన్ని గాయపరిచింది. సారాంశగ్రాఫ్ అలా చిరువత్వతో కళ్లి చికిరిస్తున్న కరణంకంక మాత్రా శేవున్నాడు.

కరణానికి ఒల్లిమండింది. ‘ఆ ముండెవగ్గరికి వెళుతున్నాడు సారాంశగ్రాఫ్ అని అంత అంటే నిమృతకపోయేను అటాయపట్టి.’ అంటూ అడుగు వేళాడు కరణం.

‘భీమకంకరంగా! పెద్ద శేక శేకాడు సారాంశగ్రాఫ్. అహంతింగా అతని వత్వమేమటో విస్మయకేళలు విరికాయి. గ్రుటిలోనే విస్మయ ముద్రలో విమదికేళలు ముసురుకున్నయ్. విమరుగా కరణం వీధి సుమ్మందాకా వెళ్లి ఆగి సారాంశగ్రాఫ్ వంక చూళాడు. అసహ్యంగా తలదెప్పూ ‘అలాంటి ఎక్కవినయాలూ శ్రీరంగంబిటూ ఎంతోకాలం పాగవ్. జంకదర్శం కప్పుకున్నా అది జంక కాదు.

సింహం అని తెలిస్తే ఎవ్వరూ ఊహించుకోరు! తెలివైన పెట్టుకుని ఊరేగించరు?" అంటూ మెట్లదిగాడు భీమకంకరం!

“కరణంగానూ! కరణంగానూ!” అంటూ వారాయగరావు పిప్పి శుక్కుండాకొనచ్చేడు. కాని వెనక్కి తిలినా తిప్పకండా అదేపనిగా జోరుగా పెళ్ళిపోతున్నాడు భీమకంకరం!

అరచి అరచి వారాయగరావు పెదవులు పిప్పి చూసింది. ఆలయందగ్గర తాపీమేట్టలు ఎత్తిన సుని పాలు ఎత్తిపట్టే ఆగిపోయి తెల్లబోయి చూస్తున్నాడు. వారాయగరావు దృష్టి అటు ప్రసరించింది!

‘అర!’

వారాయగరావు నుండే ఆగిపోయింది. గుడిగోపురం పూర్తిగా కూలగొట్టేకాదు! నిలబడ్డపై విశ్చివప్రతిమెపోయి నిర్మి మేడ కేతాలను నిలిచాంధకారమైపోయిపట్టున్న నింగిలోకి నిమగ్నం చేశాడు వారాయగరావు!

9

గోడగడియారం నాలుగు గంటలు కొట్టింది. ద్రాణునిమీద తల ఆడ్చుకొని మర్రిలో కునుకుపాట్లు పడుతున్న వారాయగరావు చెవుల్లో ప్రతిధ్వనించాయ్. హృదయాంతరాళంలోనూ అదేపనిగా ప్రతిధ్వనులు కూలాలై మెదులుతూనే వున్నయ్.

మెలకువా నిద్రా మిత్రమై కునుకుపచ్చి కళ్ళు మూస్తూ, నుండేలో యలుకులా తిగిలి కళ్ళు తెరుస్తూవున్న వారాయగరావు ఆ నిలయ ప్రతిధ్వనీకాలకు చలించడంలేదు. కన్ను మూతపడుతున్నప్పుడు దర్వాన్నీ మరచిపోగలగడం కనురెప్పలు కదులుతున్నప్పుడు ద్రాణునిమీద దృష్టి ప్రసరించగలగడం మాత్రం జరుగుతోంది.

అతని కనురెప్పల కదలికల్లానే ఆ ద్రాణునిమీద డెయిరీపుటలు మందకుండంగా గాలికి ఎగురుతున్నై. తెల్లటి పత్రంమీద నల్లటి అక్షరాలు మిలమిల బడుతున్నయ్. ఒక పుటలో—

“నా జీవితం రాజకీయరంగంలో ప్రారంభమయింది. పాతికేళ్లవరకూ గాంధీగారి శింఖారవాలకు ప్రభులు గలుపుతూ...”

రెండుమాడు పుటలు రెపరెపలాడినయ్.

“ఇరవైఅరో ఏట... పెట్టెల బలవంతంనూద వివాహమైంది. అంటే ఈనాటితో కృత్రిమ సమాజంలో నా జీవితయాత్ర ప్రారంభం... ఎంభుకునే మురికిగుంటలో కళ్యాణకునే కాగిరిం పడక కట్టుకుని చంటిపిల్లవాడిలా నానాలాట నుడిల పెట్టానన్న మాట!”

మరికొన్ని పుటలు వెనక్కి మురితలపడ్డాయ్.

“జోడు గుర్రాల బండి ఈ సంతారం. ఒక గుర్రం నుంచు వెళుక. మరొకటి వెళుక వెళుక. దారి అంతకంటే గతుకులబతుకు. సాఫీగా బండి ఎలా సాగుతుంది? అయితే కర్రవ్వం?— మెరుకులో ఆలోచన అంతురించండి!”

పది పదిపామ పుట లొక్కసారిగా పరవళ్ళు ప్రొక్కాయి.

‘పుట్టింటికి వెళ్ళింది మా ఆవిడ. అనాడో మర్నాడో విస్తుండని ఎదురుచూస్తున్నా. వచ్చింది! మా ఆవిడ కొడు. విడాకుల ప్రతిం.... ఆదిరాని కింత చరితెగించినవమా? ఆనేకానికి ముందు ఆహూతి అయ్యేను. క్రమం గా ఆలోచించాను ఏమేమి సిద్ధాంతాలు విశ్వసించాను? స్త్రీ స్వాతంత్ర్యార్థి సిద్ధించకూడదనా ఇప్పటి నా స్వార్థం?’

మంచిన నే చేసింది మా ఆవిడ అనిపించింది... అనుభూల్యంలేని దాంపత్యంతో హృదయదోర్బల్యం ముదిరిన అర్థమరెవరో అనగిల్చుంటాడు. ధైర్యవంతులు దైవ్యాన్ని తీర్థప్రసాదం గా స్వీకరించరు!... అలా నాటితో నా కాగిరింపడక మురికిగుంటలోని మట్టి నీటిలో నానిపోవడం మొదలయింది!”

అయిదారు పుటలు అధికమించాయి—

“దైరీ అనేది సామాన్యవిషయం కాదు. తెలివైనవారు సంవత్సరానికో పుస్తకాన్ని దైరీగా చేయరు. అలా చేస్తే పాఠశాలపాఠ్యాల పుస్తకాలు పెంటలమీదికి పోయినా వారికి అధ్యంతరం లేదన్న మాట. కాని నాకు ఒక గ్రంథాన్ని జీవితగ్రంథం చేసుకోవాలని సంకల్పం...”

మరికొన్ని పుటలు గాలికి బలబల కొట్టుకుంటూ ఒక నిమిషానికి ఆగాయి!

“అమ్మాయి విమల అమ్మతో పెళ్ళాలనే తీర్పు. నాకెందుకో విమలంటే ఎక్కడెదేరీ ప్రేమ. పిల్లని వదిలిపెట్టలేక నాతో వుండమన్నా. ఎనిమిదేళ్ళకురది విమనగలదు? అద్భుతకామ్రా తల్లి అధ్యంతర

పెట్టలేదు. ఆంజేలి అమ్మాయి నాదిగ్గరేవుంది. ఈవారేటితో అమ్మాయి ఒక నూతన తరిగతికి వెళుతూంది పాపకాలలో!"

గబగబా పాతికనువైపులు గాలికి గిరువరిరిగిపోయినయ్యే.

"అమ్మాయికి పెళ్ళిచేశాను. అభ్యుదయ పథంలోనే ఆయనా వివాహం. వరుడు ఆస్తిపరుడు కాదు విద్యావంతుడు! మా అమ్మాయికి ఆ సంబంధం దక్కగా నచ్చింది. యథాశక్తిగా అందంగా ఆనందిస్తో జరిపించాను పెళ్ళి. ఆ సందర్భంలో ఎంతెన్నో కన్నులెరిగి అది కలుగుతుంటే చూసి చూసి వార్త. వారల్నిం పుట్టింటిలోనే వుండిపోయిందట! అప్పటికి వారం క్రితమే కాలం చేసిందని ఆ వార్త! అభాగ్య మౌనమైంది! కన్నులంబులను కన్నుల కర్ణాగ్రభుజియికి కాకుండా పోయింది! అనుమిత్వా, కంటరికి మిగిలింది."

సుళ్ళి పదివది పాను పుటలు తిరిగాయి!

"ఇంతకంటే దుర్మనం నాకుందదు. పెళ్ళి పందిల్లో పద్మినీతోరంగం ఇంకా వాడినేలేదు. మా అమ్మాయి—దనిపోయింది—మరికి నుంబలో నా కాకిరిం పదివ వూర్తిగా ముడిగిపోయింది—"

తెన్నెల పుటంతా తిడినపట్టు ఆనవాలగా అలక్కు పోయింది కొన్ని అక్షరాలు! ఆఖర్ని స్పష్టమైనగా "ఎందుకు నా శేషజీవితం?!" అన్న ప్రశ్న.

అతిశయమైన ఒకటి తెంకు పుటలు ముళ్ళిలో కుసుమధర్మ నారాయణరావుని చూచి చాలిగా కదిలాయి!

"అమ్మాయి లేని ఆయింట్లో క్షణం వుండిటం దుస్సాధ్యం. లేదంటే నువ్వుం తెరవా, ప్రప్రయోగంలో దక్కగా దిద్దితీర్చి పేజీలకొరకు, గాదవీరు వారో! అమ్మాయి పుస్తకాలా అదాల దీడువారో అమ్మాయి బట్టలూ ప్రతిక్షణం నన్ను నూడులలో పాడుకున్నయ్యే. ఆఖరికి అమ్మాయి లేని ఇల్లు అంధ కారణంధరమైన నువ్వలా ఆయి క్షణం ఇంట్లో వుండి లేనింతినికి వచ్చేను. ఎక్కడను వెళితే నువ్వొంటి?"

నారాయణరావు కన్ను తెరిచాడు. చాలావరకు నిశ్వాసదీక్షం విడిచిపెట్టేవుంది. ద్రాక్షనిమిది ఎదురుగా దెయిలో "ఎక్కడికి వెళితే మనశ్శాంతి?" అన్న అక్షరాలు అతివశక్తిలో మెదిలాయి. అక్షరాలు మెదులూనే అమాంతం అతిని కన్నులు భూతద్దాలు ఆయినయ్యే.

వాడూ నేడూ అదే ప్రశ్న, విషయంస్థానిలయ వికటాబ్ధానం! ఆపాదను ప్రక కంపనమా కంపనమా కలిగింది నారాయణరావుకి. అలానే దైరీవెండు పుట త్రిప్పడానుని చేయి పాదపోయేను. నిమ్మరెక్క కొంకరతోయినట్టు చేయి అస్వాధీనంలో వుండటాన్ని గమనించాడు. ఒక్క మిగుపు మిగుపి అటూ ఇటూ విడిచి చేతిని స్వాధీనం చెసుకోబోయేను. ఇంతలోకి బయట "నారాయణరావు గారు!" అని శేక. ఆ ప్రయత్నం నూచి నారాయణరావు అగురు కదిపి తెలుపు చాడుగా తెరిచాడు. ఒక్కసారి ఉద్వృత్తంగా గదిలోకి వచ్చిన గాలికి ద్రాక్షనిమిది దెయిరి బడ బడ కొట్టుకోపొగింది యజమాని గుండెకు పానుభూరిగా.

"ఈ వూరు వచ్చాను. ఇలా అవుతోంది!" అనుకోకండా పైకి అంటూ నారాయణరావు విధిరెలుపు తీశాడు.

సువ్వుంలో మువ్వులు!

మువ్వులుకి నారాయణరావు అన్నది విసజడింది. కాని అర్థంకాలేదు. నారాయణరావుకి ఆ మాటలు తిన పెదాలు ఎందుకు ఉద్వృత్తించాయో అన్నది అజ్ఞాత మైన అంతిశ్చేరినాబలవదానిష్కరణమే.

"రాత్రి మీరుపడిన శ్రమకి ఫలితంగా ఆ మేష్టారికి ప్రాణం లేచి వచ్చిందటండి! హాయిగా వున్నదట. అంతా మాయగావుంటే కోగమని ఆశ్చర్యపడుతున్నారట. అదంతా మీదలక అని వాళ్ళకేం తెలుసు?!" అంటూ మువ్వులు ఏమేమో చెప్తుకు పోనూ లోపల ప్రవేశించి కుర్చీమీద ఆసీనుపయ్యేను.

"ఆ మేష్టారికి ప్రాణం లేచివచ్చిందటండి!"

అన్న మాట నారాయణరావునూదయంలో గాఢంగా నాక్కునుపోయింది. అన్యవిషయాన్ని గ్రహించే స్థితిలో లేకండా ఆనందిం ఒక్కసారి ఉప్పొంగి ఉప్పెన ఆయి ఉజ్వలంభించింది నారాయణరావునూదయం, కదిలిపోయిన అతిని ముఖంలో కళాకాంతులు మొదలు విరిపాయి! శేవ రేఖలు నవనవోడిగాయి!

"మేష్టారికి నయమయిందా వ్యాధి?!" అనండాన్ని ఆశ్చర్యశక్తి అవ్వజేలా నారాయణరావు అడిగాడు.

"అ. వ్యాధి!" అన్నాడు మువ్వులు. ఆమాటలోనూ ఆ ఉచ్చారణలోనూ అర్థాంతరం, భిన్నగ్రహ ఉన్నట్టు కనీసం కంకయచా కలగలేదు నారాయణరావుకి.

“తిగిపోయిందా? అన్నాడు ఉత్సాహాభి క్షంతో తిప్పిబ్బు అవుతూ మళ్ళీ,

అరే చైఖరిలోతల ఆడించాడు మున్నెలు.

“ఒక్కసారి పెళ్ళి చూచిరావారి!”

అతడుతా అదుర్తా పెనవేసుకుని అటు ఇటు అడుగులు వేయసాగాడు వారాయగరావు.

“వారాయగరావు గారూ!”

కొత్తగా వినిపించింది మున్నెలు పిలుపు. అటు ఇటు అవంపందలిరుతు అవుతున్న వారాయగ రావు యథాతథం గా ఆగి పరిశీలనగా మున్నెలు మోహం లోకి చూశేడు. అల్లగాడుతున్న మున్నెలుకన్నులు చూస్తే రెక్కలాడిస్తున్న గచ్చిబాట వారాయగరావు దృశ్యభంగంలో కదిలాయి!

“మున్నెలు గారూ!” కృశీభూతయ్యే కంకంతో పంతోధించెడు.

“మీనురించి గ్రామంలో కలవరం ఎక్కడ గా వుంది?”

“వా నురించా?”

తెల్లతోయి వారాయగరావు తేటకన్నులు వేశాడు.

“అవును, మీనురించే, ఇంచాక రెండుగుంటలకి కరణంగానూ నేను అలా మేస్తూంటికి వెళ్ళాం ఎలా వుందో పాపం చూడాలని...”

వారాయగరావు క కేటరం అలకిస్తోంది. మున్నెలు రెప్పచాల్చి మావుతో చెప్పకుపోతున్నాడు.

“పదగుంటలకే మేస్తూరికి తెలిసి వచ్చిందట. మేం వెళ్ళేసరికి మామూలుగా వున్నాడు. అంగిలో దాక్కుడు వచ్చేడు. అయిన పని అయిన చూడకొని “ఆ మహానుభావుడు అడుకోబట్టి పెద్ద ఖరీదయిన ఇంజనీర్లు ఇచ్చిపోతే, ఇక నీకేం భయమక్కర్లేదు. రెండురోజుల్లో లేచితిరుగుతావ్.” అన్నాడు. “ఎ మహానుభావుడిని?” వింటేగా చూశాడు మేస్తూరు.

వారాయగరావుగారూ! మీకా మేష్టన్న ఏమి యిలే ఎంకావారి? నుంచిపోయి తలదూర్చేరు. కరణంగానూ కాస్తా కలహాన్ని రాజేసేడు. “ఇంకే మహానుభావుడు. మీ ఆవిషం ప్రతిరోజూ పనిగట్టుకు యాస్తూ మురిసిపోయే ఆ మురిసి పీడుక! వారాయగ రావట వారాయగరావు!” అన్నాడు కరణం. ఆవుల్ల

విరుగుడికూటలకి మిడినన్ను తేలవేశాడు మేస్తూరు. దాక్కుడు తలవంచుకుని దారిశీకాడు. మున్నె ముంటలో పద్ద మిడితేలా నూడిపోయేను. ఇంకేవుంది. తిడిసిప వుల్లలయినా అగ్గి రాణించంలే అగుతుందా మహాకేయ!” అన్నాడు మున్నెలు.

వారాయగరావులో కంకం చైతన్యం తిప్పింది. “ఇకనుంచయినా మీ రటు చెప్పకండి. ఆ కంకాని కేం? నియోగిసింపం నియోగిసింపమే!” అంటూ మున్నెలు లేచాడు. రారిబొమ్మలా కనిపించాడు వారాయగరావు.

“ఏస్తూరు కలవండి!” మున్నెలు మెల్లగా కదిలాడు.

వారాయగరావు గాజుకళ్ళు చూస్తున్నాయి.

మున్నెలు మెల్లగా విరుగుతున్నాడు. పిలుస్తూకురి పించింది వారాయగరావుకి పొడిగొంతుక చిడివడి లేదు. కదిలిక కలిగి కాయలా అరుగువొడిక వచ్చేడు వారాయగరావు. మున్నెలు నడక నుడి మయపు చూపుతుండటం మనకా కవలకుతోంది. అరే వారాయగరావు నిస్తేఆచైవ నేత్రాలు నిర్ది షంగా చూడసాగాయి!

తేలవొడి పోలిపడిన నుడిగోపురం ఇటికల దొంతరవొడి మున్నెలు కొలు కదం తొక్కడం కని పించింది అవక్కనే—

వారాయగరావు కళ్ళు నిప్పొరినాయి. నుండెల్లో తుప్పు నుచ్చుకున్నయ్.

అవక్కనే—ఇటికడియ్యల ఇరుకున బరబర రెక్కలు కొట్టుకుంటున్నది—మగ పావురం మే!

వారాయగరావు నరిననాల విరుగివ్తాతం కలి గింది! మరీ స్థానంబైపోతూ కూర్చున్నప్పుడులో చూస్తున్నాడు.

మున్నెలు పావురాన్ని తెటికి లాగేడు. గారి లోకి కదిలేడు.

వారాయగరావు చూశేడు.

“అరే! ఎగరలేక కింది పడిపోయిందే!”

ముందుకు వంగిపోయిన వారాయగరావు మూలి నిలవొప్పుకొంటూ చూశాడు.

“పాపం! రెక్కరికి రెప్ప తగిలింది. అదిగో స్వప్నంగా గాయం నెత్తురు ముద్దకట్టి కనిపిస్తోంది.

సంతోషా అదోక స్థిరత్వపాదనం అని కాదు! ఏమిటో—

గారిలోని జ్వాలికలని! స్వచ్ఛానిహేయం లోని ప్రేమదశలు వాడు!—

ఈనా సాగే కొలది వారాయణరావుకి ధియం దోశనలు ద్విగుణీకృతాలయ బాధానిలమైన మనస్సుతో మృగపడిపోతున్నాడు.

ఉన్నటుంది చేతిలోని మగపావురం కీడికీడుంది. ఏదిటా అని వారాయణరావు పావురంవంక చూశాడు. పావురం ముక్కు పైకిందికి ఆడిస్తూ ఏదో చెబుతున్నట్లు కనిపించింది?

ఏమిటా మూగభాషకి భాష్యం?

“ఓహో!—” జ్ఞాపకం వచ్చింది వారాయణరావుకి!

“హరి!” విస్మయ ప్రకటన తెలికండానే జరిగిపోయింది.

“పక్షి అయితేమటుకు ఎంత వివేకం! మానవునిలోకంటే నొప్పుగా జ్ఞానం వుంది. క్! నిజంగా స్పష్టత ప్రాణులన్నీ స్వలిప్సిద్ధంగా స్వక్రియమైన వివేక విజ్ఞానాలు కలవే కావాలి!—

వాలల రోజుల్నుంచి పరిగ్గా ఇదేపయయానికి గాయానికి కట్టు మార్చి కొత్తిగా మందు చేస్తున్నాడు. పరధ్యావంశోపది ఈ పూట మరిచిపోతే ఇదే ముక్కుతో మూగభాషతో జ్ఞాపకం చేసింది. మానవుడై రోగికి కూడా తన ఆరోగ్యంమీద ఇంతగా అపక్తి వుండలేదా! ఎంత తెలివిగా నా మండమరువుకి మందు చేసింది! ఐతే!—”

ఎక్కడలేని సంతోషమూ కలిగింది వారాయణరావుకి. అంతవరకు తలపోసిని ఆలోచనలు ఏ గారిలో కలిసిపోయాడో! అనుకోన్న విషయ విచిత్రతలు ఏ తెరచాటునకు పోయి కోటాలు కడుక్కున్నాయో!—ఉత్సాహంగా ఉద్బోగిపోతూ పావురాన్ని ఆరచేసుల్లో వుంచుకొని ఆస్వాదం గా చేచేడు.

పసిబిడ్డను బారంతిరాలు నీళ్లు పోయడానికి తీసుకు వెళ్ళినట్లుగా ఆరచేతుల్లో స్పర్శాపహంగా పట్టుకొని వారాయణరావు వాకిట్లోని బావిదగ్గరకు వెళ్ళేడు.

ఎక్కడ కోసగించు పచ్చిగాయానికి సుమృకుంటుందో! పావురం లేత హృదయం ఎక్కడ నొచ్చు

కుంటుందో అని వారాయణరావు బాధ. నిజానికి పావురం గాయం చాలావరకు మాసింది. కాని వారాయణరావుకి అంత ఆస్వాదంలే!

పహా ధృఢంగా కట్టు విచ్చేడు. మెలమెల్లగా ఒకే దుక్క చొప్పున నీటిమిందువులు వారవిడుస్తూ గాయాన్ని తేలిక చేశాడు. తన చేయి ఆ గాయాన్ని తాకితే చాలు పావురం ఎంత చిలచిలలాడిపోతుందో అనే ధియం. తీరా పారబాటున తగిలే తన ప్రాణాన్ని ఎవరో తాగుతున్నట్లుగా హృదయాన్ని రంపంలో కోస్తున్నట్లుగా బాధపడుతూ వారాయణరావు ఆతిభాగ్యుడిగా రెక్కల గూగుతూ మెలమూ వదిలి భోగానవున్న గాయాన్ని కడిగాడు.

పులిటి పాపమ ప్నానంచేయించి తల్లి ఏవిధంగా పట్టురాతిళ్ళల్లో వేసికొని లోపలికి తీసుకువెళుతుందో అంత గుటుమరం గానూ ఆస్వాదం గానూ పావురాన్ని ఆరచేతుల్లో వేసికొని మెల్లగావడుస్తూ ఎల్లాగో పహారా గిలోకి వచ్చేడు. ఆతికోమలంగా పావురాన్ని పీటవీద ఉంచేడు. అలమరలోంచి మందుపీసా డాక్టరీచ్చిన మెత్తని దూదీ తీశాడు. చేయికల్లితో మాన్తూ కట్టుకట్టడానికి ఉపక్రమించాడు వారాయణరావు.

అంతలో నడం చాచిటిలోకి ఎవరో వచ్చిన ఆలిడి విస్పద్యంగా వినిపించింది ‘ఎవరు?’ అందామని తల యెత్తాడు. కాని అసలేదు. తీరా పలక గించిందాకా వుంటే భూవా అంటారు. కరణమూ ముప్పవో అయితే గమ్మన వెళ్ళారీ లేకపోతే ఆల పాల్గిన్న అనేక విధాలుగా దోహించి విమెనా అప నండులు వేయగలరు. వేసివంతిలో తినకేం పోడుగాని ఎవరైనా పద్మపవననికస్తీ తింటే కొదా ఆ కష్టం. ఇప్పుడా అమ్మాయి ఎలాంటి అవస్థలో వుందో! అది గాక వచ్చినవారికోసం తొందరపడి నలిలే ఇక్కడి చికిత్స అసంతృప్తిగా అగిపోతుంది. ఈ పావురం ఎంత బాధపడుతుందో!—అనుకోని వారాయణరావు లేచి వెళ్ళడానికి అంటే పావురానికి చికిత్సనూ విన్నదానికి మనసొప్పుక పావురాన్ని మాన్తూ ‘సరి వచ్చినవాళ్ళు ఎలాగూ వుంటారు ఏ బల్లదాదో కుర్చీమీదో కూర్చోగలరు. లేదా ఈలోగా పిలువనే పిలుస్తారు. అప్పుడా కంఠాన్ని బట్టి ఆలోచించ వచ్చు.” అని కూడా స్వగతిం మకోని వారాయణరావు పావురానికి కట్టుకట్టడంలో నిమగ్నుడేతుడు!

ఆ చిన్ని గాయానికి—ఇంతాకేసి ఒక పక్షి గాయానికి—కట్టుకట్టడానికి వారాయణరావుకి ఆర గంట గుమారు పట్టింది. మందుపీసాలు అలమరలో

పదిలపరిచి మరి ఆస్థానంగా పావురాన్ని అరచే తుట్టో వుండుకొని నవం చాచిడిలోకి వచ్చేను వారా యుగరావు.

ఎవరూ లేరక్కడ. పట్టు పెకరించుకు మరి మాతాడు వారాయుగరావు. ఎవరూ లేని ఎంతగా జూప్తి మాత్రం ఏమా కనిపించరాదు?

“ఎవరో వచ్చేవుండారీ. పువంకా ఆకు గుల జాడా ఆరికెడి విరిపించింది. వస్తే మరొక్కరి ఎందుకు వెళ్ళిపోయినట్టు? అసలేందుకు వచ్చినట్టు? వచ్చిన పక్షిమీలో పరిమార్తం కొలిచి కనీసం వ్యక్తిత్వవా రివ్వినది ఎందుకు వెళ్ళిపోతాడు? వెళ్ళకు. అంటే ఎవరూ రాకేదన్నమాట. రాకపోతే ఆధిపతి ఏమిటి? పానీ వచ్చి వెళ్ళే అనుకుందాం. వచ్చివెళ్ళకు అయిన అరికెడి వెళ్ళివెళ్ళకు మాత్రం అవ్వదు? అలాంటి అరికెడి తిరిగి వివరించలేదీ! అంచేత రాకేదనుకోవచ్చా? ఒకవేళ ఆ రెండోవారి అరికెడి తన కార్యనిమగ్నతలో వినిపించలేదేమీ! అలాగనుకున్నా వచ్చిన ఆ వ్యక్తి అవ్వలే ఎందుకు వెళ్ళిపోవాలి? అసలు ఇంకా ఆ వచ్చింపెవరో? కరణమా? ముప్పరా? కాక మరెవరైనానా? మరెవరైనా అయితే ఎవరైవుంటారు? తిరచు వచ్చేవారిలో ఒకరే అయివుండాలి అంటే తిరచురాని వ్యక్తిగాని అసలు రాని వ్యక్తిగాని రాకూపెదని వుందా? ఎవ్వరూ రాని వారు ఎందుకు వస్తారు? వస్తేమాత్రం ఏం ఉద్దేశం జరిగిందని వెళ్ళిపోవాలి? ఏం? ఎందుకు వెళ్ళిపోవదు? ఆయన లేకుండాలు మళ్ళీ రావచ్చు అని వెళ్ళిపో వెళ్ళిపోదాని సావకాశం వుంది. ఏమిలో ఇదంతా. ఎవరో ఇంకా వచ్చింది. ఇదంతా అనవరిమైన తిర్క్కిరితర్క్కిమా?”

పరిపరిధాలుగా ఊహలు పొగిసి వారాయుగ రావు దృష్టి మగపావురంవీధుగా బల్లమీదికి ప్రసరించింది!

‘అరే! ఆశ్చర్యం ప్రకటితమయింది. అకుసు ముందుకు పడింది.

“బల్లమీది డైరీ అలావుండే! ఎవరో పుటలు అటూ ఇటూ తిప్పివట్టు వుండే!”

విస్మయపడుతూ వారాయుగరావు బల్ల దగ్గరకు వెళ్ళి తెదవబడి పుటలోకి లొంగిచూశాడు.

“నిజంగా నాకు మనశ్శాంతి లభించింది. అద్భుతంగా ఆమె నా మాతూరే! అప్పుడప్పుడు మా

అమ్మాయి తనిపోలేదనీ, వమ్మ మోసం చేసి నా కంటి ముందో వెనుకో చాలుగా ఈ భూమి వచ్చేసిందేమో అనీ అనిపిస్తుంటుంది నాకు. అలా అమ్మాయి తిబ్బన పడగానే అనేక పర్యాటకులు తిబ్బిబ్బురడ్డాను. సరిగా ప్రతి పాయంకొలం నాలుగు గంటలమాత్రం బడినుంచి వస్తున్న ఆమెను చూస్తుంటే నా కళ్ళకి మా అమ్మాయి పామెల్లా రమే! మనస్సుకు అసంప సుపుతుంది నాకు. ఆమె బడిలో మేస్తూకో! పారిజన వాడిలో కొపురముంటున్న గృహిణిమో! ఎవరయితే నేం నాకుమాత్రం అది అవసరం. ఆమె నా దృష్టికి మా అమ్మయే!

అదే వయస్సు. అలాంటి యాపురేఖలే! సరిగ్గా అలాంటి సరిగండు వీరో వాయిలవీరో గాని, చెడా ల్పటి పువ్వుల అద్విత్యం, ఇప్పటికి మా అమ్మాయి వెళ్ళిపోతే ధామో కారీకోలెంకులో వుంది. ఎలు వైనా అలాగే సప్తమిహం పక్కను మేస్తూరులో ఆమె కలకల కంఠంతో కలకల నవ్వుతో గలగల గానా లతో నడిచి ఇసుకుంటే మా అమ్మాయి భర్తతో హాయిగా ఆసందింగా వీకారు వెనుకొచ్చే నా అనుభూతి! అందుకు పాయం గుడికోటరంజాని పావురాల జంట నా ఊహలకి భావాలకి ప్రాతిపదిక! ఇవో ఇదంతా ఎందుకు వ్రాస్తున్నానంటే ఒక ఆరేశ్వర్యాయువీద నామండు లగ్న చుక్కెడమే!

అంత అబ్బాయి ఆ దంపతులకి—పంతులమ్మకి మేస్తూరికి కారు—మా అమ్మాయికి అల్లుడికి ఎవ్వరు కలుగుతాడో అని నాకు ఆవేదన! ఆరాటం! అంత రృధనం!

అర్ధరహితమే కావచ్చు అనుభవభార్యకం! ఇది ఎవరైనా చదివినం సంభవమయితే నాకు వమ్మ పిచ్చివాడే అనుకుంటారో! ఏమైనా నివాసించాలా మానసిక మథనం అందులోని అంతరాలా గ్రహిస్తారో మరి!—

ఆఖరివాక్యం చదువుతుంటేగా ఆసందబాష్టమో దుఃఖిబాష్టమో, ఉద్ధియనమృగితమో — వారాయుగరావు అక్షివ్యయంలోంచి వెలువడి కఠికంపాలం మీదనుంచి వారి యుక్తాగ్రమందు ఒకటై ఆ పుట మీద ‘బస’ ధ్వని చేసింది. బయటగా ఒక మందీర్ మైన వేదీ నిర్వాసం నానాగ్రాల్లోంచి వెలువడి, తేలి కయిన తిలను తిప్పి ఎందుకో అక్కణ్ణుంచే వారాయుగరావు ఆలయంవంక మాతాడు.

మమ్మల్లోంచి బయల్పడుతూన్న రంధ్రమిం బంలా మరొకమార్తలోంచి కొత్తనడి ఆకృతిదాల్చింది!

దండనీలంబు యట్లు పరిశేష మండలములే కాంతివల
యొచ్చి ధగధగదప్పటలతో కడుతున్న పరికృతలొకా
శిఖరం!

ఆ శిఖరంబొడ రెండు పావురాల వారి పర
స్పరం కలకల గ్వముల చేస్తున్నాయి!

సారాయగరావుకి ఒక మాత్రం దృష్టిం దృష్టోదర
మయి కుమారులంగా మారాడు. "నిజంగా ఆది పావు
రాల జంటే! ఏ పావురాలో కావు. ఈ చా ఈట
రంలో కనిపించేవి!—ఎరిటిరి? ఎలా వచ్చేయి!
మగపావురం వా చేరిలోనే వుండాలే!"

అంతా వింతగా విచిత్రంగా అరికించి కట్ట
మలుపుకుంటూ చేతుల్లోకి చూచుకున్నాడు సారా
యగరావు. "అరచెతిలో సూర్యులుగా వే వుండి మగ
పావురం! ఆయిలే ఆ దృష్టిం వా చూచావా? ఎందు
కప్పుడిలాంటి నుంచి చూచా కలిగింది! వెనకోసారి
దురూపా కలిగింది! ఇప్పుడీ ఉత్పాదకరమైన ఆనంది
ప్రదమైన ఉపా! అత్తా! ఉపాలు ఎందుకు ఉత్పన్న
మవుతుంటాయో! ఎలా ఉత్పన్నమవుతుంటాయో?"

అనుకోంటూ సారాయగరావు ఒక స్వర్ణ
స్వర్ణంబ్రహ్మత్తితో ఆలయంవంక మళ్ళి మారాడు.
అటు చూస్తూనే మగపావురంవంక దృష్టి మర్చించాడు.

కలకలమంటూ రెక్కలాడించి మగపావురం
కాస్తా ఎగిరింది!

నిర్ధారితమోయి చూస్తున్నాడు సారాయగరావు.
ఎరురుతో ఎరురుతో ఆ పావురం కొద్దిగా ఎరురు
పట్టిన గోరింకలా సరాసరి కిటికీవయపు వెళ్ళి చటు
క్కువ చువ్వల్లోంచి కైటికి ఎగిరిపోయింది.

సారాయగరావు దిగ్భ్రాంతిగా జరుగుతున్న
దంతా ఇంద్రజాలమనిపించి అలా పావురం నిర్
మించగానే కిటికీదగ్గరకు తనకు తెలికండానే
నడిచివచ్చేడు. కిటికీలోంచి కైటికి తొంగిచూశాడు.
కైటికి ఎగిరిన పావురం తిన్నగా గుడిమిద వారి
అంతిలోకి రెక్కలాడించి అంతరిక్షంలోకి ప్రళయభి
ముఖంగా పయనమయింది. అటే దృష్టి పొందినాడు
సారాయగరావు. అప్రమత్తుగా పసిమంది వచ్చే
బాటవయపు అదోవలోకనం చేశాడు అంతినివూ
ఆకాశంలోకి చూస్తున్నవాడలా.

సన్నుతువునూ కెల్లలో ఇకక్కుపోయినట్లు
వున్న బాటవంటి ఎవరో వెల్లిడం మాన ఎవరూ అని
దృష్టిని తీర్చి ప్రసారం చేశాడు సారాయగరావు.

"పకికి అభయములంగా ఆ పశువున్నది ఆ మగ
మేస్తారే! ఆదిగో! పకినుంచి ఎరురుగా వస్తున్నది
పంతులమ్మో!"

సారాయగరావు కెల్లలో ఒక్క సారిగా చిమ్మ
చీకట్లు చిందులాడి అంతిలోనే వెలుగు వెల్లువ పెల్లుది
కింది!

తిక్కన సోమహూతచే రచింపబడిన భారతము సంపదీ యుక్త్యగపర్వమున శ్రీకృష్ణరాయవారము పండు పర్వరాగా శ్రీకృష్ణవిభావో

“అది కార్యంబు విశ్వయించి దివగుడ్డి విహూ పించి వారానుబంధ జూచి నీ నక్షత్రంబు రోహిణి గదా యెల్లి రేవతి సేకుం జంపె తారాబలంబులు గలవు. గమనంబునకు రేవతియే మేల పయవంబునకు లెప్ప...” యని నుడిచెను.

క్షోణ్ణతిక్వాస్త్రమున జాతికముహూర్త భాగం బులు గలవు. అందు ముహూర్త భాగంబున యాతా దుల కనునకు దివగుడ్డియును సంధితారాబలంబులును చూచుకొనలెను. జన్మ నక్షత్రమును పురస్కరించు కొని తారాబలవిధియును చెయ్యవలెను. శ్రీకృష్ణుని జన్మనక్షత్రము రోహిణియనట రేవతి సాశవతార యనటచే

“వాధనం కార్య సాధనమ్” అను ప్రమాదము ననుసరించి యుక్త్యుది కుభిలపనము. మఱి రోహిణి నక్షత్రము వృషభరాశి యనను. రేవతి మీనరాశి యనటచే “వేకాదేవి సంధిబలము

“దిక్మైకాంశే కుభిః” అనుకారిక చాప్సస కుభియనను.

మఱియు శ్రీసాళకవిసాంస్యభాముని రచన యని విక్కాగింపఁబడు “ప్రేదాభిరామును” అందు నుడు కాలంబు పర్వప్రయోజనారంభంబులకుఁ బ్రతి ప్రయను పంపింపుము

“గార్గ్యసిద్ధాంతమత ముడు కాలకలన శకున మూనుట యది బృహస్పతి మతంబు వ్యాసమతము మనః ప్రసాదాతిశయము విజననవాక్యమరయంక విష్ణుమతము”

అది వదియింపఁబడినది. అవఁగా వివిధ విధ ములుగా బుద్ధిశ్రేణులు కార్యారంభంబు లొనరించుటకు, కుభిసమయంబుల విహూపించి చెప్పినది తెలియ నగును. శ్రీసాళుని భిరుభుండును మున్నుల కార్యము లలో విట్టి యుదాహరణములు గలవు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఆముక్తమాల్యదలో వర్ణా కాల విధిసము నారంభించుటచే నిట్లు వర్ణించెను.

“వనతతి వరాహ వాహాది వాయు భుగ్వి రోధి వారణ వర్షాభు లాధిం దోమగ

నెండ్రి రవి చేర మూడవయెడకుం లేను తరణి ధరణిం బ్రమోదనం హాయి గాడె”

ఇందు మొదటి గెండు పాదములలోఁ జేర్పొనఁ బడిన వనతతి వరాహాదు లాటింటిని కటకరాశిం బ్రవేశించిన రవి ప్రమోదమును చేహుత్వేని రచింపఁ బడినది. జన్మనక్షత్రము రేవతివలకు నానునక్షత్ర ములు

“మాచేదోహస్తు రాశ్యశోగ్ధ రీహితో ధరణ్యుః.”

ఇత్యాదిగా విశ్లేషింపఁబడినవి. తిక్కాకారము వనతతి వరాహాదుల నానునక్షత్రము రోహిణి యనట వృషభరాశి యనదున్నది. “మట్టింపిస్తా భానుః” అను కారికచే జన్మరాశికి త్వితీయరాశియం నున్న రవి—వృషభరాశికి కర్కాటకము త్వితీయరాశి—కుభిళిలప్రదుఁడనను. అమృతసాధములో రవికర్కాటకరాశిలోఁ బ్రవేశించినంత వర్షము లారంభియనట యనుభవసిద్ధియగుచున్నది గదా.

తెనువారి కేవలవిశాఖ శక్రశ్రియల గౌరురాజ భూషణుఁడు మారేప్పిండ్రి పలోహాభ్యాసమునందు

“పంచమగుడ్డి గల్గునెడ

భావి ఫలోదయ ధన్యలై లతా చంచలలోచనల్ ప్రసవనంబద పెంపు నహింపఁగా విజృంభించు రేదీయలక్ష్యుఁ డెలి

పెన్ నకలాగమహారగద్విహ భ్యంచిత పక్షపాత కలి తాతి వినూతనకాతవ్రయుల్”

అని వర్ణించినాఁడు. ఇరవది పంచమగుడ్డి యనుటలో పంచమభావగుడ్డియును పంచమస్వరగుడ్డియును జేసిందినాఁడు. “పుత్రియత్తి పార్తికాం వాగ్విక్యా సాచివ్య ప్రాదావ్య కాల్య సాంధ్యే శిల్పాదికారకం పంచమమ్” అని పంచమభావవియాపణము విశదముగుచున్నది. లతాచంచల లోచనలను పంచమ రాశి క్రూరగహిన్వికారులు తేక పరిగుడ్డిముగా నున్నయెడల పుత్రిభావము కుభిళిలమునరచియును, రోకిలకు పంచమస్వరగుడ్డియు నందుఁ జేర్పొనఁ బడినది.

అదిదము మారకది కవిజనరంజన మనఃబహు
దంధముతో పరిణయ ప్రబంధములో వివాహ సందర్భము
నుంచి దంపతుల చేరించి బంధాంశుద్వయము మూర్త్య
పంక్రమ ప్లకాపాప మవ్వెన్ భ్రమించుటకు దండర్థి
ప్రమ ముజాప్రమ మజ వవాంశ్చ క్రూరర దంధంధా
ప్రమ వ్యయస్థితి ప్రభృతి రోమంహితంబుల వోక్కు
కావ్యలక్ష్మణులు సిద్ధాంతీకరించిపల్లు రచియించెను.
వివాహసందర్భములలో నేటికని ధృవపల్కు మజా
ప్రమ రోమములు మిక్కిలి ప్రబలముగా నెప్పుడును
యన్పది. మజరోమ మనునది “నవే వ్యయేద
పాతాకే...” అను కారిక ననుసరించి యంగంబులకు
ద్వితీయ ఉత్తర ఉత్తమాప్రమ వ్యయభావములలో
నెదటనున్నను రోమముకాని నటి జాతిమలకు కవ్య
నీయ సమ్యుత్రింపదు. పైని పేర్కొనఁబడిన దుఃస్వాన
ములలో సంగారక స్థితి ద్విశ్చక్రియోగమునట విశిష్ట
మగు విషయము.

ఇంక వాఙ్మనిక కాలములో శీ|| శీ|| తిగుపతి
ఇంకటకపులు జాతికచర్యము ప్రశ్నోక్తముగా రచియిం
చుఁ యేకొక వారి ప్రబంధములలో నెక్కు త్రిమముగా
నెంచఁబడు బుద్ధిచర్యిత్రమునందు పెక్కు తావుల
జ్యోతిష వైరుష్యము విశిష్టించిరి. పుషకాగను
డగు బుద్ధునిగాంచిని మద్భంధమును పుత్ర మమకార
మునం జేసి

అకట యంతటి రాజ్యంబు నడవిపాలు
చేసి సన్యాసివైతి కాశ్మీర గర్ద
భము విభవమున నీజాతికము వృధావి
శేవభాజన మింకేమి నీయగలదు”

అని నుడిపెను. ఇందలి సంప్రదాయ మేవనఁ
గొందటి జాతికములలో రాజయోగము లుండును.
అయినను అట్టి రాజయోగకారక గ్రహదళలు సంభ
వించక పూర్వమే గోచార రోమద్వర్ధిప్రములచే వారు
మరణించురు. అట్టివారిని కాశ్మీరగార్ధభములని
‘జాతికచంద్రిక’లో పేర్కొనినాడు. ఈ దిగువశ్లోక
మా యర్థమును విశదపఱచును.

“యోగేషు కేచి జ్ఞాయంతే
మూఢాః కాశ్మీరగార్ధభాః
యోగాస్తే కిం కరిష్యంతి
స్వదళానా మనాగమే”

మహాకవు రీరితి జ్యోతిషసంప్రదాయములఁ
జమ రచనలలో ననుసరించిరి.

భాస్కర మంత్రి వంశము

శ్రీ దేరవపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డి

ఆంధ్రకారతి పీఠికలో నిక్కవ తన వంశము నీ
క్రింది నీపములో వివరించియున్నాడు.

‘మజ్జనకుండు న - న్యాన్య గౌతమగోత్ర
మహితండు భాస్కర-మంత్రితనయుఁ
డన్నమాంభావతి - యనఘులు కేతన
మల్లన సిద్ధనా - మాత్స్యవరుల
కూర్మిని తిమ్మండు-గుంబూరి విభుఁడు కొ
మ్మన దండనాథుండు...’

ఈ వంశము లేవనీక్షణముల వివరించికోకను
గొందియు.

క్రి. శ. 1280-81 లేది నెల్లూరుజిల్లా, మును
మాదు శిలాశాసనములో ‘గంపె గోపాలండు...తిరు
కొల్లి దేవభూవరుని రాజ్యంబున..... మంత్రి శేరి
సుండు’1 దానికి పేర్కొనఁబడియున్నాడు. ఇతిగు
కవి యనుటకు కొన్ని పద్యాధారము లున్నవి కాని,
ఇతిని కాదెంబటి గ్రంథము లభింపలేదు. అయినను,
ఈ శేరివంశమంత్రి మల్లనమంత్రికి అన్న కావడు.

క్రి. శ. 1252—58 లేది నెల్లూరుజిల్లా శిలా
శాసనములో ‘తిక్కయదేవ మహారాజులు...ప్రధాన
లైన సిద్ధన పెంపె’2 సమకాలికులుగా కనబడుదు
న్నారు. ఇందలి సిద్ధన ప్రెగడికూప భాస్కరమంత్రి
పుత్రు డనియుఁ శేరివ - మల్లనమంత్రిల తిమ్మ
డనియు నుద్రింప నీలన్నది. కాని, కవి తిక్కన
లిండి కొమ్మని తన యన్నలవలె మంత్రిగా
ఉన్నట్లు కనబడలేదు. పై నెల్లూరుజిల్లా శాసనములు
రెంటలో పేర్కొన్న రోపరాజు పేరు ‘తిరుకొల్లి
దేవ—తిక్కయదేవ’ మహారాజులుగా మాదు పేర్లతో
పేర్కొన్నను, ఇవి వ్యక్తిశేషమును నూచింపవు.
కావచ్చునీలో ఉన్న తిరుకొల్లి వ్యాదియే తెను
గులో తిక్కయనాడు.

1. తె. క. చరిత్ర, భా. I, పు. 320.
 2. ఆం. క. తరంగిణి, భా II, పు. 211.
- (నెల్లూరు శాసనములు, పు. 1894)

ఇతని కుమారుడగు చోడమనుమనికి కవి తిక్కన నిర్వహణలో తీర రామాయణమును కృతి యిచ్చి నందువల్ల కవి తిక్కనరిండి కొమ్మనకూడ తిక్కయ నేవిచోడరాజుదగ్గర మంత్రిగనో? దండినాథుడుగనో యుండియుండును. ఇట్లుచో కవి తిక్కనరిండియు, పెదరిండియు కేరన—సిద్ధన లిద్దరును నెల్లూరు చోడ రాజుల నాశ్రయించిట్లు చెప్పక తప్పదు. పోతే, కవి తిక్కన పెదరిండి మల్లనమంత్రి, తాత భొస్కర మంత్రి కాకతీయ రాజ్యము నాశ్రయించిట్లు కన బడుచున్నది.

తెలంగాణమందలి వరంగల్ జిల్లా ధర్మసాగ రము శిలాశాసనములో 'కాకతీయ్యాన్యాయమ్ * * * గణపత్య (క్రి) శి * * తికతోల భొస్కరమంత్రి

చోడమనుమసిద్ధి దాయాదులచేత కోలుపోయిన నెల్లూరు చోడరాజ్యమును కాకతీయ గణపతిసాయ ముతో కదితిక్కన మరల స్థాపించెనను చరిత్ర కీమంత్రివంశ సంబంధము తోడ్పడుచున్నది.

కాకతీయ గణపతి కొద్దిక ర్తగాఢ డిన్న పెద రిండి మలన సాయముతోను, తన పాండిత్యప్రతిభ తోను తిక్కనకది తన ప్రభురాజ్యస్థాపనాచార్యు డైనాడన్న మంత్రివంశసంబంధము బోధపడును.

ఈ శిలాశాసనములలోని వ్యక్తుల కులగోత్రాదులు స్పష్టముగా తెలియకపోయినను, వంశానుక్రమ ణిక సుబోధకమగుచున్నది. అన్నిటను 'మంత్రి' వంశియ నూచితమై యున్నది. కాని, 'తికతోల' ఇంటి పేరు క్రమముగా నివాసస్థానములనుబట్టి;

భొస్కరమంత్రి

కేరనమంత్రి
(చోడతిక్కయ.
(క్రి. శ. 1280-81)

మంత్రి మల్లన
(కాకతీయ గణపతి
(క్రి. శ. 1199-1261)

సిద్ధన ప్రెగడ
(చోడతిక్కయ
(క్రి. శ. 1252-58)

కొమ్మనదండనాథ
|
కవి తిక్కన (చోడ
మనుమసిద్ధి (క్రి.శ.
1257-60)

వియ్యకా: * * తిత్తుప్రోయమ్ * * మంత్రి మల్ల (క్రి) 4 వ్యక్తుల ప్రస్తావన కలదు. ఈ శిథిల శాసనములో దానకొలము లేకపోయినను, ఇందలి క్రీ. శ. 1199-1261 మధ్య రాజ్యము నేరిన కాకతీయ గణపతిని బట్టి, శాసనకొలము క్రీ. శ. 1280-81 ప్రాంతపుదిగా నిర్ణయింప వీలున్నది.

ఇట్లే మంత్రి వంశ సంబంధమునుబట్టి యాచి చినచో క్రీ. శ. 1280-81 ప్రాంతమునాటికే నెల్లూరు చోడరాజ్యమునకును, కాకతీయ రాజ్యమున కును మైత్రియో? సంధియో? కలదన వీలున్నది.

గుంటూరు, కొబ్బరపు, పాటూరు, ఇంటిపేర్లుగా మారి నట్లు కనిబడుచున్నది. ఇతిరాధారములతో ఈ విషయ మింకను చర్చించుట వాంఛనీయును.

3. 'ఎనాకాహృదంకలయతికలానా'
4. తెలంగానా శాసనములు, సం. 56. పు. ౪7 - 98.
5. 'ఎకల స్వామి (కా) య్యోమవి లక్ష్మ్యో వాస: * * తిత్తుప్రోయమ్.'
6. 'తిస్త్రింవాసిద్ధి (క్రి) తికతోల భొస్కర మంత్రివంశా'

గ్రంథ విమర్శనము

ర త్న గీ త

భండకావ్య సంపుటి; రచన: కీ. శే. దదల వాడ వాగరత్నవ్యూహము. ప్రాప్తిస్థానం, సరస్వతీ బుక్ డిపో విజయవాడ; చల తెలియదు.

“తెలుగు భాష” “తెలుగు బాటీయరి” అని పెద్ద పెద్ద పలుకులు పలుకుతూ వుండేవాడు, ఈ సంపుటిలోని పద్యాల నన్నిటిని పరిశీలన చేయటం అవసరం. ఈమాటలు కొందరికి కంటకంగా విను పించితే వినుపించవచ్చును గాని ఇది ముమ్మాటికీ సత్యం: ఈ పద్యాలను కొన్నిటిని చిత్రించితే విషయం తివరిగా బోధపడుతుంది.

ఇల్లు వెండికొండ విల్లు బంగారుకొండ
సంగడిడు నిఘు లొనంగువాడు
మూడుకన్నులుండు మొనగాడు మావాడు
శంకరుండు మమ్ము సాకుచుండు.

* * * *

తిన గూడుం, ధరియింప వస్త్రమును, లే
దే యంచు రోదించు వా
రిని వీక్షించి, యథార్థపుట్టమును వ
ర్ణింపంగ జంకెల? దు

రస ధిక్కారము, నజ్జన నైవ మొన
ర్పంకెల్లు మోహమాటముం
గన నేలా? లిఖయింపు పద్యముల, శి
మో యుక్తముల్ లేఖనీ!

* * * *

యాక లేనివాడు పోక చేయగలేడు
యాక గల్గునతడు లోకకర్త
వ్రాలు నరిగజేయజాలని యాతని
అనమిఱువారు గానరారు.

మంచి చెడ్డ లాతడెంచినట్లే యగు
‘చిత్త’ మంచు సంతసించవలయు
నందిబందియన్న, బందిని నందన్న
ఎదురుమాటయన్న బ్రదుకునున్న.

కడుపుచిచ్చువార్చ గాల్పట్టు బీదకు
చిల్లి కానియేని చేతనిడడు
పచ్చనోట్లానంగి బ్రతిమాలు నువ్వోగి
దప్పుమాన్వ గొప్పతనమునిల్ప

* * * *

అప్సారంగి, పెంచి, చిచ్చు కేతికొనంగి
ఎన్ని ప్రాయ్యి లాటిపించినాడో!
చిత్రగుప్తునొద్ద చిట్టాను విన్పింప
‘అఱునొక్కరాగ’ మపుడదీయు.

* * * *

నోరుగలవానికే గల యూరు గలదు
డోరుగలవానికేగద యునికి గలదు!
ఉనికిగలవానికేగద మనికి గలదు
మనికిగలవానికేగద మహిత గతులు.

ఈ పరిమితావకాశంలో, ఇలా ఎన్ని పద్యాలు ఎత్తిచూప వీలౌతుంది. మహాకవి “శ్రీ” ఒకేఒక్క భండకృతి రచించి దివంగతుడు కావటం ఆంగ వాఙ్మయానికి దురదృష్టవశి ఆంధ్రీయులు ఈవాటికే విచారించుతారు. ఈ తల్లిని కోల్పోయిన మనం? ఈ తల్లి జీవితచరిత్రను ఇంచుక స్మరించవలసి ఉన్నది. ఇది శ్రీ మిన్నికంటే గురువాభ శిర్యగారి వాక్యాలు:

“వాగరత్న మొరంగలు జిల్లా మధురలో బుట్టి పది; తండ్రి బండి వరసించాము గాను; తల్లి లింగమ్మ గారు. ఈమె సరస కవిశైల్యురాలు హిందీ భాష పారంగతుడనగు కోటి నరసింహముగారిని కెబ్బబట్టినది.

ఈమెకు సంకీర్తము, సాహిత్యము, సాజవ్యము, సారసగర్భము సంకరించి సంకతి నొసంగలేదు; అక్కరిన నీమధర్మకు మఱొక పెండ్లి తన చేతులతో చేసినది.

‘ధర్మకు స్వీకరము పొయినా నొద్ద సేవజేయుచుండి యొకవాటి కేవలం తేలి! నాధర్మను విడిచి నమ్మ గైకొనుమని మొక్కినదిట. ఆ యపరాధమున కామకు స్వీకరము పొసినది. ధర్మకు మెప్పు దించినది.

“అంబ పిల్పును విన్నయప్పుడే దీని—తెలిసి మృతికయందు జేర్చివేయుదును—నామరూప క్రియాంతకురాల నగుదు—శాశ్వతానంద వాస్థలంబందు’ అని కన్నులు మూసినది” — (18-4-1951 లేదని.)

ఆ తల్లి, శాశ్వతానందవాస్థలం చేతుతోతోటా ఇలా పాడుకొన్నది :

[నేనూ - నా బామ్మరిల్లు]

దూలమొక్కటిలేని యాలయంబిద్ది
ద్వారంబులిందు మూడారుచెన్నారు
దినదినం బభివృద్ధి గనిపించుచుండు
బహుకాలమునకు నిల్వదు బామ్మరిల్లు

ప్రహ్లాద నారద వ్యాసాంబరీష
భాగవతోత్తమ ప్రముఖులు మున్ను
తైశవం బిచ్చట జరుపుకొన్నారు
పురుషార్థముల నిందు బొందగావిందు

అంబ పిల్పును విన్న యప్పుడే దీని
తెలిసి మృత్తికయందు జేర్చివేయుదును
నామరూప క్రియాంతకురాల నగుదు
శాశ్వతానందవాస్థలంబందు’

ప్రాజ్ఞారాలైన ఇట్టి ఇల్లాలిని గోల్పోయిన కోటి నరసింహులుగాదు ఎంత దురదృష్టవంతుడు! ఆయనను ఏమని అనునయింపగలం?

ప్రత్యూషము

ఖండకావ్య సంపుటి: రచన : యువ కవిశ్రయము, రాయలసీమ (శ్రీయుతులు కె. సుబ్బయ్య,

యస్. రాజన్న, జి. గోపాలకృష్ణయ్య. వల: 0 8-0. ఈ కవులకు తెలుగు బాటీయతిను ప్రతి దింబించాలనే ఆవేశం వుంది. అందుచేత ‘తెలుగు గండలు’ ‘తెలుగు జవాబు’, ‘తెలుగు కన్నులు’ ఇత్యాది విశేషంగా వాడుకొంటారు. కాని ‘ఆ తెలుగు తనం’ అనేది యేదియో అవగతిం చేసుకుని దాన్ని ప్రతిపాదించబానిః పూనుకోవటం లేదు. అది అంత జేలికగా అవగతిం అయ్యేది కాకపోయినా సాహసమైన యువకులు కృషిచేసి సాధించగలగది. అలాంటిది యేమీ లేకుండా ‘తెలుగు గండలు బంతు తియ్యుమామిడితోట’ ఇత్యాది భావాలేవో గురిప్పిలే అసహ్యంగా వుంటుంది. భాషలోకూడా తెలుగు తనం లేదు. (ప్రాప్తిసానం: ప్రకాశ మద్రాసుర కాల, ప్రాద్దుటూరు, వెల ఎనిమిది అటాలు.

కుమార కథామంజరి

మహాకవి దండి రచనకు అనువాదం. అనువాది కులు శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య కాస్త్రీగారు. (ప్రాప్తి స్థానము: శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకాస్త్రీగారు, నెల్లూరు;

కుప్పు★బొల్లి విగ్రహ మే వా మధ్యలు, సె గ, సవ్యాయి వ్యాధు లను గాఢంబి చికిత్స!

ప్రతి సం||రము చేలాది ప్రజలకు పూర్ణాలోగ్యమును, నవతేననమును ప్రసాదిం చు చున్న వి.

హిందూజీవనంతిట, ఆశ్రీకా, బర్తా, మలయా విదేశములలోను ప్రఖ్యాతి గాంచి విరివిగా వాడబడుచున్నది

మా జెషధరాజములే!

నేజి మా ఉచిత నలహాకు, క్యాటలాగుకు వ్రాయండి.

జి. వి. రెడ్డి & కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం : తూ. గో. జిల్లా.

వెల 2.0.0. సంస్కృత హృత్క సహసభూయిష్ఠంగా వుండి అతిశ్లీష్ఠంగా వుంటుంది. అలాంటి గ్రంథాన్ని అనువాదించే సేటవ్వదు, అదేకేవల అనువాదంలోకి కూడా వ్యాపించటానికి చాలా అవకాశం వుంది. ఇలాంటి లాభ రాకుండా శ్రీ పద్మయ్యకాశ్రమిగాలు తెలుగువధవాన్ని ధారావాహినిగా రచించి విజయాన్ని చేపట్టగలిగాడు. ఇందుకు అనువాదికులను అభినందించవలసి వుంది. రచన సరళమైన గ్రాంథిక భాషలో హృద్యంగా వుంది.

నాగానందము

హర్షకృతికి తెలుగుసేత: అనువాదములు: డి. శే. వేటూరి ప్రభాకరకాశ్రమిగాలు, శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచారీగారు. సంస్కృత నాటక రచయితలలో హర్షవర్ణనకు ప్రఖ్యాతమైన స్థానంవుంది. ఆయన రచించిన మూడు నాటకములలో (రత్నావళి, ప్రియదర్శిక, నాగానందము) నాగానందాన్ని మహాత్మ్యమైన రచనగా చెబుతారు. ఇందు ప్రతిపాదించబడిన ఉదాత్తమైన కథావస్తువే యిందుకు కారణం కావచ్చు. డి. శే. ప్రభాకరకాశ్రమిగాలు ఈ అనువాదానికి పునాదుకొనటానికి కూడా యితర కారణమే ఉండునచ్చు. ప్రభాకరకాశ్రమిగాలు దీల్లో రెండు అంశములను మాత్రం అనువాదించేసి దివంగతులైనారు. అనంతరం శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచారీగారు మిగతా మూడు అంశాలనూ అనువాదించేసి దీనికి కలిపి గ్రంథాన్ని సంపూరించేశారు. శ్రీ అవధానిగారు గద్య పద్యాలను ప్రభాకరకాశ్రమిగారి రచనకు దగ్గరగావుండేటాన సంతరించి, వ్యత్యాసం కనుపించకుండా సమర్పించారు. ప్రాప్తిస్థానం మానేజరు, మణిమంజరి, ముక్త్యుల. వెల 2.0.0.

దివ్యదర్శనము

పద్యరచన: పద్యకృతి: రచన: శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరకాశ్రమిగాలు. ఇది లోగడ 'భారతి' యందు ప్రకటితమైనది. సాధకుడైన యొక వృద్ధిబ్రాహ్మణునకు కనకదుర్గ సాక్షాత్కరించి యొక తాళపత్ర గ్రంథమునొసంగుట యిందలి ఇతివృత్తము. ప్రాప్తిస్థానం: మేనేజరు మణిమంజరి, ముక్త్యుల వెల 1.0.0.

శ్రీ అరవిందుల సందేశమువారి ఆశ్రమము

రచన: శ్రీ గడియారము వేంకటేశ్వ కాశ్రమిగాలు; ప్రకాశకులు అరవిందాశ్రమి తెలుగు ప్రయరణలు, పురుచ్చేరి: వెల 0.8 0.

నేటి చైనా

రచన: విజయకుమార్; విశాలాంధ్ర ప్రయరణాలయం, విజయవాడ - 2.

ప్రతాపసింహము

రాజా ప్రతాప చరిత్ర: వరస రచన: రచయిత శ్రీ కొత్త సత్యనారాయణ చౌదరి; ప్రకాశకులు: విజయ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ, గుంటూరు వెల 1.2.0.

గతితార్కిక భౌతికవాదం

రచన: శ్రీ కంధిపాటి సత్యనారాయణ (సీనియర్): విశాలాంధ్ర ప్రయరణాలయం, విజయవాడ - 2. వెల 1.0 0.

గండివద్ద జీవితాలు

కథల సంపుటి; రచన: శ్రీ పి. యస్. ఆర్. ఆంజనేయకాశ్రమి: జవపద ప్రయరణలు 1.8.452 చిక్కడపల్లి: హైదరాబాదు. వెల 0 10.0.

కవితా మంజరి

పద్యరచన: రచయిత శ్రీ హల్లేటి నృసింహశర్మ, ఉపాధ్యాయుడు: గవర్నమెంటు మిడిల్ స్కూలు, హనుమకొండ. వెల 0.8 0.

శ్రీ స్వామి

ధర్మసప్తకంపుటి; రచన: శ్రీ యం. వి. ఆర్. కృష్ణశర్మ; ప్రమానా పబ్లికేషన్సు, గుంటూరు వెల 0.6 0.

జానపద ప్రతిబింబములు

సహకార నాటిక; రచన: శ్రీ కోదాటి వెంకటేశ్వరరావు; ప్రాప్తిస్థానం: కోదాటి వెంకటేశ్వరరావు, వి. వి. నూర్యాపేట (వరూ) ఖమ్మం మెట్ట. వెల 0.6.0.

రాధ

పద్యకావ్యం; రచన: శ్రీ పోతూరి బోగరాజు: ప్రయరణ: శ్రీ వి. ఆర్. కె. పబ్లికేషన్సు, ఏలూరు. వంగరైప్తవ సంప్రదాయము ఆధారముగా రాధా మాధవుల విరహసంయోగములు అభివర్ణితులు. వెల 1.8.0.